

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT
LEUVEN

Universiteit, kerk en samenleving

Verslag van de debatareks
oktober 2010 – februari 2011

Metaforum Leuven
www.kuleuven.be/metaforum

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding (Veerle Achten en Erik Schokkaert)	3
2.	Aspecten van een ruimere vraagstelling	5
A.	Wetenschap, universiteit en christelijke inspiratie (André Van de Putte)	5
B.	Biomedisch onderzoek en klinische praktijk aan een katholieke universiteit (Paul Schotsmans)	7
C.	Een katholieke (?) universiteit in een geglobaliseerde wereld (Gerard Govers)	10
D.	Een katholieke universiteit in een multiculturele samenleving (André Loeckx)	13
3.	Een universiteit met een katholieke identiteit?	16
A.	Argumenten voor en tegen het behoud van de 'K' (Herman De Dijn)	16
B.	Naar een vernieuwde identiteit voor de K.U.Leuven (Bart Raymaekers et al.)	18
4.	Een mozaïek van opvattingen	22
A.	Wetenschap en geloof	22
	Religie, geloof en wetenschap (Arnold Burms)	22
	Waarom universiteit en godsdienst strikt moeten gescheiden worden (Paul De Grauwe)	23
	De hoeders van de muur tussen wetenschap en geloof (Manuel Sintubin)	25
	Een discussie tussen wetenschap en wereldbeeld (Stephan Claes)	27
B.	De K.U.Leuven en het biomedisch onderzoek	29
	Een open personalistische benadering (Martin Hiele)	29
	Katholieke inspiratie in onderzoek en klinische praktijk (Chris Van Geet)	31
C.	Een universiteit in een multiculturele samenleving	32
	De houding van de K.U.Leuven tegenover moslimstudenten (Ides Nicaise)	32
	Dwingt de diversiteit in onze universiteit ons om de 'K' te laten vallen? (Ruth Stokx)	34
	<i>Think we must.</i> Epistemologisch pluralisme voor een multiculturele universiteit (Sarah Bracke)	35
D.	Geloof en persoonlijke inspiratie	39
	De meerwaarde van een geloofshouding (Ilse Geerinck)	39
	Geloof als ziel van de wetenschap (Sabine Van Huffel)	40
E.	De identiteit van de K.U.Leuven	43
	Een lossere band met de 'K' (Philippe Van Parijs en Rik Torfs)	43
	Voor een <i>esprit de finesse</i> (William Desmond)	44
	Verantwoording afleggen aan de hele maatschappij (Bram Acke)	48
	De universiteit als veilig eiland van dialoog en discussie (Rudi D'Hooge)	48
	Onze identiteit is wat we doen (Dirk Godecharle)	50
	De katholieke universiteit als herdenkende en contrasterende gemeenschap (Matthias E. Storme)	52
	Een pleidooi voor meer <i>universitas</i> (Nicolas Standaert)	54
	Een internationaal netwerk van katholieke universiteiten (Johan Verstraeten)	58
F.	De K.U.Leuven als kritische instantie binnen de kerk?	61
	De Kerk als kritische instantie binnen de universiteit? (Marianne Moyaert)	61
	'Mijn kerk': de kwaal zit in haar systeem (Piet Van den Abeele)	65
	Voor meer spiritualiteit (Han Vandevyvere)	68
	Een oproep tot hoop (Roger Dillemans)	68
5.	Bijlage: programma van de debatreeks	73

1. INLEIDING (VEERLE ACHTEN EN ERIK SCHOKKAERT)

Het debat rond 'Universiteit, kerk en samenleving' werd door Metaforum opgestart op vraag van rector Mark Waer, die in mei 2010 een aankondiging stuurde naar de universitaire gemeenschap:

'De actuele gebeurtenissen in de kerk zetten aan tot discussie en reflectie over de interne verhoudingen binnen de kerk en de rol van de kerk in de samenleving. De K.U.Leuven wil een kritisch constructieve bijdrage leveren aan dat debat.

In overleg met de Academische Raad heb ik daarom aan het Metaforum gevraagd om een breed debat op te zetten over de vraag wat de katholieke identiteit voor onze universiteit kan betekenen, zowel wat betreft haar eigen opdracht als in haar relatie tot de kerk en de samenleving.

Om het debat concreet gestalte te geven zal het Metaforum een groep van academici, personeel en studenten samenbrengen die een conceptnota zal opstellen. Indien u zelf bedenkingen of reflecties wilt formuleren of aan het debat wilt deelnemen, kan dat via het Metaforum.

De conceptnota zal de basis vormen voor verdere besprekingen binnen de beleidsorganen van de universiteit en met de Associatie K.U.Leuven. Daarnaast zullen we ook verwante middenveldorganisaties uitnodigen voor overleg.

De besprekingen kunnen ook de basis vormen voor een gesprek met de kerkelijke overheid over de verhouding tussen de universiteit en de kerk en de aanpak van de huidige crisis binnen de kerk.'

Bij de uitwerking werd geopteerd voor een tweesporenaanpak. Enerzijds werd een debatreeks georganiseerd van zes 'open' middaggesprekken rond verschillende thema's. Op deze gesprekken werd de hele universitaire gemeenschap uitgenodigd. Elk gesprek werd ingeleid door enige leden van de universitaire gemeenschap, vooral gekozen uit degenen die op de eerste mail van de rector gereageerd hadden. In de bijlage achteraan vindt u het volledige programma met alle inleiders. Anderzijds werd een meer beperkte denkgroep opgericht met als opdracht de feitelijke/historische/institutionele expertise die rond dit thema aan de universiteit aanwezig is op een overzichtelijke wijze samen te brengen. Deze aanpak resulteerde in twee teksten. De onderstaande tekst is een weergave van de debatreeks. De werkgroep heeft, onafhankelijk van de debatten, een eigen eindverslag opgesteld ('Méér dan een letter? Naar een hernieuwde identiteit voor de K.U.Leuven'). Het spreekt vanzelf dat beide teksten complementair zijn aan elkaar. Bovendien heeft de werkgroep ook een synthesebijdrage geleverd voor het debat (zie deel 3.B).

Metaforum koos er bewust voor het debat niet te richten op de enge vraag naar het behoud van de 'K' in de naam 'K.U.Leuven', maar om over verschillende inhoudelijke aspecten na te denken, zoals de (mogelijke) meerwaarde van een katholieke identiteit, de positie van een katholieke universiteit binnen de internationale context of in een multicultureel Vlaanderen, de relatie tussen wetenschap en christelijke inspiratie en de implicaties van dit alles voor het biomedische onderzoek en de klinische praktijk.

Uit de debatten bleek zeer duidelijk (en dat was ook geen verrassing) dat er over die verschillende vragen binnen de universiteit zeer uiteenlopende opvattingen leven. Wellicht kan er een meerderheid gevonden worden die de (zeer algemene) idee ondersteunt dat een katholieke achtergrond en inspiratie een meerwaarde kunnen bieden. Maar er kan zeker niet gesproken worden van een algemene consensus – en bovendien liepen de opvattingen sterk uiteen wanneer men probeerde die meerwaarde nauwkeuriger te specificeren, of wanneer het ging over de relatie met de Kerk en over het behoud van de 'K'. Omdat aan het debat vooral werd deelgenomen door inhoudelijk betrokkenen, gemiddeld een vijftigtal aanwezigen, waren de debatten bovendien allicht niet representatief voor de volledige universitaire gemeenschap. We hebben dit verslag dan ook opgevat

als een mozaïek waarin de verschillende standpunten op een zo evenwichtig mogelijke wijze aan bod komen.

De vraag wat een katholieke identiteit van een universiteit precies inhoudt, dook vaak op, maar bleek moeilijk te beantwoorden. Betekent het hebben van een katholieke identiteit dat men aansluit bij het hiërarchisch instituut? (Maar heeft dat nog gezag?) Betekent het geloof in metafysische leerstellingen als waarheid? (Kan dat verzoend worden met een wetenschappelijke ingesteldheid?) Betekent het een symbolische gemeenschap met liturgische rituelen om levensaspecten uit te drukken? (Wat houdt die groep samen?) Herleidt het zich tot persoonlijke spiritualiteit? (Wat is dat – geraakt zijn door het feit dat er iets is dat je overstijgt?) Tot inspirerende verhalen? (Hoeveel draagkracht hebben verhalen zonder meer?) Tot mensgerichte ethische waarden? (Maar zijn die typisch katholiek?) Een historische traditie van geesteswetenschappelijk denken?

Ook de inhoud van wat ‘katholiek geloof’ is, bleek moeilijk te definiëren. Zo werd op geen enkel moment gesproken over een metafysische geloofsinhoud of een godsgeloof. Termen die historisch een objectieve metafysische betekenis hadden, leken courant gebruikt te worden met een andere, niet nader uitgelegde betekenis. ‘Geloof’ leek bijvoorbeeld te verwijzen naar een niet nader bepaalde binnenwereldlijke ervaring of houding. Dit individueel verschillend gebruik van ongedefinieerde termen zorgde voor een extra complicatie in het debat. Het is uiteraard nog moeilijker om over zaken als katholiek geloof en katholieke identiteit te praten (en ze eventueel te verdedigen) als niet duidelijk is wat ze inhouden.

Het verslag van deze debatreeks is opgebouwd uit drie delen. De eerste twee bevatten inhoudelijke samenvattingen en conclusies geschreven door de voorzitters van de verschillende debatten. Het eerste gedeelte gaat in op vier specifieke thema’s: de relatie tussen wetenschap en geloof, biomedisch onderzoek en klinische praktijk, de internationale positionering en de interactie met een multiculturele samenleving. Het tweede gedeelte geeft een overzicht van de verschillende argumenten pro en contra een katholieke identiteit voor de universiteit van Leuven – en een overzicht van verschillende modellen van de relatie tussen universiteit en geloof. Het derde gedeelte tenslotte bundelt verschillende opiniestukken van inleiders op de debatten. Deze waaier van verschillende posities illustreert op een treffende wijze de rijkdom van het debat.

2. ASPECTEN VAN EEN RUIMERE VRAAGSTELLING

We behandelen eerst vier specifieke thema's die elk een eigen perspectief bieden op de ruimere vraagstelling naar de katholieke identiteit van de Leuvense universiteit. Achtereenvolgens komen aan bod: de relatie tussen wetenschap, universiteit en christelijke inspiratie (André Van de Putte), de positie van het biomedische onderzoek en de klinische praktijk binnen een katholieke universiteit (Paul Schotsmans), de internationale positionering van een katholieke universiteit (Gerard Govers) en de uitdagingen die gesteld worden door de multiculturele samenleving (André Loeckx). De argumenten die in deze samenvattingen aan bod komen, worden vaak verder uitgewerkt in het mozaïek van opinies in deel 4. We verwijzen steeds naar de meest relevante teksten.

A. WETENSCHAP, UNIVERSITEIT EN CHRISTELIJKE INSPIRATIE (ANDRÉ VAN DE PUTTE)

In het debat over 'wetenschappelijk onderzoek, universiteit en christelijke inspiratie' stonden zoals te verwachten was verschillende opvattingen over wetenschappelijk onderzoek en methode aan de ene kant en over geloof en religie aan de andere kant centraal. Daarbij ging het vooral om hun onderlinge verhouding. Hoe moet die worden begrepen? Gaat het om een onophefbaar conflict? Is een samenbestaan (synthese?) mogelijk? Is een katholieke (onderzoeks)universiteit geen oxymoron?

Een eerste conflict is dat met het mechanistisch wereldbeeld dat de (natuur)wetenschappen beheerst. In een eerste reactie hierop zijn volgens meerdere deelnemers drie houdingen mogelijk: naast een virulent atheïsme dat meent te kunnen bewijzen dat God niet bestaat en expliciet antireligieus is maar daardoor vervalt in wetenschappelijk fundamentalisme, en een creationisme dat het wetenschappelijke wereldbeeld afwijst vanuit een religieus standpunt en steunt op een fundamentalistische lectuur van de bijbel, wordt gepleit voor de Noma-positie (*non overlapping magisteria*) die stelt dat er een muur bestaat tussen wetenschap en geloof die niet mag worden doorbroken. Er is geen conflict tussen geloof en wetenschap omdat het om twee incommensurabele talen gaat. De kracht en de meerwaarde van een christelijk geïnspireerde universiteit zou dan liggen in het feit dat zij het hoeden van die scheiding als haar taak kan beschouwen. Zij zou de ontmoetingsplaats van beiden moeten zijn waar tegelijk de scheiding wordt bewaard zodat vrije en ongebonden wetenschap mogelijk blijft die noch door religieuze noch door antireligieuze motieven wordt gedreven maar ook (nadenken over) geloof en religie zich ongestoord kunnen ontwikkelen. Tegen deze dubbele achtergrond zou de student dan kritisch een eigen mens- en wereldbeeld kunnen opbouwen. Deze argumentatie voor het behoud van een christelijke geïnspireerde universiteit zou als bijkomend voordeel kunnen bieden dat zij een emancipatorische rol zou kunnen spelen ten aanzien van islamitische studenten die er kunnen komen studeren in een milieu dat niet afwijzend staat tegenover de religie. De realisatie van dit concept van universiteit zou wel impliceren dat voor alle studenten een cursus wetenschappelijke kosmologie wordt ingericht.

Een tweede standpunt ging ver mee in deze argumentatie maar wees er tegelijk op dat de zuiver wetenschappelijke benadering soms schokkende (inhoudelijke) implicaties heeft voor het mens- en wereldbeeld (denk aan het reductionisme dat dikwijls volgt uit de onderzoeken van de genetica; de problematiek van de vrijheid tegenover een genetische predestinatie waarop de wetenschap lijkt te wijzen). De Noma-positie lijkt in te houden dat de wetenschapper zijn onderzoek doet en dat zijn levensbeschouwing daarbij totaal irrelevant is. Dit lijkt een weinig aantrekkelijk standpunt omdat 1) het niet blijkt te werken, en vooral omdat 2) de vraag kan gesteld worden of het niet juist de taak van een academicus is het strikt technische en wetenschappelijke te overschrijden en na te denken over de bredere implicaties van zijn bevindingen voor mens en wereld. Volgens dit standpunt gaat het strikte Noma-model voorbij aan het feit dat wetenschappelijk onderzoek en wereldbeschouwing

(geloof) beide op hun eigen manier en volgens diverse methodes bezig zijn met waarheidsvinding. De meerwaarde van een christelijk geïnspireerde universiteit is dan verbonden met het feit dat contact tussen beide domeinen onvermijdelijk en nuttig is. Religie kan er leren dingen los te laten en haar aanspraken te beperken tot de domeinen waarover ze werkelijk iets te zeggen heeft. De wetenschap kan door de dialoog haar aanspraken leren beperken tot wat ze kan weten. Samenvattend is het volgens dit standpunt niet de rol van de katholieke universiteit een apologetisch centrum te zijn (vele docenten en studenten zijn niet gelovig en zuiver wetenschappelijke argumenten over geloofskwesties zijn een illusie: we worden op dat vlak bepaald door overtuigingen die ons dieper raken) maar wel om de dialoog tussen wetenschap en wereldbeschouwing (geloof, religie) expliciet te voeren in openheid en zonder onverschilligheid. Dat zou de eigen kwaliteit van een katholieke universiteit kunnen zijn.

Een derde standpunt zag meer problemen voor het concept van een katholieke universiteit. Vertrekkend van een duidelijke en strakke definitie van katholiciteit ('katholiek is wie de leer van de Rooms-katholieke kerk belijdt') zag het een duidelijke principiële spanning tussen wetenschappelijk onderzoek en geloof of christelijke inspiratie. De reden daarvoor ligt in de kenmerken van de wetenschappelijke kennis: verifieerbaarheid, intersubjectieve testbaarheid die in contrast staan met religiositeit die begrepen wordt als subjectieve overtuiging. Vandaar de verwijzing naar een consensus in de onderzoeksweld dat een vrije onderzoekstraditie niet te rijmen valt met een (onderzoeks)universiteit die geleid wordt door een kerk of georganiseerde religie en naar het feit dat nog slechts weinige onderzoekers geloven en vooral niet in mirakels (dat laatste kwam in de debatten regelmatig aan bod). Dit betekende echter voor de verdediger van dit standpunt niet dat onderzoekers niet gelovig mogen zijn. De mogelijkheid dat door interactie met de wetenschap het geloof zou kunnen worden uitgezuiverd en de diepere spirituele kern ervan blootgelegd, sloot hij niet uit. Wat de eigen universiteit betreft, werd gesteld dat de vrijheid van onderzoek er niet zonder slag of stoot werd gerealiseerd, terwijl het onderwijs nog steeds niet vrij is van een katholieke signatuur. Het katholieke label zou nog steeds een negatief effect hebben op de rekrutering van onderzoekers. Dat de schrapping van de K ons tot een amorele universiteit zou maken is volgens dit standpunt een non-argument en de verwijzing naar specifieke waarden vindt het weinig verhelderend. Welke zijn ze? Zijn ze exclusief katholiek of christelijk? Deze kritische opmerking sluit echter niet uit dat erkend wordt dat aan de K.U.Leuven veel wordt nagedacht over maatschappelijke dienstverlening, pluralisme, religieuze vrijheid, gelijke kansen en ethiek. Ondanks dit duidelijk kritische standpunt dat de katholiciteit van de universiteit als anachronistisch beschouwt, wordt om pragmatische en opportunistische redenen niet gepleit voor een schrappen van de K: doorheen de tijd heeft ze de betekenis gekregen van kwaliteit; zorgt ze voor de band met de associatie, het katholiek onderwijs en het katholieke middenveld.

Twee andere maar verwante argumentaties voor een katholieke universiteit focussen niet in de eerste plaats op de inhoudelijke confrontatie tussen geloof en wetenschappelijk weten, tussen geloofsinhouden en inhoudelijke resultaten van onderzoek. De eerste verbindt de katholiciteit met een specifieke intrinsieke motivatie wortelend in een wereldbeeld van waaruit aan de universiteit aan onderzoek wordt gedaan. De katholiciteit van de universiteit zou zich (moeten) weerspiegelen in een bepaalde geest, atmosfeer, een ethos, een bepaalde manier van werken, van met elkaar omgaan, van maken van keuzes, van aandacht voor bepaalde thema's van onderzoek. De meerwaarde en de kwaliteit van de christelijk geïnspireerde universiteit ligt erin dat ze andere keuzes zal maken: minder competitiviteit en egocentrisme, meer aandacht voor de mens achter de medewerker, voor de zwakkeren, voor diversiteit, gelijke kansen enz. De katholieke universiteit is een milieu waarin mensen tot hun recht komen en worden wie ze zijn. Op die manier wordt in dit standpunt de katholieke identiteit van de universiteit verbonden met de identiteitsopbouw van de leden. Het geloof staat niet de menselijke autonomie en zelfontplooiing in de weg. De universiteit zou dan ook (meer) initiatieven moeten nemen of bevorderen op het vlak van zingeving, mensvorming en reflectie.

In het voorgaande standpunt bleef de confrontatie tussen geloofsinhoud en wetenschappelijke kennis reeds op de achtergrond. Dit is nog sterker het geval in een laatste standpunt dat de kern van de religie niet in het geloof legt, in een geloofsleer met waarheidsaanspraken die door strijdende atheïsten kan worden betwist, maar in een leven van gebed en liturgie. Door dit onderscheid tussen geloof en religie te maken wordt de inhoudelijke confrontatie van wetenschap en geloof die in de voorgaande standpunten centraal stond en dus de mogelijke spanning tussen universiteit en geloof (katholiciteit) van haar scherpte ontdaan. Een conflict tussen wetenschap en geloof blijft steeds mogelijk zolang we vertrekken van een geloofsinhoud met empirische implicaties. Deze laatste zijn immers steeds kwetsbaar voor wetenschappelijke kritiek. De secularisering heeft echter aan het licht gebracht dat gelovigen steeds minder nadenken over deze empirische implicaties, waardoor ze impliciet te kennen geven dat deze implicaties en dus bepaalde specifieke geloofsverwachtingen over de wereld niet de kern zijn van de religieuze houding. Hoe moeilijk ook voor de traditionele opvatting, de conclusie zou moeten zijn dat het geloof van alle empirische implicaties moet worden ontdaan en dat religie (onderscheiden van geloof) moet worden begrepen: niet als een stel overtuigingen die steunen op wetenschappelijk betwistbare hypothesen, maar als een erkennen en instandhouden van de ervaring van de radicale onbeheersbaarheid van het leven. Religie verzoent ons met onze machteloosheid door de kracht van denkbeelden, verhalen en rituelen. Uit dit loskoppelen van religie van elke empirische waarheid volgt dan wel een andere opvatting van geloof dan de traditionele: niet het voor waar houden van hypothesen over een bovennatuurlijke werkelijkheid maar een vertrouwvolle overgave aan de zin die zich in de religieuze houding openbaart en pas daarin ontstaat. Dit leidt tot een nieuw verstaan van de 'waarheid' van geloofsinhouden: het bestaan van God bevestigen is dan niets anders dan de zinvolheid van de religieuze praktijk bevestigen. Het is duidelijk dat in deze benadering de zin van de katholieke universiteit niet verbonden wordt met bv. het verantwoorden van de idee van *non overlapping magisteria* of de taak om in de wetenschap op zoek te gaan naar elementen die steun verlenen aan een geloof in God. Haar zin ligt in het eerbiedigen en ruimte geven aan de menselijke mogelijkheid van de religieuze houding, d.i. aan rituelen, symbolen en praktijken die kansen geven aan bepaalde ervaringen en engagement; aan de religieuze ontvankelijkheid zoals die gerealiseerd en bewaard wordt in de katholieke traditie.

De verhouding tussen wetenschap en geloof wordt verder uitgewerkt in de bijdragen van Arnold Burms, Paul De Grauwe, Manuel Sintubin, Stephan Claes, Rudi D'Hooge en Nicolas Standaert in deel 4. Het belang van een persoonlijke levenshouding wordt verdedigd door Ilse Geerinckx en Sabine Van Huffel.

B. BIOMEDISCH ONDERZOEK EN KLINISCHE PRAKTIJK AAN EEN KATHOLIEKE UNIVERSITEIT (PAUL SCHOTSMANS)

Religies zijn bijzonder geïnteresseerd in de ontwikkelingen van het biomedisch onderzoek en in de verschuivingen binnen de klinische praktijk. Ik schets eerst de achtergrond (en ook de reden voor de intensiteit) van deze interesse. In een tweede luik geef ik de kern van het verschil in benadering aan, dit zowel met de officiële kerkelijke leer als met niet-gelovige andersdenkenden in onze samenleving. Ten slotte geef ik aan hoe dit zich vertaalt in een creatieve gewetensverantwoordelijkheid.

Het waarom van de bijzondere interesse?

De praktijk van de geneeskunde houdt zich bezig met het (menselijk) leven, onder meer ook het begin en het einde van het leven. Verschillende actoren in het biomedisch onderzoek houden zich

tevens bezig met 'grenssituaties'. Dit verklaart de bijzondere interesse voor de geneeskunde vanuit quasi alle levensbeschouwingen.

De Rooms-Katholieke Kerk heeft hierover ook duidelijke standpunten ingenomen, cfr. *Humanae Vitae* (1968) over anticonceptie, *Donum Vitae* (1987) over het beginnende leven (voortplantingstechnologie en menselijke erfelijkheid) en *Evangelium Vitae* (1995) (waarin ook andere domeinen van de geneeskunde, o.m. therapeutische verbetering, palliatieve zorg en euthanasie ter sprake komen).

De divergentie in ethische standpunten tussen de K.U.Leuven (en met haar verschillende andere katholieke universiteiten met een medische faculteit en een academisch ziekenhuis, zoals de UCL, Nijmegen en Lille) is vanaf 1968 (*Humanae Vitae*) en het daarin aanwezige verbod op het gebruik van anticonceptiva, heel sterk geworden. De veroordeling van In Vitro Fertilisatie en Donorinseminatie in 1987 heeft deze divergentie nog verscherpt. Rondom het eindigende leven heeft de Kerk lange tijd (reeds in 1956-7) het voortouw genomen in de strijd tegen therapeutische verbetering; tegelijk echter blijft het verbod op het toepassen van euthanasie zonder beperking geldig, wat ook leidt tot onbegrip.

Rondom andere domeinen van de geneeskunde – bv. menselijk erfelijkheidsonderzoek, orgaandonatie en -transplantatie, en recent ook de neurowetenschappen (neuro ethics) – zijn er minder, ja zelfs geen verbodsbepalingen uitgesproken. Dit vergemakkelijkt in deze domeinen uiteraard de dialoog.

Grondig verschil van benadering

De houding van de Kerk inzake het beginnende menselijke leven berust op een algemene visie inzake menselijke seksualiteit. Alhoewel *Gaudium et Spes* (het basisdocument van het Tweede Vaticaans Concilie in deze materie) een andere invalshoek had gekozen, is men – o.m. door de Encycliek *Humanae Vitae* – toch terug gaan aanleunen bij een welbepaald 'natuurwettisch' denken. Men gaat er hierbij vanuit dat de mens als rationeel wezen bekwaam is om uit de scheppingsorde Gods wil af te leiden. Hierbij voorziet de katholieke Kerk een bijzondere rol voor het kerkelijk magisterium. Dit klinkt zeer breed en aannemelijk, ware het niet dat men tot een soort verabsolutering van deze interpretaties is gekomen. Hierdoor worden bepaalde (medische) handelingen voor eeuwig en altijd als 'intrinsiek slecht' bestempeld (cfr. abortus, euthanasie, In Vitro Fertilisatie, embryonaal stamcelonderzoek, e.d.).

Daar meerdere hoogleraren van de K.U.Leuven en de Université Catholique de Louvain een prominente rol hebben gespeeld bij het uitschrijven van *Gaudium et Spes*, is men aan beide katholieke universiteiten in de meer 'personalistische' lijn van het conciliedocument verder blijven doordenken en handelen. Deze benadering werd 'personalistisch' genoemd, omdat men zich richt naar de dynamische en pedagogisch onderbouwde bevordering van de menselijke persoon in al zijn dimensies en relaties. Belangrijk aan deze stroming was ongetwijfeld de integratie van de humane wetenschappen en de openheid voor de innovatieve mogelijkheden van het (biomedisch) wetenschappelijk onderzoek. Hiermee zette men zich trouwens op dezelfde lijn als niet-confessionele moraalwetenschappers, wat tegelijkertijd de pluralistische dialoog aanzienlijk heeft bevorderd.

Dit alles biedt een verklaring waarom biomedische onderzoekers, maar ook klinici in verschillende domeinen in grote gewetensverantwoordelijkheid (en dus in zekere mate onafhankelijk van de officiële leer) zijn 'blijven' denken en handelen. In zekere zin blijft hier de 'geest' van Louis Janssens (en het tweede Vaticaans Concilie) nog doorwaaien. Louis Janssens integreerde inzichten uit het existentialisme en de sociologie tot een volwaardig ethisch denksysteem. Samen met de professoren Renaer (gynaecoloog) en Kriekemans (psycholoog) legde hij in Leuven de basis voor een dynamisch ethisch klimaat, waarbij medische wetenschappers en klinici in vrijheid en verantwoordelijkheid hun opdracht ter harte namen. Dit alles leidde tot een zelfverstaan dat verder en verder weg groeide van de officiële leer van de Kerk inzake biomedisch onderzoek en klinische praktijk.

Tegelijk wordt ook duidelijk hoezeer men zich anders opstelt dan niet-gelovige andersdenkenden in onze samenleving. Openheid voor het transcendente en een continue aandacht voor de veelzijdigheid van de menselijke persoon maken het grote verschil tussen beide waardesystemen. Dit maakt onderzoekers en klinici van de K.U.Leuven anders dan zij die elke verwijzing naar het transcendente bij voorbaat uitsluiten; het maakt hen ook – én dit is heden ten dage van uitermate groot belang in onze westerse samenleving – verschillend van diegenen die zweren bij een radicaal autonomiedenken. De veelzijdigheid van de menselijke persoon durven doordenken en realiseren in onderzoek en klinische hulpverlening, biedt op dit ogenblik ongetwijfeld het sterkste contrast met vele ongelovige andersdenkenden in de huidige samenleving. Het is in elk geval typerend voor de verscheidenheid in standpunten binnen het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-Ethiek. Tegelijkertijd leidt juist dit anders-zijn tot een creatieve waardedialoog en tot constructieve toenadering inzake het nemen van initiatieven voor de bevordering van meer menswaardigheid in onze samenleving.

Een creatieve gewetensverantwoordelijkheid vanuit een katholieke waardementaliteit

De katholieke identiteit van onze universiteit ligt aan de basis van het feit dat men planmatig wetenschappelijk onderzoek doet inzake ethische kwesties, waarbij de christelijke ethiek richtinggevend is. Het leidt er ook toe dat bij men bij de concrete zorg in geweten waardeafwegingen maakt met uiterst grote zorgvuldigheid, waarbij de openheid voor het transcendente en de aandacht voor de veelzijdigheid van de menselijke persoon centraal staan. Soms leidt deze afweging tot handelingen die niet conform zijn met de verbodsbepalingen van de Rooms-Katholieke leer, maar – zoals reeds geschreven – men acht zich voldoende zorgvuldig en zelfstandig om deze gewetenskeuzen te maken.

De inhoudelijke tegenstellingen in de verschillende standpunten kunnen ook leiden tot een grotere inventiviteit en creativiteit. Dit veronderstelt uiteraard dat niemand zijn standpunt aan de andere wil opdringen. Boeiende voorbeelden hiervan zijn: aandacht voor het onderzoek met volwassen stamcellen (als aanvulling op embryonaal stamcelonderzoek); aandacht voor het binnen het echtpaar houden van de voortplantingstechnologie (en daarmee vermijden dat men moet grijpen naar extramaritale donoren) (cf. de intracytoplasmatic sperm injection methode, aan de VUB gestart maar snel in de K.U.Leuven geïmplementeerd); aandacht voor een uitgebreide psychologische counseling bij prenataal en presymptomatisch genetisch onderzoek; aandacht voor de verfijning van de palliatieve geneeskunde en methoden van palliatieve zorg; ondersteunen van de zoektocht naar het eventueel invriezen van niet bevruchte eicellen (om aldus het invriezen van embryo's te vermijden of op zijn minst als methode aan te vullen); aandacht voor de meest kwetsbaren in de zorg en een patiëntenzorg die radicaal solidair is met de zwakkeren in de samenleving; aandacht voor de ontwikkeling van een zorgethiek in alle domeinen van de geneeskunde; etc.

Besluit

De katholieke identiteit van onze universiteit heeft er in het biomedisch onderzoek en in de klinische praktijk toe geleid dat men nog steeds vanuit een christelijk geïnspireerd 'ethos' volop in geweten verantwoordelijkheid opneemt. Het heeft een christelijke 'waardementaliteit' doen ontstaan, waarbij de aandacht voor het transcendente en voor alle dimensies van het mens-zijn een grote prioriteit heeft gekregen. Dit doorbreekt het 'natuurwettisch' denken van het huidig Kerkelijk Magisterium; het heeft ook de pretentie een aanvulling te bieden op de vaak grote eenzijdigheden in waardebelevingen van niet-gelovige andersdenkenden.

Verdere uitwerking in de bijdragen van Martin Hiele en Chris Van Geet in deel 4.

C. EEN KATHOLIEKE (?) UNIVERSITEIT IN EEN GEGLOBALISEERDE WERELD (GERARD GOVERS)

Het is geen nieuws zijn dat de katholieke identiteit van onze instelling dikwijls in vraag gesteld wordt als er verwezen wordt naar haar internationale karakter. De standpunten met betrekking tot het al dan niet zinvol zijn van het behouden van een katholieke identiteit (hoe die dan ook moge uitgedrukt worden) die door verschillende leden van onze universitaire gemeenschap vertegenwoordigd worden, lopen dan ook sterk uiteen. Toch kunnen, grofweg, vier hoofdtendensen onderscheiden worden. Hun visies/standpunten worden hieronder kort beschreven.

De radicale tegenstanders van een (verdergezette) katholieke identiteit

Voor sommigen hoeft het inderdaad niet meer: vanuit het principe dat geloof en wetenschap twee gescheiden werelden zijn (en best blijven), omdat het absoluut geloven in bepaalde principes nu eenmaal niet verenigbaar is met hypothesegereven onderzoek dat alles in vraag kan stellen, komen zij tot de conclusie dat een katholieke identiteit voor een wetenschappelijke instelling een contradictio in terminis is. Volgens sommigen (waaronder ook buitenlandse leden van onze Alma Mater) zijn we gewoon hypocriet door nog langer een officieel katholiek karakter uit te dragen. Zeker op internationale wetenschappelijke fora wordt het, volgens hen, steeds moeilijker om uit te leggen hoe een katholieke identiteit met wetenschappelijk onderzoek gecombineerd kan worden. Het is belangrijk om erop te wijzen dat dit niet betekent dat godsdienstigheid of godsdienst als dusdanig wordt afgewezen: wel wordt benadrukt dat godsdienst geen plaats heeft in rationeel, wetenschappelijk denken en dat het bijgevolg zinloos is om een wetenschappelijke instelling een katholieke (of anderszins religieuze) identiteit aan te meten. Het argument dat een katholieke instelling ook door bepaalde waarden geïnspireerd wordt weegt volgens deze redenering hier niet tegenop: die waarden zijn verre van exclusief en er is geen a priori reden waarom een niet-katholieke instelling niet even goed bepaalde waarden die zij, met de huidige stand van kennis, belangrijk acht als inspiratiebron zou kunnen gebruiken en overdragen aan haar studenten.

De genuanceerde tegenstanders van een katholieke identiteit

Anderen zijn genuanceerder in hun kritiek op het katholieke karakter van onze universiteit, maar zij zijn evenzeer voorstander van het laten verdwijnen van de 'zichtbare' katholieke identiteit van onze universiteit. Zij wijzen erop dat Vlaanderen allang niet meer homogeen katholiek is: nu reeds is in een aantal stedelijke gewesten het aantal geboorten in moslimgezinnen groter is dan dat in 'traditionele' Vlaamse gezinnen. Ook die 'traditionele' Vlaamse gezinnen kunnen trouwens allang niet meer als homogeen katholiek worden beschouwd. Volgens hen zullen deze nieuwe Vlamingen niet meer dan onwennige gasten aan onze instelling kunnen zijn zolang zij officieel een duidelijke katholieke identiteit heeft: dat heeft niet enkel verstrekkende gevolgen voor deze jongeren, maar ook voor de instelling. Het betekent simpelweg dat een deel van het jonge talent van Vlaanderen nooit naar de K.U.Leuven zal komen studeren, omdat zij zichzelf niet met een katholieke instelling kunnen identificeren. Dat is nadelig voor zowel Vlaanderen als de K.U.Leuven. Deze nadelen zijn wellicht het grootst met betrekking tot de binnenlandse rekrutering, maar ook in het buitenland wordt 'catholic' dikwijls met sectair geassocieerd. Ook in het buitenland missen we dus kansen om getalenteerde jongeren naar Leuven te halen omwille van onze katholieke identiteit. Deze strekking pleit dus ook voor een verandering waarbij het officieel katholieke karakter van de instelling verdwijnt (o.a. door een aanpassing van de naamgeving en de relaties met de kerkelijke overheid) maar waarbij men zich niet afzet tegen de katholieke traditie waaruit de K.U.Leuven is voortgekomen. Integendeel, men kan blijven verwijzen naar deze traditie. Zij kan ook, op een

blijvende wijze, impact hebben op de wijze waarop de instelling zich opstelt in de maatschappij en kan en moet een bron van inspiratie blijven voor het beleid van de instelling.

De genuanceerde voorstanders

De genuanceerde voorstanders van het behoud van een katholieke identiteit (en naam) stellen vast dat katholieke universiteiten wel degelijk een eigen 'karakter' hebben, met doorgaans veel aandacht voor theologie (vanzelfsprekend) maar ook filosofie en menswetenschappen. Het zijn doorgaans ook inclusieve gemeenschappen die zich niet sectair opstellen en zij hanteren ook andere ethische principes dan niet-katholieke instellingen waarbij het welzijn van de persoon centraal staat. Weliswaar is Vlaanderen nu meer geseclariseerd dan ooit, maar er blijft een belangrijke maatschappelijke onderstroom die katholiek geïnspireerd is en er is, zeker op academisch niveau, een hernieuwde interesse in de studie van religie en religieuze zingeving. Zij zijn dan ook van mening dat het op dit ogenblik weinig zinvol is om een niet-religieuze identiteit aan te nemen. Op het internationale niveau spreken we met een katholieke identiteit een bepaalde niche aan, niet alleen met betrekking tot specifieke studieonderwerpen (de relatie religie-filosofie) maar ook m.b.t. studenten: zeker in de Verenigde Staten onderscheiden katholieke universiteiten zich dikwijls van andere door een *service*-component in hun programma's op te nemen, iets wat door een bepaald gedeelte van de bevolking (zowel jongeren als hun ouders) erg gewaardeerd wordt. Een katholieke instelling kan best een katholieke instelling blijven: door haar identiteit te behouden is de continuïteit met het verleden gegarandeerd en kan zij haar identiteit ook op een waarachtige wijze uitdragen.

De radicale voorstanders

Katholieke Universiteiten vormen een deel van het globale spectrum aan onderwijsinstellingen: het feit dat we katholiek zijn laat ons toe bevoorrechte banden te ontwikkelen met andere katholieke instellingen over de hele wereld. Dat zijn instellingen die zeer divers zijn: qua niveau, maar ook qua organisatiecultuur. Een aantal elementen komen wel dikwijls terug: er wordt in de programma's belang gehecht aan religieuze, filosofische en ethische vorming en 'service learning' is in een aantal gevallen een onderdeel van het curriculum. Als dusdanig kunnen katholieke instellingen zich dan ook differentiëren van andere universiteiten en zich gedeeltelijk onttrekken aan de technisch-commerciële waan van de dag. Het katholieke karakter van onze instelling laat ons niet alleen toe om deel uit te maken van deze netwerken: we zouden ons moeten uitgedaagd voelen om er een leidende rol in te spelen. Om dat laatste te kunnen doen is het niet enkel voldoende om onze katholieke identiteit te behouden: we dienen ze ook actief verder te verstevigen en uit te bouwen. Dat laatste vereist een actieve politiek waarbij er over gewaakt wordt dat minstens een significant gedeelte van het personeel zich niet enkel akkoord kan verklaren met deze katholieke visie maar ze ook actief willen uitdragen. Zij dienen dus tot de actieve katholieke gemeenschap te behoren, eventueel aangevuld met een grote pastorale staf. Katholieke identiteit is hierbij belangrijker dan naamgeving: de instellingen die actief katholiek zijn hebben doorgaans 'catholic' niet in hun naam staan.

Katholieke instellingen kunnen volgens deze strekking, vanuit hun ethische perspectief, ook actief bijdragen aan het maatschappelijk debat over tal van fundamentele punten: katholieke instellingen zijn ijkpunten m.b.t. discussies over rechtvaardigheid, openheid maar ook goed politiek bestuur in de regio's waar zij actief zijn. K.U.Leuven is één van de grootste en één van de beste katholieke instellingen ter wereld: deze instituten (of onderdelen van instituten) kijken naar ons op: het is onze taak om hen in deze processen bij te staan en onze expertise ter beschikking te stellen.

En de conclusie?

Het levendige debat tussen de verschillende opponenten en het publiek toonde overduidelijk aan dat de verschillen in visie zeker niet in een debat van een uur overbrugd konden worden. Wel zijn een aantal krachtlijnen duidelijk. Niemand die aan het debat deelnam, vertolkte een antireligieuze houding. Iedereen gaat uit van een groot respect voor religie en het recht op een persoonlijke levensovertuiging. Vanaf dan lopen de standpunten duidelijk uiteen, ondanks het feit dat de standpunten die werden ingenomen wel degelijk gebaseerd waren op een rationele analyse. De vooronderstellingen die aan de basis liggen van een dergelijke analyse zijn echter fundamenteel verschillend voor verschillende leden van onze instelling. Ook als men de discussie louter betreft op de rol en relevantie van het katholieke karakter van onze instelling in een internationale context blijven die tegenstellingen overeind. Toch kunnen er een aantal nuances gemaakt worden en zijn er een aantal punten waarrond er misschien niet dadelijk een uitgesproken consensus is, maar waarover toch debat mogelijk is en waarrond of waarover men wellicht ook overeenstemming kan bereiken met het grootste deel van de universitaire gemeenschap. Wanneer men tegen elke formele aanwezigheid van religie aan een wetenschappelijke instelling is, dan is men vanzelfsprekend ook een tegenstander van een katholieke naamgeving en van alle andere elementen in communicatie en organisatie die naar het (voormalig) katholiek karakter van de instelling verwijzen. Radicale voorstanders stellen dat we het katholieke karakter van de K.U.Leuven verder moeten versterken, o.a. door een gericht personeelsbeleid. Het valt echter te verwachten dat een dergelijke strategie binnen de bredere universitaire gemeenschap en binnen Vlaanderen op weinig bijval zou kunnen rekenen. Maar de standpunten van genuanceerde voor- en tegenstanders liggen dicht bij elkaar: zij zien allen een mogelijkheid om te blijven refereren naar de katholieke origine en traditie van de instelling en hier ook blijvend inspiratie uit te putten voor de organisatie: dat laatste zowel met betrekking tot onderwijs, onderzoek en de rol van de instelling in het maatschappelijk debat. De genuanceerde tegenstanders roepen wel dringend op om dit katholieke karakter op een andere manier dan voorheen in te vullen, waarbij men zich expliciet dient open te stellen voor andere religies, het adjectief 'katholiek' uit de naam dient te verdwijnen en de relatie met de kerkelijke hiërarchie dient herzien te worden. Genuanceerde voorstanders zien in de katholieke naamgeving veel minder een probleem maar ook zij erkennen dat een actualisering van de invulling van onze identiteit nodig is en ze staan ook niet a priori weigerachtig tegenover een andere naamgeving (uitgaande van de vaststelling dat de meest gerespecteerde buitenlandse 'katholieke' instellingen veelal ook niet het adjectief 'catholic' in hun naam hebben).

Er lijkt dus een duidelijke basis voor discussie over een aantal aspecten van de katholieke identiteit van onze universiteit. Dit debat kan uitmonden in beleidsbeslissingen die deze identiteit herdefiniëren op een manier die rekening houdt met de traditie van de instelling en de waarden waar zij voor staat maar die er tegelijkertijd voor zorgt dat zij nog meer dan nu haar rol als beschermer van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek kan opnemen, zich expliciet openstelt voor andere levensovertuigingen, en een belangrijke rol kan blijven spelen in het maatschappelijk debat in een steeds sterker gesecculariseerde, maar ook steeds meer multireligieuze Vlaamse en globale samenleving.

De verschillende argumenten en posities met betrekking tot de katholieke identiteit van de universiteit worden verder uitgewerkt in de bijdrage van Herman De Dijn in deel 3. De vraag naar de internationale positionering van een katholieke universiteit komt aan bod in verschillende van de bijdragen in deel 4. Zie meer specifiek de opinies van Paul De Grauwe, Philippe van Parijs en Rik Torfs, William Desmond, Rudi D'Hooge, Nicolas Standaert en Johan Verstraeten.

D. EEN KATHOLIEKE UNIVERSITEIT IN EEN MULTICULTURELE SAMENLEVING (ANDRÉ LOECKX)

Het debat behandelt twee vragen: 1. Hoe staat onze universiteit tegenover de multiculturele samenleving? 2. Doet 'de K' er wel toe in het beantwoorden van deze vraag? De eerste vraag domineert de zitting; de tweede moet telkens opnieuw gesteld worden en raakt pas op het einde van het debat min of meer op het voorplan.

1. Het debat lijkt te vertrekken van een onderhuidse consensus: de K.U.Leuven is het aan zichzelf verplicht een actief positieve positie in te nemen ten overstaan van de multiculturele samenleving. Verschillende sprekers stellen de vraag of dit wel voldoende gebeurt: staat de K.U.Leuven wel genoeg open voor de verschillen eigen aan de multiculturele samenleving en dit op diverse vlakken: werken aan de diversiteit van de studentenpopulatie, wegnemen van allerhande sociale en culturele drempels die toegang tot de universiteit bemoeilijken, gastvrijheid en verdraagzaamheid voor verschillen in culturele en religieuze beleving, academische interesse voor diverse zienswijzen over de wereld, standpunten innemen in kwesties die het recht op verschil ontzeggen...

Het vertrekpunt is dus een soort stilzwijgende consensus dat onze universiteit vanzelfsprekend open moet staan voor multiculturaliteit. Er wordt op gewezen dat daar ook heel wat aan gedaan wordt, met een zeker resultaat. Door diverse diensten en via diverse initiatieven wordt gewerkt aan instroom en doorstroom van allochtone studenten, aan coaching van studiekeuze en studietrajecten, aan aangepaste voorzieningen (meisjescentrum, interreligieuze gebedsruimte, gepaste maaltijden), aan belangrijke momenten van diverse culturele en religieuze kalenders (Iftar-avond). Men wijst op de gestage toename van internationale en allochtone studenten. Bemoedigende resultaten volgens de ene, volstrekt ontoereikend volgens de andere.

Bij nader inzien wordt dit eenduidig antwoord (de K.U.Leuven gaat voor multiculturaliteit, werkt eraan, boekt vooruitgang) heel wat complexer. De termen die gebruikt worden in het debat vragen om precisering. Een spreker wijst er op dat de acculturatiematrix van Bourhis toelaat begrippen zoals assimilatie, integratie, segregatie, separatie, uitsluiting, individualisme op te laden, te relateren en vervolgens diverse attitudes van migranten ten overstaan van het gastland of van een etnische meerderheid ten overstaan van een etnische minderheid te duiden. Daarbij kan men, onder meer, wijzen op merkwaardige verwickelingen. Zo lijkt de benadering van de K.U.Leuven gericht op 'integratie' – een zelfbewuste attitude omtrent de eigen identiteit wordt verzoend met een positieve houding tegenover deze van etnische minderheden die men te gast heeft – in de praktijk uit te draaien op een eerder segregerend resultaat. Gastgroepen krijgen vaak specifieke onderwijsprogramma's voorgeschoteld, voor interculturele initiatieven bestaat weinig belangstelling bij het Vlaamse studentenpubliek of ontbreekt het aan kritische massa om leefbaar te zijn. Bovendien situeert de zogenaamd 'multiculturele open universiteit' zich aan de top van een onderwijspiramide met haast onhaalbare drempels en met onmiskenbare neigingen tot herverzuiling en segregatie in het basisonderwijs.

Tijdens het debat hernemen en verdiepen diverse bijdragen bovenstaande duiding in veel radicalere bewoording. Openheid voor de multiculturele samenleving veronderstelt werken aan externe en interne democratisering. Beide opdrachten hangen samen. Een spreker stelt dat uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt dat Vlaanderen het meest sociaal ongelijke onderwijsstelsel heeft in het leerplichtonderwijs. Hardnekkige sociale en culturele drempels zorgen voor ingrijpende sociale en culturele selectie. Aan de bovenbouw daarvan, en alle integratie intenties ten spijt, slaagt de K.U.Leuven er niet in een divers studentenpubliek aan te trekken. De Leuvense studentenpopulatie is Vlaams, wit en middenklasse. Deze selectieve rekrutering werft bovendien binnen een generatie scholieren die volgens een recente Europees vergelijkende studie slechter scoren dan hun Europese leeftijdsgenoten wat betreft democratische en maatschappelijke attitudes, ondermeer op het vlak van interesse in de multiculturele aspecten van de samenleving. Aangezien

ook het academisch kader overwegend behoort tot dezelfde witte middenklasse, mag men volgens deze spreker ook verwachten dat de canon van kennis gekleurd is door het waardenpatroon van deze sociale geleding. Dit heeft weerslag op de prioriteit van onderzoeksthema's, op het legitimiteitsoordeel omtrent bronnen, op de keuze van paradigma's die aangewend worden om de wereld te bestuderen. Van een uniculturele universiteit kan men niet veel 'epistemologisch pluralisme' verwachten of, anders gesteld, een universiteit die gaat voor pluralisme kan niet zonder een veel sterkere dosis epistemologisch pluralisme. Voor een andere spreker is 'eurocentrisme' de naam die past bij dit gebrek aan epistemologisch pluralisme. In elk geval hypothekeren zowel het gebrek aan multicultureel gerichte kenniscanons als de eenduidige socioculturele samenstelling van het studentenpubliek op meerdere vlakken de multiculturele intenties van de K.U.Leuven. Een veelzijdige generatie jongeren van de wereld herkent haar eigen interesses, bezorgheden, levens- en wereldvragen onvoldoende in de aangeboden canons. Wie dus over de hoge selectiedrempels geraakt, wacht binnen de universiteit een worsteling met werk- en zienswijzen die ver van de eigen leefwereld staan en komt terecht in een omgeving gedomineerd door een op zichzelf gerichte blanke elite. Dat dit resulteert in benarde slaagpercentages ligt voor de hand.

Kortom, indien de als vanzelfsprekend aangenome intentie tot openheid voor de multiculturele samenleving meer wil zijn dan obligate *window dressing*, dan is en nog veel werk aan de winkel. Voor sommige stemmen in het debat heeft een universiteit die gehecht is aan de universumgedachte en reikt naar internationale waardering geen andere keuze. Anders wordt ze de universiteit van de Vlaamse verkavelingen, van een sociaal-culturele laag waaraan sommige politieke krachten voldoende lijken te hebben om de nieuwe Vlaamse autonomie vorm te geven.

2. De scherpste van de eerste vraagstelling dringt de tweede vraag naar het achterplan, maar illustreert tegelijk de relevantie van deze tweede vraag. Staat 'de K' een betere score op het vlak van multiculturaliteit in de weg? Of, doet 'de K' wel terzake in het debat over multiculturaliteit? Anders gesteld, heeft voor onze universiteit het ernstig doordenken van haar omgang met multiculturaliteit uitstaans met het ernstig doordenken van haar katholieke identiteit?

Voor sommige sprekers brengen beide thema's van het debat analoge kwesties en concepten naar het voorplan. Voor de ene spreker is de omgang met andere levensbeschouwingen vergelijkbaar met de omgang met andere etniciteiten in termen van segregatie, integratie, assimilatie, individualisme e.d. Voor een andere spreker ligt multiculturele openheid in het verlengde van een hernieuwd zoeken naar identiteit, een roep naar zingeving, een behoefte aan het expliciteren van waarden en normen, dat men bij zichzelf en de anderen herkent en dat men niet wil opsluiten in de strikt private sfeer. Men wijst erop dat een omgeving waar plaats is voor zingeving, levensbeschouwing en geloofsbeleving een aantrekkelijke plek kan zijn voor studenten met andere levensbeschouwingen, geloofsbelevingen en levensvragen. (Dit in tegenstelling met een omgeving waarin een militant neutralisme levensbeschouwing en godsdienstbeleving uit de openbaarheid wil bannen in de naam van een verlichtingsdenken dat van zijn kritisch potentieel ontdaan wordt en herleid wordt tot een universele canon van normen en gedragingen.)

Vanuit een visie op zingeving wordt een pleidooi opgezet voor een 'actief pluralisme' dat drijft op wederzijds respect voor elkaars geloof en elkaars levensbeschouwing en dat de nadruk legt op het koesteren van gelijkenissen in de plaats van het scherp stellen van verschillen. Dit pluralisme gaat onder meer voor een 'open dialoog' tussen diverse religies, elk gevoed vanuit de eigen bron. Of er geen tegenspraak kan opduiken tussen pluralisme dat steunt op 'diepgaand begrip' voor andere levensbeschouwingen aan de ene en de openheid van de dialoog aan de andere kant, wordt niet echt uitgeklaard. Open dialoog impliceert immers ook openheid voor kritische reflectie over aspecten die men niet aanvaardbaar acht.

De vraag naar de relevantie van 'de K' m.b.t. multiculturaliteit kan ook op een andere manier gesteld worden. Het is immers niet moeilijk zich 'een K' voor de geest te halen die precies het tegengestelde is van multiculturele openheid. De feitelijke K is een plurale K met vele facetten. De katholieke traditie omvat genoeg behoudsgezinde, dogmatische, exclusieve tendensen die het goed doen als levensbeschouwing die past bij een virulent eurocentrisme en bij het afwijzen van andere

culturen of levensbeschouwingen en hun legitieme aanspraken op erkenning en herverdeling. Maar zij omvat evengoed tendensen die in het K-gedachtengoed inspiratie vinden voor het erkennen van dergelijke aanspraken en voor een rechtvaardigere herverdeling van aanzien, macht en rijkdom. Men vindt K-belevingen die exclusieve zuiverheid in het vaandel dragen, andere die de latijns-katholieke inspiratie verrijken met eigen culturele thema's. Met andere woorden, de vraag voor welke K men staat, is wel degelijk relevant als het om multiculturaliteit gaat.

In het debat blijkt de 'plurale K' een grote onbekende te zijn; het in kaart brengen ervan een voorwaarde om tot een diepgaand en genuanceerd debat te komen. Het debat gaat niet uitsluitend over geloofsleer en levensbeschouwing. Tot de meervoudige K behoren zowel de geloofsleer als de geloofsbeleving, elk met hun eigen waaier van opvattingen en praktijken, zowel het institutionele frame van de kerk als de talrijke projecten en activiteiten opgezet door leden en groepen binnen de kerk. De meervoudige K betreft de erfenis en het patrimonium van de gehele katholieke gedachte en actie, opgebouwd doorheen de geschiedenis op het vlak van ideologie, levensbeschouwing, wetenschappelijk inzicht, maatschappijopbouw, politiek, kunst, cultuur. Bij ons bijvoorbeeld is de erfenis van het katholieke verbonden met de geschiedenis van de grote maatschappelijke zuilen en hun werking op het vlak van politiek, onderwijs, volksopvoeding, zorg, herverdeling. Naast het in kaart brengen van de veelzijdige katholieke erfenis is de plurale K is aan een meervoudig bilan toe, een kritisch bilan, van grootsheid en gruwel, van engagement en lafheid, van emancipatie en onderdrukking, van ondersteuning en misbruik, van verlichting en obscurantisme. Complexe ethische, filosofische en wetenschappelijke kwesties – zoals de vraag naar de noma-positie – mogen daarbij niet uit de weg gegaan worden. Dit kritisch bilan kan enkel gebeuren op basis van veelzijdig, internationaal, multidisciplinair en interdisciplinair onderzoek. Het belang van werkingen zoals deze van ons eigen Kadoc kan daarbij niet genoeg worden beklemtoond. Werken aan de cartografie en aan een kritisch bilan van de K kan bijdragen tot een hernieuwd zelfbewustzijn over de eigen complexe geschiedenis en meervoudige identiteit. Het kritisch bilan kan de basis zijn van een actieve gastvrijheid en open dialoog met andere culturen, levensbeschouwingen en etnische groepen. Het samenspel van zelfbewustzijn en fierheid aan de ene, nederigheid en zelfkritiek aan de andere kant, nodigt de anderen uit tot een gelijkaardige kritische reflectie en laat de weg open voor een terechte afwijzing van onaanvaardbare aspecten die niet hoeft te leiden tot absoluut conflict.

Nabeschouwing

Wanneer het de K.U.Leuven echt wil gaan voor een multiculturaliteit die verder reikt dan opsmuk of dan de oppervlakkige evenwaardigheid van verschillen die van hun eigenheid worden ontdaan, dan vindt ze wel haar gading aan denk- en werkwijzen, ervaringen en praktijken in de verrijkte cartografie en het kritisch bilan van een plurale K. Meer nog, de K van de christelijke inspiratie, de dialoog van wereldbeschouwing en wetenschap, de aandacht voor persoon én gemeenschap, de inzet voor de zwakkeren, de rituelen en verhalen van plaatsing en troost, het perspectief van ontwikkeling, bevrijding en verlossing, het omgaan met verlies en beperking, de mogelijkheid van vergiffenis en herstel, het mondiale appel en de talrijke lokaliseringen ervan, de geschiedenis van zorg en emancipatie, en vele andere dimensies leveren mogelijk de noodzakelijke *drive* om in een doorgedreven engagement voor het multiculturele een alternatief te vinden tegen neoliberale globalisering en de banalisering/commercialisering van het verschil.

Meer over dit onderwerp in de bijdragen van Sarah Bracke, Ides Nicaise en Ruth Stokx.

3. EEN UNIVERSITEIT MET EEN KATHOLIEKE IDENTITEIT?

De vragen naar de wenselijkheid van het behoud van een katholieke identiteit voor de Leuvense universiteit – en naar wat een dergelijke katholieke identiteit zou kunnen betekenen, vertonen zeer uiteenlopende aspecten. De vier thema's die in het voorgaande deel behandeld werden, vormen daarvan een belangrijke component, maar dekken niet het volledige debat. In dit deel werden twee teksten opgenomen, die een meer globale kijk bieden. Herman De Dijn geeft een gestructureerd overzicht van verschillende argumenten pro en contra het behoud van de K. De Metaforum-werkgroep heeft de implicaties van verschillende mogelijke keuzes onderzocht.

A. ARGUMENTEN VOOR EN TEGEN HET BEHOUD VAN DE 'K' (HERMAN DE DIJN)

Tijdens het debat kwamen onder andere de volgende argumenten aan bod tegen *tegen het behoud van de K*:

- Als de K wegviel, zou er *de facto* niets substantieels veranderen.
- Een universiteit kan als universiteit slechts universeel zijn en moet levensbeschouwelijk neutraal of hoogstens pluralistisch zijn; ze kan zeker niet gebonden zijn aan een of ander religieus instituut. Als ze al met waarden te maken heeft, zijn het universele waarden. Ook het argument van verbondenheid met christelijke waarden geldt niet: het is niet duidelijk wat dat precies zijn; evenmin is het duidelijk of anderen die zogezegde christelijke waarden niet evengoed (kunnen) bezitten.
- Onze universiteit wordt gefinancierd met belastinggeld van de hele gemeenschap. Ze mag dus geen middel zijn tot verdediging van een particuliere levensbeschouwing, laat staan het particuliere instituut Kerk.
- Godsdienst en wetenschap staan diametraal tegenover elkaar (als een dogmatisch tegenover een bewust kritisch en hypothetisch weten). 'Katholiek zijn' impliceert een inperking van het denken (bijvoorbeeld op moreel gebied) en is onvermijdelijk gericht tegen anderen (zeker in de perceptie van buitenstaanders). Religie moet privé zijn; een instelling bedoeld voor een algemeen publiek zoals een universiteit kan dus niet katholiek zijn.
- Internationaal gezien is de naam 'katholiek' onhoudbaar en onverkoopbaar (cf. het spaak lopen van gezamenlijke initiatieven met Harvard). Hoe kan men het behoud van het katholieke karakter rijmen met het willen aantrekken van grote groepen buitenlandse studenten en doctorandi? Wel kan men best de relaties met het netwerk van andere katholieke universiteiten behouden.

Voor een tussenpositie, *'ja maar'*, werden de volgende argumenten gegeven:

- We moeten wel de katholieke of christelijke waarden en mentaliteit bewaren, maar los van het instituut Kerk. Vooral door de ongewilde associatie met de Roomse strenge/extreme standpunten op ethisch gebied bestaat het gevaar geïsoleerd te geraken en niet langer ernstig te worden genomen in een geseclariseerde wereld.
- We moeten verbonden blijven met het instituut, maar dat instituut zelf in handen nemen en terugkeren naar het oorspronkelijke, zuivere christendom. In elk geval moeten we 'een luis in de pels' zijn van de Kerk. Eigenlijk willen we een christelijk geïnspireerde universiteit en associatie zijn. Bovenstaande 'ja maar' opvattingen lijken goed aan te sluiten bij de standaardopvatting dat een katholieke universiteit een kritisch denkcentrum is van de Kerk, lees: vooral ten overstaan van de Kerk.
- Het probleem met een naamsverandering in 'christelijke' universiteit is dat 'christelijk' zeker in de Angelsaksische wereld nog beladener is dan 'katholiek' (connotatie van 'fundamentalistisch').

Argumenten voor het behoud van de K waren de volgende:

- Welk voordeel zou het hebben de katholieke identiteit op te geven? Dan valt ook het bindmiddel voor de Associatie weg en worden we de universiteit van het Hageland. Trouwens: wat zijn op dit moment *de facto*, concreet, de negatieve gevolgen of hinderpalen van de katholieke affiliatie voor de gemeenschap of de leden van de K.U.Leuven, zowel naar binnen als naar buiten?
- Er is geen fundamenteel conflict tussen religie en wetenschap; dat kan dus geen reden zijn om de identiteit op te geven. De taak van een universiteit is niet dezelfde als de taak van de Kerk (het zijn gescheiden 'magisteria').
- Een katholieke universiteit is een geprivilegieerde plaats voor de ontmoeting van wetenschap en religie als zijnde beide op hun eigen manier en volgens diverse wijzen van weten betrokken op de ene waarheid. Het ene domein kan bevruchtend zijn voor het andere; ze kunnen elkaar uitzuiveren en aanvullen. Een katholieke universiteit organiseert op een open en vrije manier de dialoog tussen beide domeinen.
- Een instelling als een universiteit heeft altijd enigszins een levensbeschouwelijk profiel: beter een christelijke (personalistische) universiteit dan een kapitalistische of marxistische. De affiliatie betekent wel degelijk iets: denk aan de kwaliteit van zorg en de ethische ingesteldheid in het UZ bijvoorbeeld. Vasthouden aan de katholieke identiteit vereist wel het (meer) zichtbaar maken en onder de aandacht brengen van daarmee verbonden houdingen (van solidariteit bijvoorbeeld: reëel en symbolisch – cf. eredoctoraten).
- Een levensbeschouwelijke affiliatie is niet gericht 'tegen anderen', ze vormt de eigen identiteit en kan perfect samengaan met 'centered pluralism' (= actief pluralisme?): vanuit de eigen katholieke identiteit gaat men de dialoog aan met anderen binnen en buiten met een andere levensbeschouwing of religie. [cf. de 'dialoog-universiteit'-idee uit het werkgroepdocument?] Het behouden van dit soort identiteit zou een belangrijk voordeel kunnen zijn bij het bieden van een geschikte universitaire omgeving voor allochtonen en christelijke immigranten. [Probleem: wie, welke groep(en) belichaamt (belichamen) (nog) effectief deze identiteit en kan (kunnen) de bedoelde dialoog aangaan? Alleen de Faculteit Godgeleerdheid?]
- Het katholieke karakter zou een meerwaarde en uitdaging moeten zijn. 'Better a first class version of ourselves, than a second class version of an imported model.' Een universiteit zou een 'contrasterende' in plaats van een 'conformerende' gemeenschap moeten zijn. Een katholieke universiteit kan bij uitstek zo'n contrasterende gemeenschap zijn als zij zich laat uitdagen door de referentie naar iets dat (ook) de wetenschap overstijgt, iets transcendent (eigenlijk iemand Transcendent, Christus). Dit betekent dat katholiciteit 'een luis in de pels' van de universiteit zou kunnen zijn, zeker in de universiteit van vandaag die wel beheerst lijkt door een neoliberale logica en een academisch 'klerikalisme' (waarbij eventueel de vlag verandert, maar de inhoud nauwelijks). De echte vraag zou weleens kunnen zijn: verdienen we de naam katholiek? Is aan deze universiteit nog iets aanwezig als een echt katholieke praxis?
- Er zijn duidelijk pluspunten aan een katholieke universiteit: het christelijke krijgt op een onbevangen manier aandacht/kansen in de wereld van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek; het gaat samen met expliciete aandacht voor zingeving, toch problematisch in de huidige cultuur, en met een expliciet ethisch en sociaal project (personeelsbeleid; aandacht voor de zwakkeren; band met ontwikkelingslanden); men heeft een duidelijk levensbeschouwelijk fundament en horizon, verbonden met een persoonsgebonden opvoedingsproject (dat in de toekomst weleens echt wervend zou kunnen zijn); men is (zou kunnen zijn) een centrale partner in het wereldwijde netwerk van katholieke universiteiten.
- De universiteit is niet van ons; ze is een erfenis waar tegenover we loyaal moeten zijn. Men kan katholiek blijven naar de vorm en de naam, zonder inhoudelijk streng Rooms te zijn. De vlag blijft dezelfde, de inhoud evolueert. De band met de religieuze traditie kan tegelijk duidelijk maken dat het universitaire bestel zijn eigen grenzen (en de grenzen van de wetenschap) beseft.

Naast de verwijzingen die reeds werden aangebracht in deel 2, gaan verschillende opinies in deel 4 verder in op de elementen die in deze synthese worden aangebracht. Zeer expliciet werd het onderwerp behandeld door Paul De Grauwe, Philippe Van Parijs en Rik Torfs, William Desmond, Bram Acke, Rudi D’Hooge, Dirk Godecharle, Matthias Storme, Nicolas Standaert en Marianne Moyaert.

De belangrijke opdracht van de universiteit als een kritisch denkcentrum voor en binnen de Kerk komt aan bod in de bijdragen van Nicolas Standaert, Marianne Moyaert, Piet Vanden Abeele, Han Vandevyvere en Roger Dillemans.

B. NAAR EEN VERNIEUWDE IDENTITEIT VOOR DE K.U.LEUVEN (BART RAYMAEKERS ET AL.¹)

Uit het rapport van de Werkgroep blijkt duidelijk dat een hele reeks factoren, die bijdragen tot de levensbeschouwelijke identiteit, onlosmakelijk verbonden zijn met de Leuvense universiteit. Welke weg de K.U.Leuven ook wenst in te slaan, ze zal op een bepaalde manier stelling moeten nemen ten aanzien van dit erfgoed en deze traditie. Het debat herleidend tot de kwestie van één letter zal de K.U.Leuven zelf er niet omheen kunnen om haar eigen identiteit opnieuw uit te vinden. We bespreken hierbij bondig vier mogelijke modellen.

De ‘levensbeschouwelijk neutrale’ universiteit: vrijheid als centrale waarde

De neutrale universiteit is een volledig gesecculariseerde universiteit. De overtuiging van deze universiteit is dat levensbeschouwing en religie geen plaats hebben in de publieke sfeer en dus ook niet aan de universiteit. De universiteit neemt op levensbeschouwelijk vlak een neutraal standpunt in: levensbeschouwingen kunnen niet preferentieel naar voor geschoven of centraal aangeboden worden. De universiteit vindt dat haar taak beperkt is tot het aanbieden van goede academische vorming, goed wetenschappelijk onderzoek en maatschappelijke dienstverlening. Ze verricht deze taken binnen het kader van de algemene verworvenheden van de westerse gesecculariseerde democratie, waarbij de vraag kan gesteld of ze over deze verworvenheden niet even kritisch dient te reflecteren? De universiteit toont een grote openheid en verdraagzaamheid voor alle soorten van levensbeschouwingen en religies, maar deze formele openheid wordt niet gekaderd in een gemeenschappelijk levensbeschouwelijk project.

Een neutrale universiteit laat zich niet in met de zingeving en het levensbeschouwelijk welbevinden van haar leden. Religie, zingeving en levensbeschouwing zijn een persoonlijke aangelegenheid waarvoor elk individu zelf verantwoordelijk is en de volle vrijheid heeft. In de lijn van de klemtoon binnen de samenleving op het individu en de menselijke vrijheid ligt de focus eerder op de individuen dan op de universiteit als gemeenschap. De universiteit is de som van individuen en kleine groepen van autonome individuen die zich niet door een gemeenschappelijke ideologie verbonden weten. De neutrale universiteit hanteert een ethiek die gebaseerd is op het zogenaamde ‘niet-schade-beginsel’: de nadruk ligt op de persoonlijke vrijheid op voorwaarde dat men de vrijheid van de andere niet hindert en de andere geen schade toebrengt. De relaties tussen de leden van de instelling wordt zo adequaat mogelijk geregeld via goede afspraken, heldere procedures, juridisch onderbouwde contracten en een goed evaluatie- en kwaliteitsbewakingssysteem.

¹ De Metaforum-werkgroep ‘Universiteit, kerk en samenleving’ werd gecoördineerd door Bart Raymaekers en bestond uit Jaak Billiet, Eddy Decuyper, Jan De Maeyer, Veerle Draulans, Terrence Merrigan, Didier Pollefeyt, Raf Sciôt, Thomas In’t Veld en Ines Van Houtte.

Ofschoon de term 'neutraliteit' suggereert dat er geen specifieke identiteit moet gekozen worden, is die keuze zelf ook ingegeven door specifieke levensbeschouwelijke vooronderstellingen, motieven en visies. Een dergelijke universiteit kan effectief toegankelijk, pluralistisch, open en efficiënt functioneren, toch is het risico niet denkbeeldig dat de omgeving letterlijk 'kleurloos' wordt omdat alle particuliere symbolen, rituelen, verhalen, tradities, etc., die niet onmiddellijk functioneel zijn voor academische excellentie, op de achtergrond verdwijnen of gewist worden.

De actief pluralistische universiteit

Naast de neutrale universiteit is er nog een andere optie waarbij de universiteit zich niet langer preferentieel bindt aan één bepaald confessioneel perspectief: de actief pluralistische universiteit. Ze creëert een seculiere en pluralistische omgeving die gekenmerkt wordt door een groot sociaal engagement ten aanzien van de diversiteit die zich aandient. De universiteit wordt gekarakteriseerd door een rijke en zichtbare veelheid in alle geledingen van de universiteit. Deze interne veelheid wordt ernstig genomen en geldt op zichzelf als een waarde. De universiteit levert heel wat inspanningen om vorm te geven aan haar pedagogische verantwoordelijkheid en draagt zorg voor het welzijn van haar leden. Bijzondere aandacht gaat uit naar elkaars verschillen, voor zover die relevant zijn binnen een academische context.

Het christendom als preferentiële optie boven de andere visies wordt evenwel verworpen. Er is nog slechts een geringe plaats voor levensbeschouwing en levensbeschouwelijke praktijk. De actief pluralistische universiteit is ervan overtuigd dat het aangeven van elke specifieke levensbeschouwelijke richting moet vermeden worden. Ze plaatst zichzelf op een pluralistische positie: de dialoog tussen de verschillende levensbeschouwingen dient actief aangemoedigd te worden maar zonder enige voorkeur voor een bepaald perspectief. Op die manier wil men ervoor zorgen dat iedereen zich thuis voelt aan de universiteit. De ander waarderen betekent de persoonlijke vrijheid van de ander respecteren. Het aanbieden of opleggen van een of andere waarheid aan de hele universitaire gemeenschap zou leiden tot een onderdrukking van de persoonlijke waarheid van elk individu.

Christenen hebben als christen een plaats in deze universiteit. Ze kunnen genieten van dezelfde openheid, vrije meningsuiting en waardering als wordt gegeven aan de andere levensbeschouwingen. Ondanks het ethos van engagement en solidariteit, waarin christenen zich ook kunnen vinden, kan een dergelijke universiteit geen katholieke universiteit meer genoemd worden. Ook deze 'kleurrijke' identiteit is niet zonder vooronderstellingen. De actief pluralistische universiteit gaat vaak uit van een optimistisch geloof in het feit dat alle levensbeschouwelijke perspectieven door iedereen gewaardeerd kunnen worden en van een zekere verzoenbaarheid ervan binnen de ruimte van de universiteit. Maar levensbeschouwingen en religies worden ook gekenmerkt door verschil en zelfs conflict. Hoe in een dergelijke universiteit met deze verschillen en conflicten omgaan? Ook de actief pluralistische universiteit zal nooit een volledige consensus kunnen bereiken en riskeert ofwel terecht te komen in eindeloze discussies of in een louter procedurele ethiek die kenmerkend is voor de neutrale universiteit. Of een procedurele consensus de levensbeschouwelijke diversiteit kan honoreren, is dan nog maar de vraag.

Een andere mogelijke reactie en ontwikkeling is de uiteindelijke harmonisering van alle levensbeschouwelijke verschillen. Een dergelijke universiteit werkt dan onderdrukkend voor diegenen die niet bereid zijn om hun verschillen voldoende te relativiseren (bijvoorbeeld: het gemeenschapsonderwijs in Antwerpen dat zich baseert op het actief pluralisme verbiedt de hoofddoek in de atheneum). De vraag is dan ook hoe groot de waardering voor de levensbeschouwelijke verschillen in de feiten is. Omgekeerd stelt zich de vraag of ook de actief pluralistische universiteit niet moet erkennen dat niet voor *alle* perspectieven waardering kan en mag opgebracht worden. Welke criteria heeft zij om aan te geven welke perspectieven geen waardering of inlevingsvermogen verdienen? Het relativisme (alle levensbeschouwingen zijn, vanuit het perspectief van de universiteit, even waar of onwaar) eigen aan de actief pluralistische universiteit kan enkel overstegen worden wanneer er maatstaven zijn om verschillen ook op hun

houdbaarheid te toetsen. De vraag is *wiens* maatstaven en *wiens* ethiek. Zijn de Verlichting en de mensenrechten niet ook gekenmerkt door een historisch bepaalde invulling? Het blijkt moeilijk te zijn om aan een *particuliere* identiteit te ontsnappen. Kortom, ook bij de keuze voor dit type zal de universiteit hernieuwd de vraag naar haar identiteit moeten stellen.

Waarden-model

In het debat omtrent de inhoudelijke en levensbeschouwelijke profilering van de universiteit wordt vaak verwezen naar de meer gekende ‘katholieke waarde-universiteit’, een model dat tot op heden door veel organisaties uit het christelijke middenveld bewandeld wordt. Instellingen zijn zich er immers in toenemende mate van bewust dat hun publiek en kaders seculariseerden, ook al behoorden ze tot de christelijke zuil die hen van wieg tot graf doorheen het individuele, familiale, maatschappelijke en culturele leven begeleidde. Op de golven van de externe en interne secularisering herformuleert deze gedachte het levensbeschouwelijke (opvoedings)project tot een geheel van zgn. christelijke waarden die ook niet- of niet-meer-christenen aanspreken. De identiteitsprofielen, charters, opdrachtverklaringen, brochures en congressen uit de jaren 70-80, en vaak tot op vandaag, illustreren dit. Telkens gaat men — veelal zijn dit de hogere kaders — op zoek naar een nog verbindende gemeenschappelijke basis, die vervolgens christelijk wordt geduid. Vooral de verwijzing naar de ethiek is hierbij significant. Christen zijn staat dan voor dienst aan de (mede)menselijkheid en solidariteit, ondermeer met het zwakke, het gekwetste. Het blijft een vraag of niet voorondersteld mag worden dat vele van deze waarden ook gepraktiseerd en overgedragen worden in niet-katholieke instellingen met dynamische, gemotiveerde kaders. Een dergelijke profielbepaling leidt *de facto* tot een sluipende secularisering van het christelijke geloof via de ethiek of tot een verdoken ideologisering.

Meer algemeen wordt er gezocht naar een verbindend project van christelijke waarden — een christelijk humanisme — waar ook niet-gelovigen zich in kunnen vinden. In feite streeft men naar een zo groot mogelijke consensus tussen geloof en cultuur, die omwille van voortschrijdende de-traditionalisering steeds algemener wordt. Als draagvlak voor een dergelijke profielbepaling wordt verondersteld dat een substantieel deel van de leden op zijn minst de zgn. christelijke waarden belangrijk vinden.

Als motivering voor deze benadering wordt als volgt geargumenteed: wanneer men de secularisatie ernstig neemt, kan het christelijk geloof enkel nog een verbindend element worden als het teruggebracht wordt tot een algemeen communiceerbare kern, die ook voor niet-christenen herkenbaar en waardevol is. Bovendien: er kan geen tegenspraak zijn tussen wat ‘echt menselijk’ is en wat ‘echt christelijk’ is. In de moderne samenleving werken christenen samen met niet-christenen aan meer humaniteit. Strategisch is deze piste van belang omdat ze uitdrukkelijk de geloofwaardigheid en relevantie van het christelijke geloof vooropstelt. Zowel intern als extern wordt een co-existentie van moderne cultuur en christelijk geloof mogelijk gemaakt. Meer nog: precies christenen en christelijke organisaties zijn bekwaam de aspiraties van de moderniteit vorm te geven. Anders gezegd: een katholieke universiteit levert ethisch goed gevormde en verantwoordelijke alumni af, die een voortrekkersrol kunnen spelen in de moderne samenleving.

Uiteindelijk worden velen zich bewust van het feit dat de ‘christelijke duiding’ van de ‘christelijke waardebeleving’ zonder gelovige spiritualiteit loutere verdubbeling is van wat ook zonder de christelijke verpakking gecommuniceerd en overgedragen kan worden. Wie er vandaag te gemakkelijk van uitgaat dat ‘christelijk geloof’ en ‘leven’ zonder meer in elkaars verlengde liggen, neemt vaak zowel de pluraliteit aan ‘levensbeschouwingen’ als de particuliere positie van het christelijke geloof middenin deze pluraliteit onvoldoende ernstig.

Ruimte voor dialoog

Naast de hierboven geschetste modellen is er ook een model mogelijk van een universiteit die wel nadrukkelijk kiest voor een bepaalde levensbeschouwelijke invulling, maar tegelijk en precies omdat ze kiest voor een bepaalde invulling, ook in gesprek wil treden met andere levensbeschouwingen (dialoog-universiteit).

In onderscheid met het waardemodel, waarbij de nagestreefde consensus ervoor zorgt dat de inhoud van de 'K' zo algemeen wordt dat ze *de facto* leidt tot inhoudsloosheid, is een model mogelijk waarbinnen de pluraliteit van de hedendaagse samenleving werkelijk ernstig wordt genomen, waardoor juist plaats gecreëerd wordt voor de eigen betekenis van de christelijke inhoud. Het christendom is één optie te midden van een veelheid aan levensbeschouwelijke posities, die allemaal hun waarde hebben. Deze pluraliteit wordt niet alleen formeel erkend, maar ook gewaardeerd als een positieve uitdaging en een kans voor het verrijken van de eigen katholieke identiteit. Openheid voor en dialoog met (ook niet-christelijke) andersheid wordt aangemoedigd, zonder onmiddellijk te zoeken naar een grootste gemene deler.

De vraag of de K.U.Leuven kiest voor een dergelijk model is vanzelfsprekend van een andere orde dan de kwestie of een 'K' in de naam blijft of niet. De vraag is niet welke naam op het *naamkaartje* staat, maar wel of men bewust kiest voor de *inhoud* van de 'K'. Ook binnen een pluriforme maatschappij en op een moment waarop de Kerk als instituut op dit ogenblik sterk in vraag gesteld wordt, blijft de optie open om te kiezen voor een inhoudelijke invulling van de 'K'.

Een katholieke universiteit moet op de eerste plaats een volwaardige universiteit zijn, een 'universitas' in de volle zin van het woord, d.w.z. een gemeenschap van mensen voor wie onderwijs, onderzoek en dienstverlening aan de hoogste standaarden moeten beantwoorden. Die gemeenschap wordt samengehouden door een gemeenschappelijk doel en een gemeenschappelijke traditie. De katholieke intellectuele traditie mag niet verengd worden tot – of gelijkgesteld met – de leerstellige traditie van de Kerk. Een katholieke universiteit *qua* universiteit dient als een forum waarin de katholieke traditie in al haar facetten kritisch bevestigd, onderzocht en vernieuwd wordt.

Het lijkt evident dat in die bevraging spanningen ontstaan tussen vertegenwoordigers van de institutionele Kerk en leden van de universitaire gemeenschap. Specifiek voor een organisatieverband waar wetenschap (rationaliteit) en religie in spanning staan, speelt een kritische loyaliteit van de wetenschapper en de wetenschappelijke instelling t.a.v. de godsdienstige organisatie (Kerk). Dit sluit niet uit dat ook de wetenschappelijke organisatie kritisch is t.a.v. zichzelf.

Besluit

De zoektocht van de Leuvense universiteit naar de inhoud en de betekenis van haar katholieke identiteit is niet uniek. Deze zoektocht is eigen aan katholieke universiteiten die trouw willen blijven aan hun opdracht als universiteit binnen het kader van een complexe religieuze traditie. De werkgroep is dan ook van oordeel dat een loutere *status quo* voor de K.U.Leuven de minst goede optie is. Er zijn verschillende wegen om de identiteit van de K.U.Leuven in de toekomst gestalte te geven. Welke optie de universitaire overheid ook kiest, ze zal telkens op zoek moeten naar een voldoende groot draagvlak.

De zoektocht van de Leuvense universiteit naar de inhoud en de betekenis van haar katholieke identiteit zal ook nooit af zijn. De katholieke identiteit van een universiteit zal voortdurend herbekeken en als het ware heruitgevonden moeten worden in het licht van de evoluties op het gebied van zowel de wetenschap als de katholieke traditie waaruit de katholieke universiteit gegroeid is.

4. EEN MOZAÏEK VAN OPVATTINGEN

Het vierde gedeelte van dit verslag bevat een bundeling van verschillende opiniestukken van de inleiders op de debatten. De argumentatie en de stijl van deze teksten is zeer verschillend. We hebben geprobeerd ze op een logische wijze te groeperen, maar vele van deze stukken behandelen tegelijkertijd verschillende thema's. In dat geval hebben we verkozen om de teksten niet uiteen te trekken. Een overzicht van alle inleiders is terug te vinden in het programma van de debatreeks als bijlage achteraan.

A. WETENSCHAP EN GELOOF

RELIGIE, GELOOF EN WETENSCHAP (ARNOLD BURMS)

Het spreekt vanzelf dat wetenschappelijk onderzoek in sommige gevallen kan streven naar toepassingen die waardevol zijn vanuit het standpunt van een christelijke ethiek. Het spreekt eveneens vanzelf dat wetenschappelijk onderzoek zich kan concentreren op kwesties die vanuit hetzelfde standpunt een speciale aandacht verdienen. Dit lijkt me uiterst belangrijk maar ik heb erover niets speciaals te zeggen. Het christendom is echter niet alleen een ethiek. Het is ook een geloofsleer en als dusdanig wordt het in brede kringen betwist of aangevallen. Dat is al lang zo, maar bovendien kan de laatste tijd het atheïsme rekenen op strijdvaardige en befaamde woordvoerders als Dawkins, Dennett of Hitchens van wie de boeken erg veel succes hebben. De vraag is dan of gelovige wetenschappers in dit opzicht ook een taak hebben. Moeten ze op een of andere manier laten zien dat geloof en wetenschap niet in conflict zijn? Moeten ze eventueel zelfs proberen aan te tonen dat er in de wetenschap zelf elementen aan te treffen zijn die op een of andere manier kunnen bijdragen tot een rationele rechtvaardiging van het geloof? Persoonlijk denk ik dat het niet van een antwoord op deze vragen afhangt of een katholieke universiteit zin heeft. Ik ben ervan overtuigd dat er goede redenen zijn om het katholieke karakter van onze universiteit te behouden, maar ik ben er zeker niet van overtuigd dat geloof en wetenschap niet in conflict kunnen zijn. De vaak gehoorde uitspraak dat er geen dergelijk conflict zou kunnen bestaan, heeft me altijd wat verbaasd. Een geloofsleer die empirische implicaties heeft, kan door de wetenschap worden tegengesproken. De veronderstelling dat een onverwachte genezing als een mirakel moet worden beschouwd, bevat een empirische hypothese die eventueel kan worden weerlegd. Hedendaagse gelovigen spreken niet graag over mirakels en houden niet erg van de gedachte dat hun geloof empirische implicaties zou hebben. Een geloof dat geen empirische implicaties heeft, hoeft van de wetenschap inderdaad niets te vrezen. Maar valt het vol te houden dat de geloofsleer volledig van elke empirische inhoud zou kunnen worden losgekoppeld? Kan men volhouden dat het bestaan van God geen implicaties heeft voor het verloop van de gebeurtenissen? Is er geen enkel verschil tussen datgene waarop de gelovige meent te kunnen hopen en datgene waarop de ongelovige meent te kunnen hopen? Indien op deze vragen ontkennend moet worden geantwoord, dan heeft het geloof een band met de empirische realiteit en dan is het minstens in een aantal belangrijke opzichten, niet immuun voor wetenschappelijke weerlegging.

Daarmee is echter niet alles gezegd. Er kan namelijk een onderscheid worden gemaakt tussen religie en geloof. In plaats van religie te zien als iets dat alleen gerechtvaardigd kan worden door een geheel van betwistbare hypothesen, kan men haar opvatten als het eren, ontwikkelen en in stand houden van een menselijke mogelijkheid, van een dimensie van het bestaan die even reëel en belangrijk is als de morele of esthetische dimensie en als de wetenschappelijke benadering van de realiteit. Wetenschap en techniek bezorgen ons geen middelen om ons te beschermen tegen de vele

vormen van ellende waardoor we op elk moment bedreigd worden. Het is nog altijd waar en het zal altijd waar blijven dat wat onvoorstelbaar erg is, kan gebeuren voor onszelf of degenen die ons dierbaar zijn. Hoe we in het besef van die radicale onbeheersbaarheid kunnen leven, is een vraag waarop de wetenschap helemaal niets te zeggen heeft. De religie kan ons helpen om ons te verzoenen met onze machteloosheid. Ze doet dat niet door ons een of andere gunstige afloop als letterlijke waarheid voor te spiegelen. Ze doet dat door de aansprekende kracht van haar denkbeelden, verhalen en rituelen. Hiervoor hoeft ze op geen enkele betwistbare hypothese een beroep te doen. Zo opgevat, is de religie losgekoppeld van elke aanspraak op empirische waarheid (maar daardoor ook van datgene wat men gewoonlijk 'geloof' noemt).

Misschien is het zelfs mogelijk om vanuit dit perspectief aan de notie 'geloof' een betekenis te geven die weliswaar van de gangbare verschilt. Het zou dan niet bestaan in het voor waar houden van hypothesen betreffende een bovennatuurlijke werkelijkheid, maar wel in vertrouwensvolle overgave aan de zin die zich in het religieuze leven openbaart. Het bestaan van God bevestigen is dan niets anders dan de zinvolheid van een religieuze praktijk bevestigen.

WAAROM UNIVERSITEIT EN GODSDIENST STRIKT MOETEN GESCHIEDEN WORDEN (PAUL DE GRAUWE)

Ik zal eerst een principiële analyse ontwikkelen. In tweede instantie zal ik het hebben over praktische redenen waarom universiteit en godsdienst moeten gescheiden worden.

1. Principiële redenen

Alle grote godsdiensten (Christendom, Islam, ..) beweren een monopolie te bezitten over de waarheid. Volgens de christelijke en islamitische leer is er slecht één waarheid. Die waarheid is absoluut omdat ze gereveleerd werd door God. Er kan dus geen vergissing zijn in die leer.

Er kan ook geen verandering zijn in die leer. Deze werd eens en voor al vastgelegd. Er is dus geen plaats voor revisionisme. Weliswaar kan de bewoording van die leer 'gemoderniseerd' worden, maar de essentie ervan blijft onveranderlijk, opnieuw omdat die van God komt.

Deze houding leidt tot een fundamentele intolerantie. De anderen die een andere leer aankleven zijn verkeerd.

Vroeger leidde deze intolerantie tot het gebruik van vreselijk geweld tegenover diegenen die zich niet wilden bekeren tot de enige juiste leer. Vandaag hebben we deze vorm van intolerantie gelukkig laten varen. Maar de grondtoon van de christelijke leer (zoals die van andere godsdiensten) is dat de waarheid berust binnen de muren van de kerk.

De wetenschap gaat uit van een totaal andere visie. Niemand heeft in de wetenschappen een monopolie over de waarheid. Er is ook geen leer die altijd dezelfde is. Integendeel, de geschiedenis van de wetenschappen is er één van zoeken naar de waarheid, waarbij inzichten die op een bepaald ogenblik bestaan altijd een voorlopig karakter hebben. De wetenschap is gebaseerd op systematische twijfel, en een bereidheid om inzichten (een leer) te verwerpen, ook op fundamentele wijze.

Goede wetenschap is dus tolerant t.a.v. nieuwe inzichten en toont een bereidheid om de oude ideeën te verwerpen en de nieuwe ideeën over te nemen. Het criterium om oude ideeën te verwerpen is empirisch. Een accumulatie van empirische evidentie kan er toe leiden dat de oude ideeën verworpen worden.

Godsdienst en wetenschap staan dus fundamenteel tegenover elkaar. Dat is ook de reden waarom de Katholieke Kerk in de geschiedenis dikwijls vijandig heeft gestaan t.o.v. nieuwe wetenschappelijke inzichten (in de fysica, in de biologie, in de economie). En dat zal zo blijven omdat de logica van de Kerk diametraal staat tegenover die van de wetenschappen. Beide zijn als water en vuur.

De discussies die ik over dit contrast tussen de logica van godsdienst en wetenschap heb gehad hebben mij geleerd dat er gemakkelijk een misverstand ontstaat. Ik sta niet vijandig t.a.v. de godsdienst. Ik ontmoet veel mensen die zich christelijk noemen, maar die veel twijfels en vragen hebben over het christen zijn. Ze zijn eigenlijk op zoek naar de religieuze dimensie van hun leven. Meestal verwerpen ze elke vorm van dogma. Ik heb veel respect voor de religieuze zoektocht die vele mensen, en veel van mijn vrienden hebben. Het probleem dat ik zie is dat wanneer een universiteit zich katholiek noemt, ze zich identificeert met een instelling, de Katholieke Kerk, voor wie er weinig twijfels bestaan over het waarheidsgehalte van de dogma's die ze verkondigt.

Daarom kan godsdienst geen plaats hebben in een universiteit. Indien dat wel het geval is dan zal er altijd conflict zijn omdat de logica van kerk en universiteit fundamenteel verschillend is.

Dat is ook wat de K.U.Leuven ondervindt in haar conflict met het Vaticaan over onderzoek in een aantal domeinen van de biologie en de geneeskunde. Dergelijke conflicten zullen blijven bestaan. De band moet dus verbroken worden. Er kan geen plaats zijn voor godsdienst aan een universiteit. Godsdienst behoort tot de privésfeer en heeft daar al zijn rechten.

Ik hoor dikwijls het argument over christelijke waarden die een inspiratiebron zouden kunnen zijn voor de wetenschapper aan een katholieke universiteit. Er zijn inderdaad een aantal christelijke waarden zoals liefde, zin voor rechtvaardigheid, die een inspiratiebron kunnen zijn in het leven van mensen. Dit zijn belangrijke waarden die een zin geven aan het leven. Ze zijn echter niet exclusief christelijke waarden. Humanisten en atheïsten kunnen van dezelfde waarden doordrongen zijn. Immanuel Kant heeft een ethiek ontworpen die tot dezelfde waarden leidt zonder te moeten refereren naar God. Met andere woorden christelijke waarden vormen geen surplus boven de waarden die terug te vinden zijn in andere levensbeschouwingen. Ze hebben ook geen hogere kwaliteit dan de waarden die niet-christenen inspireren.

Begrijp mij niet verkeerd. Ik vind die waarden uitermate belangrijk. Ik heb ook alle respect voor iemand die deze waarden uitdraagt vanuit zijn/haar christelijke inspiratie. Al wat ik beweer is dat ik die waarden ook kan uitdragen zonder naar de christelijke traditie te verwijzen. Er is dan ook geen reden waarom een universiteit die open moet staan voor iedereen die op zoek is naar waarheid, die zoektocht zou verbinden aan de christelijke zingeving.

Het kan interessant zijn om een analogie te maken met de idee van de scheiding van kerk en staat. Deze idee heeft in de achttiende eeuw opgang gemaakt en heeft sindsdien in het westen een centrale positie ingenomen in ons politiek bestel. We vinden het nu vanzelfsprekend dat kerk en staat moeten gescheiden worden. En dat dit goed is voor kerk en staat. Goed voor de kerk omdat ze op die manier niet meer in de verleiding valt om aan machtspolitiek te doen; goed voor de staat die een tolerante staat moet zijn die alle godsdiensten toelaat.

Die scheiding moet ook bestaan tussen kerk en universiteit. Dit is reeds het geval in de meeste universiteiten in de wereld. De dynamiek die tot die scheiding heeft geleid is dezelfde als deze die sinds de Verlichting de scheiding tussen kerk en staat heeft mogelijk gemaakt. De K.U.Leuven heeft om allerlei redenen die scheiding niet doorgevoerd. Het wordt tijd dat dit nu gebeurt. We zijn hiermee al 200 jaar te laat.

2. Praktische redenen

Er zijn ook praktische redenen waarom de K.U.Leuven een formele scheiding van de katholieke kerk moet doorvoeren.

We willen als universiteit op het internationale vlak doordringen; we willen een topuniversiteit worden op wereldvlak. Welnu de associatie met de Katholieke Kerk is een obstakel om die ambitie waar te maken. In de Angelsaksische wereld waar de meeste topuniversiteiten gevestigd zijn, is het adjectief 'Catholic', en de associatie met de Katholieke Kerk, verdacht. De associatie van de universiteit van Leuven met de Katholieke Kerk brengt ons reputatieschade toe.

Deze reputatieschade is de laatste tijd nog toegenomen ten gevolge van de pedofilie schandalen en ook ten gevolge van de intolerantie van het Vaticaan t.a.v. onderzoek in een aantal domeinen.

Velen verdenken ons dat we beperkt zijn in wat we mogen onderzoeken. Ik weet dat deze verdenking ten onrechte is, maar dat is niet het punt. Het punt is dat we de perceptie creëren dat dit zo is door geassocieerd te blijven met de Katholieke Kerk.

In andere delen van de wereld speelt die reputatieschade waarschijnlijk zo geen grote rol. Maar toch stellen velen zich hier vragen over. Wat kan het adjectief 'katholiek' betekenen vragen Aziaten zich af. Het is voor hen een curiosum dat ze niet goed begrijpen. Dat curiosum brengt ons geen enkel reputatieoordeel.

Soms hoor ik zeggen dat in Vlaanderen het katholiek karakter van de K.U.Leuven wel een positieve reputatie genereert, zoals het katholieke onderwijs in het algemeen. Ik denk dat dit effect in het middelbaar onderwijs sterk is omdat het kwaliteitsverschil tussen het katholieke en het gemeenschapsonderwijs inderdaad reëel is. In het middelbaar onderwijs staat 'katholiek' voor 'kwaliteit'. Het is echter niet evident dat dit ook zo is op universitair niveau in Vlaanderen. Mijn aanvoelen is dat het reputatieoordeel van de K.U.Leuven in Vlaanderen niet meer is wat het vroeger was, en dat dit voordeel geleidelijk wegwijnt.

DE HOEDERS VAN DE MUUR TUSSEN WETENSCHAP EN GELOOF (MANUEL SINTUBIN)

Vanuit een persoonlijk reflectie als natuurwetenschapper over de eigenheid van het wetenschapsbedrijf aan de K.U.Leuven, valt mogelijk een specifieke rol van de K.U.Leuven als 'christelijk geïnspireerde' onderzoeksuniversiteit te distilleren.

Een objectief wetenschappelijk wereldbeeld?

Vanuit de natuurwetenschappen – in het bijzonder de sterrenkunde, de geologie en de biologie – hebben we een objectief wetenschappelijk wereldbeeld, dat uitgaat van de basisprincipes achter de bijna 14 miljard jaar kosmische geschiedenis. Dit geobjectiveerd wereldbeeld beantwoordt dan ook aan een de volgende basisprincipes:

- 1) alles is onderhevig aan een aantal eenvoudige universeel geldende natuurwetten en is opgebouwd uit een beperkt aantal eenvoudige bouwstenen; ook de mens is een 'product' van dit heelal;
- 2) het heelal evolueert; alles is dus in een permanente staat van verandering; dit geldt niet alleen voor het heelal, maar ook voor al zijn bestanddelen, zoals de Aarde (net als alle andere hemellichamen), het leven op Aarde in al zijn biodiversiteit;
- 3) deze evolutie is onomkeerbaar; er is dus geen weg terug; de evolutie bouwt steeds voort op wat al opgebouwd is; zo kunnen er steeds complexere structuren ontstaan, zoals bv. sterrenstelsels, meercellig leven, de menselijke geest, ..., alsof er een 'voorbestede' richting ingebakken zit in de evolutie ... van 'primitief' leven tot de mens;
- 4) eigen aan deze evolutie is echter dat ze onvoorspelbaar is; er zit geen doel in het evoluerende heelal; dit impliceert ook dat de wereld zoals we ze nu kennen, ontstaan is door een toevallige samenloop van omstandigheden; het heelal had er na bijna 14 miljard jaar evolutie ook totaal anders kunnen uitgezien hebben.

De wereld zoals we ze vandaag kennen is dan ook uniek – omwille van de onomkeerbaarheid – en niet-reproduceerbaar – omwille van het toeval dat een essentiële rol speelt in de kosmische evolutie. We zitten dan ook gevangen in een evolutieproces dat totaal geen doel voor ogen heeft.

Vanuit dit natuurwetenschappelijke wereldbeeld kan ook een 'geobjectiveerd' mensbeeld tot stand komen:

- 1) de mens – Homo sapiens – is als zoogdier een soort onder de soorten; eigenlijk maar een klein, perifere takje in de warrige struik van de 'tree of life', gedomineerd door eencelligen; vanuit het evolutieperspectief binnen de 'biosfeer' zijn we van geen tel;

- 2) de mens bevolkt de Aarde voor ongeveer 200.000 jaar; die tijdspanne verzinkt in het niets vergeleken met de 4,5 miljard jaar aardse geschiedenis, laat staan de 13,7 miljard jaar kosmische geschiedenis; de mens is dan ook een voetnoot in de aardse geschiedenis;
- 3) de Aarde, als unieke 'levende' planeet, is slechts een stofje in een onmetelijk heelal; in dit kader van ruimte en tijd is de mens een wonderlijk akkefietje in het kosmische verhaal.

Dit is wat de natuurwetenschappen ons voorhouden. Dit is ons objectief wereldbeeld, of toch wat wij vanuit onze culturele – christelijk geïnspireerde – achtergrond als objectief, universeel geldend, wereldbeeld beschouwen. De vraag dient misschien gesteld te worden of de ontwikkeling van dergelijk wetenschappelijk geobjectiveerd wereldbeeld ook in een andere culturele context tot stand zou gekomen zijn. Of is dit wereldbeeld toch volledig geworteld in een christelijke inspiratie?

Het is wel op dit wereldbeeld dat een mensbeeld – en uiteindelijk ook een Godsbeeld? – moet gestoeld zijn. Vandaar ook de noodzaak dat binnen een universitaire gemeenschap zoals de K.U.Leuven iedere student zoveel mogelijk dit natuurwetenschappelijk wereldbeeld meekrijgt in zijn opleiding (bv. via de universiteitsbrede wetenschapsvakken over de kosmos, de Aarde en het leven), om zo op een kritische manier, maar in een geobjectiveerd wetenschappelijk kader een eigen mensbeeld en/of Godsbeeld te kunnen vormen.

Omgaan met een objectief wereldbeeld

We moeten ons nu de vraag stellen hoe we met een dergelijk wetenschappelijk geobjectiveerd wereldbeeld omgaan in het formuleren van een mensbeeld, en mogelijk een Godsbeeld. Er tekenen zich drie mogelijke pistes af.

1) Atheïstisch fundamentalisme

De weg van het atheïstisch fundamentalisme is de weg die beweert vanuit de wetenschappelijke objectiviteit te hebben bewezen dat er geen God bestaat. Natuurwetenschappers die dit fundamentalisme belijden, hebben de nood bij elke gelegenheid die zich aandient te expliciteren dat ze geen God nodig hebben binnen hun wetenschapsbedrijf, dat ze tegen alles zijn dat met geloof en religie te maken heeft. In hun wetenschappelijk discours nemen zij vaak expliciet een niet-religieus tot zelfs antireligieus standpunt in.

Net door zo'n standpunt in hun wetenschappelijk discours te expliciteren, is hun wetenschap niet meer ongebonden. Hun wetenschap is sterk gekleurd door een intrinsieke afkeer voor het religieuze! Deze wetenschappers maken de fout de 'muur tussen wetenschap en geloof' vanuit de wetenschappen te doorbreken. Zo wordt echter de geloofwaardigheid van de wetenschap aangetast.

2) Religieus fundamentalisme

Het religieus fundamentalisme negeert gewoonweg de huidige wetenschappelijke verworvenheden en het geobjectiveerde wereld- en mensbeeld dat daaruit is voortgekomen. Deze houding is voornamelijk gebaseerd op een 'letterlijke' lectuur van de Schriften (bv. Bijbel, Koran, ...). Het objectieve basisprincipe van ongerichtheid en onvoorspelbaarheid van de kosmische evolutie, alsook de geobjectiveerde plaats van de mens in dit kosmische verhaal, is voor hen niet te vatten noch te aanvaarden.

Dit fundamentalisme vormt een bedreiging voor het maatschappelijke draagvlak van de natuurwetenschappen, niet alleen in de islamitische wereld, maar ook in de protestantse wereld en zelfs in de katholieke wereld ... voornamelijk omwille van de onwetendheid! De grootste bedreiging gaat bovendien uit van gerenommeerde wetenschappers die deze piste bewandelen. Ook hier wordt de fout gemaakt dat de 'muur tussen wetenschap en geloof' doorbroken wordt, maar nu vanuit het geloof. De wetenschap wordt zo goed als gelijk gesteld aan een te verwerpen 'bijgeloof'.

3) De weg van NOMA – 'Non-Overlapping Magisteria'

De derde weg gaat uit van het feit dat de 'muur tussen wetenschap en geloof' gewoonweg niet kan en mag doorbroken worden. De paleontoloog en evolutiebioloog Stephen Jay Gould (*Rocks of Ages, Science & Religion in the Fullness of Life*) gaf dit concept een naam: NOMA of 'Non-Overlapping Magisteria'. Wetenschap en geloof zijn inderdaad twee totaal gescheiden en niet-overlappende 'magisteria'. Maar er is dan ook geen conflict tussen wetenschap en geloof, zolang ze de hierboven

beschreven fundamentalistische fouten niet maken. De logica van wetenschap en geloof mag dan al diametraal tegenover elkaar staan (cf. De Grauwe), dat maakt uiteindelijk niet veel uit omdat ze nu eenmaal niet in elkaars vaarwater dienen te komen.

Natuurlijk belet deze muur niet dat wetenschap en geloof met elkaar in dialoog gaan, maar elk vanuit hun 'magisterium' en met het volste respect voor het andere 'magisterium'; een dergelijke dialoog kan alleen maar verrijkend zijn voor beide 'magisteria'. Deze muur is bovendien de beste verzekering voor ongebonden wetenschappen. Het geloof moet niet 'bestreden worden', maar de wetenschap worden ook niet 'gestuurd' door een religieuze overtuiging.

De K.U.Leuven, hoeder van de muur tussen wetenschap en geloof?

Net in deze derde weg ligt mogelijk een specifieke 'roeping' weggelegd voor de K.U.Leuven. Als een 'door het christelijke geloof geïnspireerde' onderzoeksgemeenschap van ongebonden – al of niet gelovige – onderzoekers vormt de K.U.Leuven net de ideale – en mogelijk zelfs de enig mogelijke – ontmoetingsplaats voor wetenschap en geloof, met de inachtneming van het NOMA-principe. In dat opzicht dienen we ons op te stellen als de 'hoeders van de muur tussen wetenschap en geloof'. Onze alma mater is de uitgelezen plaats waar wetenschap en geloof met elkaar in dialoog treden en elkaar kunnen uitdagen en inspireren.

Dit lijkt voor de K.U.Leuven een 'unique selling proposal' dat net zou moeten uitgespeeld worden in de profilering van de universiteit. Hier dient de K.U.Leuven dan misschien ook zijn voortrekkersrol als richtinggevende katholieke universiteit ten volle op te nemen (cf. Verstraeten).

Ook maatschappelijk dient de K.U.Leuven de kaart van 'hoeder van de muur tussen wetenschap en geloof' volledig te trekken. Dit vormt een emancipatorische kerntaak binnen een veranderende demografische realiteit (cf. Van Parijs) – in het bijzonder naar de islamgemeenschap. Net door het aanbieden van een duidelijk – en veilig – kader waarin wetenschap en geloof elkaar als gelijken aanzien en elkaar respectvol bejegenen, kan onze universiteit een cruciale rol spelen naar een verdere integratie van de islamgemeenschap en zo een bijdrage leveren in de 'verlichting' binnen de islam. De universiteit vormt zo een buffer tegen elke vorm van fundamentalisme.

Kortom, de K van de K.U.Leuven vormt de verzekering dat het wetenschapsbedrijf aan onze universiteit zich totaal ongebonden kan ontplooien, zonder dat het gestuurd wordt door de ene of de andere overtuiging. Maar de K van de K.U.Leuven vormt ook de verzekering voor een onderzoeksomgeving waar de wetenschap uitgedaagd wordt vanuit een christelijke inspiratie.

EEN DISCUSSIE TUSSEN WETENSCHAP EN WERELDBEELD (STEPHAN CLAES)

Om te beginnen wil ik u zeggen vanuit welke invalshoek ik wil ingaan op mijn visie over de combinatie van wetenschap en geloof. Ik ben als wetenschapper bezig met psychiatrie en met genetica, dus meer bepaald met de genetische basis van menselijk gedrag. Ik zal u proberen aan te tonen dat dit onderzoeksgebied niet los te denken is van een bepaalde visie op de mens. Met andere woorden: in dit domein is een – tussen aanhalingstekens – 'zuivere' wetenschappelijke benadering die geen implicaties heeft voor een achterliggend mens- en wereldbeeld, voor een levensbeschouwing dus, niet mogelijk, en wellicht ook niet wenselijk. Voor mij als gelovige christen – ik wil ook van bij het begin mijn eigen positie duidelijk maken – is dit een uitdagende vaststelling. In mijn visie kan een Katholieke Universiteit de plek bij uitstek zijn waar de verhouding tussen wetenschap en levensbeschouwing kan en mag geëxpliciteerd worden. Laat me één en ander verder uitwerken.

Ten eerste de genetische studie van menselijk gedrag. De ontdekking dat bepaalde genetische factoren een belangrijke invloed kunnen hebben op eigenschappen en gedrag van mensen, heeft in de afgelopen jaren regelmatig voor opschudding gezorgd. De oude idee was dat de mens helemaal ongeprogrammeerd ter wereld komt, zoals samengevat in het beroemde adagium van John Locke:

'the mind is an empty cabinet': een mens komt ter wereld als een onbeschreven blad, dat langzaam wordt opgevuld met zintuiglijke ervaringen. De genetische revolutie van de laatste decennia gooit dit beeld omver: de mens wordt niet geboren als een ongeschreven blad, maar integendeel als een biologisch-genetisch geprogrammeerde machine. Complexe menselijke eigenschappen zoals persoonlijkheid, seksuele geaardheid, agressiviteit, om enkele concrete voorbeelden te noemen, worden toegeschreven aan de invloed van variaties in het DNA. Zo'n bevindingen, die overigens nog hoogst preliminair zijn en die onderwerp vormen van veel discussie tussen specialisten, worden snel gebruikt om verregaande conclusies te trekken die aansluiten bij de eigen levensbeschouwing. Concreet, de bevinding dat genetische variaties relevant kunnen zijn voor psychologische variabelen zoals persoonlijkheid en gedrag, wordt dan aangevoerd om te stellen dat menselijk gedrag 'niet meer is dan' een passief gevolg van genetische predispositie. We kunnen dan spreken van een soort 'genetische predestinatieleer', gepaard gaande met het ontkennen van het voor het christendom essentiële concept van de 'vrije wil'. Meest bekend in dit verband is het werk van Richard Dawkins, evolutiebioloog, populairwetenschappelijk schrijver en atheïst, die in zijn spraakmakende boek *The Selfish Gene* uit 1976 betoogt dat complex menselijk gedrag, bijvoorbeeld ook altruïsme, volledig kan begrepen worden als een mechanistisch spel van genen gericht op hun maximale verspreiding. In de praktijk wordt de vrije wil van de mens, en daaraan gekoppeld begrippen zoals individuele verantwoordelijkheid, en uiteindelijk ook het principe van goed en kwaad, daardoor volledig uitgehold. Zo stelt Dawkins in een recent interview, en ik citeer hem in het Engels: 'Doesn't a truly scientific, mechanistic view of the nervous system make nonsense of the very idea of responsibility? Any crime is in principle to be blamed on antecedent conditions acting through physiology, heredity and environment.'

Het probleem is niet dat Dawkins aan wetenschappelijke bevindingen conclusies verbindt die in overeenstemming zijn met zijn atheïstische wereldbeeld, dat is zijn goede recht, maar wel dat hij insinueert dat atheïsme het enige rationeel verantwoorde besluit kan zijn van een juiste interpretatie van wetenschappelijke gegevens. Zo betoogt hij vanuit zijn wetenschappelijke kennis met argumenten uit de evolutieleer in hoofdstuk 4 van zijn recentere werk *The God Delusion* dat er 'zo goed als zeker geen God bestaat'. 'There almost certainly is no God', let op de 'almost'. Dawkins is overigens niet de enige die pretendeert vanuit wetenschappelijke gegevens het niet-bestaan van God te kunnen aantonen. Andere collega's zoals Steven Pinker, Daniel Dennett en Sam Harris gaan dezelfde weg op.

De intellectuele eerlijkheid gebiedt om te stellen dat de vraag naar het bestaan van God niet kan beantwoord worden – in geen van beide richtingen – vanuit de vermelde onderzoeksgebieden. Degenen die menen dat het bestaan van God wetenschappelijk te ontcrachten valt, maken zich schuldig aan dezelfde naïviteit als zij die vanuit natuuronderzoek met Godsbewijzen afkomen. De meest evidente houding als het gaat over de verhouding geloof – wetenschap is dan ook die van het 'onafhankelijkheidsmodel': men stelt dat wetenschappelijk onderzoek en levensbeschouwing, inclusief religiositeit, twee fundamenteel verschillende domeinen betreffen, en dat een *crossstalk*, een communicatie tussen beide niet mogelijk en niet wenselijk is. De wetenschapper moet in die visie zijn experimenteel werk doen, en zijn of haar levensbeschouwing is verder compleet irrelevant. Deze houding, hoe aantrekkelijk ook, is mijn ogen onbevredigend. Er is ten eerste de vaststelling dat een dergelijk onafhankelijkheidsmodel in de praktijk niet blijkt te werken, zoals blijkt uit de stellingen van Dawkins en co. Ten tweede is er een meer fundamenteel bezwaar. Academics hebben misschien net de taak om het strikt technische te overschrijden en na te denken over de bredere implicaties van hun bevindingen. Dit geldt natuurlijk niet voor het dagdagelijks concrete experimentele werk, maar wel wanneer men het eigen onderzoeksveld breder overkijkt en probeert te integreren in het denken over mens en wereld – wat uiteindelijk toch mag verwacht worden van een academicus. Bovendien zijn wetenschappelijk onderzoek aan de ene kant en wereldbeschouwing – inclusief religie – aan de andere kant allebei op hun manier bezig met waarheidsvinding, zij het dat ze met verschillende methodes verschillende aspecten van de werkelijkheid trachten te benaderen. Vanuit dit standpunt is het met elkaar in contact brengen van beide domeinen onvermijdelijk. Ik denk dat het ook nuttig is: de confrontatie met de wetenschap dwingt de religie ertoe haar aanspraken te

beperken tot de domeinen waar ze werkelijk iets over te zeggen heeft, en dingen los te laten waar ze niets over te zeggen heeft, zoals bijvoorbeeld over het ontstaan van de kosmos of de ontwikkeling van de biologische soorten. Anderzijds kan de dialoog wetenschap – wereldbeschouwing ook voor de wetenschap nuttig zijn om haar aanspraken te beperken aangaande domeinen waar zij het antwoord schuldig moet blijven, bijvoorbeeld de inherente behoefte van de mens aan zingeving, het omgaan met lijden en dood, het belang van hoop en liefde voor de menselijke conditie.

Heel wat positieve wetenschappers zijn expliciet gelovig en zien geen conflict tussen hun wetenschappelijk werk en hun religieuze overtuiging, en proberen precies beide domeinen in hun leven respectvol in dialoog te laten bestaan en te integreren. Sommigen schrijven daar ook over, zoals de wiskundige John Lennox in Oxford en in het eigen taalgebied de nanofysicus Cees Dekker. Deze wetenschappers houden zich ver af van pseudowetenschappelijke theorieën zoals die in het creationisme en bij bepaalde ‘intelligent design’ stromingen te vinden zijn. Ze durven wel nadenken over de compatibiliteit van hun topwetenschappelijk werk met hun religieuze overtuiging.

Ik besluit. Wat kan de rol zijn van een Katholieke Universiteit in dit spanningsveld tussen wetenschap en wereldbeeld? Vanzelfsprekend kan en mag een dergelijke instelling in de eenentwintigste eeuw geen apologetisch centrum zijn waarbij wetenschappers zich willen opstellen als een soort ‘defensor fidei’. Heel veel van onze studenten en docenten zijn overigens niet gelovig, of tenminste niet expliciet met dit thema bezig. Een zuiver wetenschappelijke discussie over geloofskwesties, waarbij men anderen met argumenten probeert te overtuigen van het eigen wereldbeeld, is trouwens een illusie: onze levensbeschouwing wordt bepaald door overtuigingen die ons veel dieper raken, en niet enkel ingegeven zijn door rationeel-wetenschappelijke kennis.

Wat kan een katholieke universiteit dan wél zijn? Het lijkt me mij de aangewezen plaats om de discussie over wetenschap en wereldbeeld expliciet te voeren, in grote openheid, maar zonder onverschilligheid. Een academicus die niet enkel zijn vakgebied technisch beheerst, maar die de implicaties ervan ook kan plaatsen in de geschiedenis, in de grote evolutie van het denken over mens en wereld, en die dit kan toetsen aan zijn eigen levensbeschouwing, ik ben ervan overtuigd dat zo iemand een meerwaarde meekrijgt voor heel de verdere carrière en voor het verdere leven in het algemeen. Een universiteit die dit bij de studenten kan realiseren, biedt dan ook extra kwaliteit. In deze context vallen de ‘K’ van katholiek en de ‘K’ van kwaliteit naadloos samen.

B. DE K.U.LEUVEN EN HET BIOMEDISCH ONDERZOEK

EEN OPEN PERSONALISTISCHE BENADERING (MARTIN HIELE)

De praktijk van de geneeskunde houdt zich bezig met het leven, onder meer met het begin en het einde van het leven. De geneeskunde kan het leven verlengen, maar ook verkorten, ze kan ingrijpen in de domeinen van de voortplanting en seksualiteit, en zowel voortplanting zonder seks, als seks zonder voortplanting mogelijk maken. Ook een – weliswaar relatief beperkt – deel van het biomedisch onderzoek houdt zich met deze ‘grenssituaties’ bezig, en begeeft zich daarmee op een terrein waarover de religie, en zeker de traditionele katholieke leer, een duidelijke mening had en heeft.

Vooraf voor wat betreft deze domeinen zijn er sinds lange tijd divergentiepunten tussen de officiële houding van de katholieke kerk en de standpunten ingenomen door veel personen werkzaam aan de universiteit en de universitaire ziekenhuizen, zoals ze onder meer hun weerslag vinden in de standpunten van de commissie voor medische ethiek.

De officiële kerkelijke leer stelt de fundamentele waarde van het menselijk leven centraal, en is van mening dat het beginnende menselijke leven vanaf de bevruchting de status van absolute beschermwaardigheid krijgt. Dit heeft implicaties voor het morele oordeel over bijvoorbeeld ivf en stamcelonderzoek.

Voor wat seksuele moraal betreft, gaat de officiële leer vooral uit van de ‘natuurwet’, met o.m. de stelling dat alle seksualiteit steeds moet openstaan voor procreatie, met het hieruit volgende verbod van het gebruik van contraceptie, zelfs binnen het huwelijk, en een negatief oordeel over bijvoorbeeld homoseksualiteit.

Er is in Leuven sinds de jaren zestig een lange traditie om deze op de ‘natuurwet’ gebaseerde ethiek kritisch te benaderen, en een ander uitgangspunt voor te stellen waar de menselijke persoon in het centrum wordt geplaatst: iets is ethisch goed als de menselijke persoon erdoor bevorderd wordt in ‘al zijn dimensies en zijn relaties’.

Professor Louis Janssens was hierin een voortrekker, later volgden tal van anderen. Deze personalistische visie baseert de waarde van de menselijke persoon weliswaar op het religieuze uitgangspunt dat God de mens geschapen heeft naar zijn beeld en gelijkenis, maar ook vanuit een louter filosofisch concept kunnen veel niet-gelovigen zich hierin vinden.

Dit is mijns inziens een illustratie, van wat een belangrijke rol kan zijn voor een katholieke universiteit in onze tijd, namelijk een taal en een model zoeken waarin de christelijke waarden ook voor andersdenkenden acceptabel zijn.

Als we willen vermijden geïsoleerd te worden in een moraal die vertrekt van uitgangspunten die alleen relevant zijn voor een steeds kleiner wordende schare ‘uitverkorenen’, moeten we aan ons waardepatroon een meer rationele en filosofische fundering kunnen geven, die ook in een gesecculariseerde wereld ernstig wordt genomen. Zo is eerbied voor de waarde van het leven, en zelfs de ‘heiligheid’ van het leven niet noodzakelijk gebonden aan een religieuze achtergrond, alhoewel deze religieuze achtergrond er een bijkomende dimensie kan voor betekenen.

De vroegere Lutheraanse predikant en latere katholieke priester, en sterk pro-life geëngageerde R.J. Neuhaus drukte het zo uit (1987): ‘So long as Christian teaching claims to be a privileged form of discourse that is exempt from the scrutiny of critical reason, it will understandably be denied a place in discussions that are authentically public’.

En ik wil ook nog Louis Janssens citeren: ‘In trouw aan het geweten moeten de christenen met alle mensen die ook trouw willen zijn aan hun geweten samenwerken om een oplossing te vinden voor de menigvuldige problemen die zich in de gang van de geschiedenis stellen op individueel en op sociaal vlak’.

We zijn er ondertussen aan gewend in een maatschappij te leven waar op ethische vragen soms totaal verschillende antwoorden worden gegeven. Zelfs binnen de kring van de ‘christelijke’ of ‘katholieke’ instellingen, en ook binnen de universitaire ziekenhuizen is afstand genomen van de ‘objectieve’ of ‘absolute’ moraal, waarin er maar één goed antwoord is, en is er de facto een zeker pluralisme ontstaan. Dit betekent niet dat ‘alles’ even juist is, er bestaan wel degelijk foute antwoorden. Je zou de vergelijking kunnen maken het toekennen van een literaire prijs: er is meestal wel meer dan één roman die aanspraak zou kunnen maken op een onderscheiding, maar uiteraard niet alle romans.

Binnen het pluralisme kan men volgens Susan Wolf (University of Minnesota) nog twee niveaus onderscheiden: pluralisme zonder relativisme en pluralisme met relativisme.

Bij ‘pluralisme zonder relativisme’ gaat het erom dat in een aantal situaties een moreel dilemma kan ontstaan waarop geen ‘juist’ antwoord bestaat omdat er verschillende waarden met elkaar in conflict zijn. Er zijn goede redenen om voor keuze A te opteren, maar ook goede redenen om voor keuze B te kiezen. Afhankelijk van de afweging tussen deze conflicterende waarden, kan men tot een verschillend besluit komen.

Bij ‘pluralisme met relativisme’ zal de gemaakte keuze afhankelijk zijn van de levensvisie, of de waarden die in een bepaalde cultuur belangrijk worden geacht (denk bijvoorbeeld aan de houding van getuigen van Jehova ten opzichte van bloedtransfusie). Een ander voorbeeld is het belang dat sommigen gaan hechten aan ‘autonomie’ versus ‘eerbied voor het leven’.

Ook dit laatste, relativistisch pluralisme mag niet verward worden met ‘subjectivisme’, waar morele oordelen beschouwd worden als een loutere expressie van ongefundeerde emoties, ten gevolge van psychologische factoren en sociale conditionering.

Vaak heerst de vrees dat een verandering in ethische normen tot een soort 'hellend vlak' leidt waardoor de normen steeds lakser worden. Uiteraard is niet elke verschuiving van de ethische waardeschaal een ethische vooruitgang, maar enige historische reflectie laat toch toe te stellen dat ook niet elke verandering een ethische achteruitgang inhoudt. Zo zijn in de loop der eeuwen toch een aantal 'vooruitgangen' geboekt: aandacht voor mensenrechten, afkeuring slavernij, gelijkberechtiging mannen/vrouwen....

Tot slot: Als wij een katholieke universiteit willen blijven, voor wie willen we dat zijn? Voor de weinige 'uitverkorenen', de 'getrouwen'? Of willen we als universiteit op een kritische manier mee nadenken over wat en hoe de 'christelijke waarden' in de eenentwintigste eeuw het beste geconcretiseerd kunnen worden in een wereld die zeer kritisch, zeer mondig en eclectisch is geworden?

KATHOLIEKE INSPIRATIE IN ONDERZOEK EN KLINISCHE PRAKTIJK (CHRIS VAN GEET)

Wat betekent het als arts geëngageerd te zijn in de patiëntenzorg en wetenschapsbeoefening in een universiteit met 'katholieke inspiratie' (Opdrachtverklaring K.U.Leuven)?

Ik zou de vraag willen omdraaien: is onze motivatie, ons handelen als arts anders omdat we in een katholieke universiteit en katholiek ziekenhuis werken? En als het dan anders is, in welke aspecten?

En ik zou deze vraag willen richten op twee van onze pijlers: enerzijds het biomedisch onderzoek en anderzijds de maatschappelijke dienstverlening, in het geval van arts is dat vooral de klinische patiëntenzorg.

Biomedisch wetenschappelijk onderzoek heeft een eigen dynamiek en in ruime mate een eigen ethiek, die als algemeen 'humanistisch' kan bestempeld worden. Weliswaar is deze 'humanistische ethiek', of men dat nu wil of niet, in Europese context schatplichtig aan de 'christelijke' waarden, maar ze is toch zeer verspreid in de (westerse) wereld, ook in omgevingen die zich niet-christelijk noemen, of er zich zelfs tegen afzetten.

Alleen in een aantal 'grensgebieden' van het biomedisch onderzoek worden vanuit katholieke hoek – en ruimer nog vanuit algemeen christelijke zijde – kritische vragen gesteld over de ethische aanvaardbaarheid van bepaalde onderzoeksdomeinen: bv. onderzoek met humane embryonale stamcellen en daaraan ten dele gerelateerd fertiliteitsonderzoek (met ivf als toepassing). Over het algemeen voelen de meeste biomedische wetenschappers zich in hun onderzoek niet te erg 'gehinderd' door deze vragen, maar het debat rond deze vragen is leerzaam, en het helpt allicht toch bij het trekken van grenzen (bv. geen embryo's aanmaken met het oog op wetenschappelijk onderzoek). Het is bovendien een motor tot inventiviteit om te zoeken naar alternatieven voor embryonale stamcellen, en onze universiteit heeft dit op een bepaald ogenblik duidelijk prioritair geplaatst wat investering in onderzoek betreft.

De katholieke identiteit van onze universiteit ligt wel aan de basis van het feit dat hier ook planmatig wetenschappelijk onderzoek gebeurt over ethische kwesties, waarbij de christelijke ethiek richtinggevend is. In de groep biomedische wetenschappen speelt het interfacultaire Centrum voor Biomedische ethiek en Recht hierin een prominente rol. Hun onderzoeksdomein omvat zorgethiek, onderzoek naar de ethische aspecten van stamcelonderzoek, van ivf, van euthanasie, van DNA onderzoek, van studie over ethisch verantwoord wetenschappelijk onderzoek bij kinderen, om maar enkele voorbeelden te noemen. Dit type onderzoek is zeer belangrijk omdat het op een kritische manier reflecteert over de interactie tussen de levensbeschouwelijke traditie waaruit we gegroeid zijn en de ethische uitdagingen van de moderne geneeskunde en het biomedisch onderzoek.

Wat betekent de 'K' in de patiëntenzorg?

De laatste paragraaf van de opdrachtverklaring van de UZ luidt: 'Het beleid en de werking van de UZ Leuven worden geïnspireerd door de christelijke ethiek, met respect voor de levensopvatting en de waardigheid van ieder persoon.'

De *de facto* pluralistische omgeving waarin patiëntenzorg wordt beoefend, heeft als gevolg dat er op het vlak van de ‘gevoelige’ domeinen, zoals het begin en het einde van het leven, zowel in het algemeen, maar zeker *in concreto* waardeafwegingen worden gemaakt, of – als je het wat harder wil uitdrukken – compromissen worden gesloten, waarvan het resultaat niet altijd conform is met de officiële kerkelijke richtlijnen. Maar er wordt bij deze moeilijke afwegingen wel gestreefd naar een grote zorgvuldigheid, waarvan we hopen dat deze zorgvuldigheid misschien verder reikt vanuit de katholiek-christelijke inspiratie en traditie.

Indien bijvoorbeeld bij prenataal onderzoek bij de foetus de diagnose wordt gesteld van een ernstige afwijking en de vraag komt naar boven naar de mogelijkheid van zwangerschapsafbreking, dan wordt de individuele casus multidisciplinair besproken. Bij dit overleg gebeurt een zorgvuldige afweging van respect voor het menselijk leven, de ernst van aantasting en de visie en de draagkracht van ouders, zonder a priori te zwichten voor de maatschappelijke druk om ‘perfecte baby’s’ op de wereld te zetten of zonder de autonomie van de ouders als absoluut aan te nemen. De autonomie van de ouders kan immers vanuit een christelijk-personalistisch perspectief nooit het enige perspectief zijn.

Bij de discussie over levensverkortend handelen in de neonatale fase of op kinderleeftijd, wordt gepoogd om in de eerste plaats de terminologie zuiver te houden, en duidelijk het onderscheid te maken tussen intentioneel levensbeëindigend handelen en palliatieve handelingen die bedoeld zijn om het lijden te verzachten, maar niet bedoeld zijn om het leven te beëindigen. Het onderscheid tussen ‘doden’ en ‘laten sterven’. Soms hebben we de indruk dat andere centra bewust de onduidelijkheid nastreven om het intentioneel levensbeëindigend handelen in deze leeftijdscategorie als frequent te doen voorkomen en aldus op de politieke agenda te kunnen plaatsen.

Maar patiëntenzorg gaat natuurlijk om veel meer – hoe belangrijk ook – dan om het begin en het einde van het leven. Vanuit christelijke inspiratie worden we opgeroepen tot een patiëntenzorg die radicaal solidair is met de zwakkeren in de samenleving. We zijn er van overtuigd dat de ethische kwaliteit van een beschaving in belangrijke mate kan gemeten worden aan de zorg die zij besteedt aan haar zwakste leden. Het moet voor ons een uitdaging zijn om in een tijdperk waarin medische zorg steeds complexer en duurder wordt mee te helpen nadenken over een rationeel gebruik van middelen en een rechtvaardige verdeling ervan, waarbij ook voldoende aandacht gaat naar zwakkere groepen die minder of geen *lobbying* kunnen aanwenden om hun belangen te verdedigen, bijvoorbeeld gerontopsychiatrische patiënten, mishandelde kinderen...

Tot slot misschien nog dit: toen ik mijn stafleden vorige week bevroeg of zij een verschil in aanpak qua patiëntenzorg ervaren in vergelijking met collega’s uit niet katholieke instellingen was hun antwoord positief. Niet zozeer omdat ze allen overtuigde gelovigen zijn – een aantal onder hen is eerder ‘zoekende’ –, niet omdat de structuren of regels van ziekenhuis of universiteit dit oplegden; maar ze voelen dat het intrinsiek belang dat zij aan ‘ethos’ willen hechten in hun dagelijkse omgang met patiënten groot is en komen in visie hierover soms in conflict met hun collega’s van andere centra. Het is ook hun overtuiging dat dit ‘verschil’ mede of zelfs vooral ingegeven is door hun christelijke ‘roots’ en ‘opvoeding’. Of dit zal blijven duren dan wel een uitstervende opstelling aan het worden is, weet ik niet.

C. EEN UNIVERSITEIT IN EEN MULTICULTURELE SAMENLEVING

DE HOUDING VAN DE K.U.LEUVEN TEGENOVER MOSLIMSTUDENTEN (IDES NICAISE)

Mijn kernvraag betreft de houding van de K.U.Leuven t.a.v. de Islam – en t.a.v. Moslimstudenten in het bijzonder. Ik heb wat achtergrondinfo hierover verzameld maar beschouw mezelf allerm minst als een specialist terzake – ik probeer alleen een intelligente vraag voor te leggen aan het debat. Wel

ben ik via mijn werk over onderwijs en de armoedeproblematiek betrokken in debat over allochtonen in onderwijs, en heb ik uitvoerig stelling ingenomen in het recente hoofddoekendebat.

Stap 1: Het is interessant om te vertrekken van het theoretisch kader van Bourhis, een interactief acculturatiemodel, dat zeer flexibel toepasbaar is. De begrippen zoals integratie, assimilatie, segregatie... zijn ook op levensbeschouwelijk vlak toepasbaar. Men kan dit toepassen op immigranten tegenover autochtonen, maar even goed op de verhouding tussen moslimsstudenten en de universiteit. In eerste instantie be vraagt men migranten naar het belang van het handhaven van de eigen cultuur en naar hun waardering van de autochtone cultuur.

Indien men positief staat tegenover beide culturen, dan spreken we van integratie. Indien men enkel positief staat tegenover de cultuur van het gastland spreken we van assimilatie, en indien men enkel eigen cultuur waardeert, heet dit separatie. Wanneer men tenslotte geen van beiden waardeert, classificeren we dit als individualisme. Men kan ook dezelfde vraag stellen aan de universiteit of autochtonen, en dan komt men tot een gelijkaardig schema.

Vervolgens kan men deze twee sets van houdingen bij elkaar leggen, en alle combinaties van houdingen in beschouwing nemen, en dan komen we soms in consensuele, soms in problematische en soms in conflictuele situaties terecht.

Bemerk dat hoewel integratie vaak als ideaal wordt beschouwd, dit niet de enige consensuele situatie is. Als beide partijen voor assimilatie of voor individualisme kiezen, dan is er eigenlijk ook geen conflict. Natuurlijk bestaat er geen unieke combinatie voor Vlaanderen. Er is niet zoiets als een uniforme migrantengemeenschap. Misschien kan er wel iets meer zoiets bestaan voor alle Vlamingen.

Stap 2: Op basis van een onderzoek in het basisonderwijs stel ik vast dat de moslims als kleine (en ook sociaal achtergestelde) doelgroep vooral gesegregeerd worden (cf. hoofddoekenkwes tie in scholen) en zelfs aanleiding geven tot een 'herverzuiling' van het onderwijs. Dit staat in contrast met het hoger onderwijs.

Stap 3: Het hoger onderwijs (en de K.U.Leuven) is blijkbaar veel meer gericht op 'integratie' (ook levensbeschouwelijk), maar hoe ver gaat dit in de praktijk?

Vlaanderen is wat levensbeschouwing/ religie betreft een verregaand gedetraditionaliseerde samenleving. Slechts 25,1% van de Vlamingen voelen zich (overtuigd) christen. Hier tegenover staat dat 89,1% van de Turken en 88,3% van de Marokkanen zich (overtuigd) moslim voelen (Van Craen e.a., 2007). Deze laatste groepen vinden het ook evident dat religie op het publieke forum wordt beleefd, en verwachten weinig scheiding tussen religie en het openbare leven.

In het leerplichtonderwijs uit dit zich vooral in het debat over de hoofddoek. 18,3% van de Vlamingen, tegenover 78,4% van de Turken en 82,2% van de Marokkanen, vinden dat scholen de hoofddoek moeten toelaten. De meeste Vlaamse scholen verbieden de hoofddoek. Dit lijkt opnieuw te leiden naar verzuilde 'katholieke' en 'neutrale' scholen, waar de Islam gemarginaliseerd wordt.

Wat gebeurt er hiermee aan de K.U.Leuven? Er bestaan gespecialiseerde opleidingen: onderwijs over Islam wordt gedoceerd bij Islamkunde (letteren), over de wereldgodsdiensten, interreligieuze dialoog en religiestudie kan men terecht bij theologie, en er is antropologie en Islam. Onderzoek over Islam vindt men bij het ICRID, de F. Gülen Leerstoel bij antropologie, ...

Maar hoe samenleven met moslimstudenten? In Leuven zien we bv. een iftar-avond (een avondmaaltijd bij het openen van de Ramadan), er is een interreligieuze gebedsruimte, er zijn interreligieuze vieringen (17/3/2011) ... Maar algemeen is er vrij weinig belangstelling voor deze initiatieven.

Enkele andere knelpunten:

1. Een belangrijk knelpunt situeert zich natuurlijk reeds in het basis- en secundair onderwijs, hier wordt de basis voor de verschillen die we in het hoger onderwijs observeren gelegd.

2. We zien ook dat de internationale onderwijsprogramma's sterk gesegregeerd zijn van de reguliere programma's. Allicht houdt dit verband met taalwetgeving. Een gevolg is parallelle programma's voor internationale en eigen studenten, en indien deze twee groepen worden samengezet, is er weinig interactie.

3. Er zijn wellicht ook religieus getinte drempels (bv. meisjes). Het gaat hier niet zozeer over formele drempels, maar wel zijn er culturele evidenties die drempels vormen (bijvoorbeeld huisvesting waar enkel meisjesstudenten zitten). Ook de kleine aantallen spelen hier parten, er was bv. een initiatief om halal maaltijden aan te bieden in Alma, maar er zijn gewoon te weinig moslim studenten om dit rendabel of haalbaar te maken.

DWINGT DE DIVERSITEIT IN ONZE UNIVERSITEIT ONS OM DE 'K' TE LATEN VALLEN? (RUTH STOKX)

Onze universiteit met minstens 5000 internationale studenten en een 500-tal allochtone studenten heeft een beduidend aantal studenten met een andere culturele achtergrond en religie dan de doorsnee Vlaamse student.

Is deze multiculturele samenstelling van zowel ons studentenpubliek als van ons personeel een reden om de 'K' te laten vallen? Wat mij betreft niet, om meerdere redenen.

1. Onze Vlaamse jongeren en vele anderen in onze sterk geïndividualiseerde samenleving zijn hernieuwd op zoek naar hun eigen identiteit. We zijn die blijkbaar wat verloren midden de enorme keuzemogelijkheden die ons elke dag opgedrongen worden, midden de enorme materiële welstand waarin we leven. Onze Vlaamse samenleving kent het grootste aantal zelfdodingen bij jongeren.

De roep naar zingeving, naar explicitering van waarden en normen, is groot. Veel van onze jongeren kennen de eigen gelovige traditie niet meer en kijken met veel nieuwsgierigheid naar zichtbare gelovige praktijk zoals bv. de ramadan in de Islam, of worden fan van de Dalai Lama.

In deze context van hernieuwd zoeken mag je een eigen, eeuwenoude authentieke bron van zingeving niet zomaar wegslijten, maar ligt de uitdaging er eerder in deze te hertalen naar de huidige postmoderne samenleving. We moeten tonen dat onze 'K' niet staat voor dogma, of conservatief, maar voor een geëngageerd en levend christendom.

2. De 'K' laten vallen als antwoord op de diverse samenstelling van onze universiteit is in feite kiezen voor een neutrale universiteit die religie en zingeving naar de private sfeer duwt. Het is zeggen dat de 'K' en het verhaal dat er achter zit, niet maatschappelijk belangrijk is, maar een private zaak. Zulk een neutrale houding werkt – *in the long run* – levensbeschouwelijk relativisme in de hand.

Het juiste antwoord op de vele religies die binnen onze universiteit aanwezig zijn, is m.i. kiezen voor een actieve en open dialoog tussen deze religies. Is kiezen voor een actief pluralisme, voor elke levensbeschouwing geschraagd vanuit zijn eigen bron.

De K.U.Leuven is in Vlaanderen, o.a. via het werk van Luk Bouckaert en SPES, zowat de eerste geweest die de term 'actief pluralisme' gelanceerd heeft. De K.U.Leuven heeft dus de *knowhow* in eigen huis om dit gestalte te geven.

Bovendien zijn we niet de enige onderwijsinstelling die nadenkt over de 'K'. Binnen het VSKO en het VVKHO werd al veel aandacht aan dit thema besteed, actief ondersteund door K.U.Leuven-professoren zoals Pollefeyt en Boeve. Zo koos het VSKO recent zeer expliciet voor het model van de dialoogschool als richtinggevend model voor het katholiek onderwijs.

Noodzakelijk uitgangspunt voor de dialoog is wel de erkenning van de fundamentele rechten van elke mens.

3. Wederzijds respect voor elkaars geloof zorgt voor ontmoeting die de nadruk legt op de diepe gelijkenissen, i.p.v. de verschillen.

Er is meer dat ons bindt dan ons scheidt. Als dit de insteek is, kan het label 'K' een aantrekkelijk label zijn voor allochtonen en internationale studenten met een andere religie. Andersgelovigen zijn blij dat zij met hun eigen identiteit ten volle gerespecteerd worden, en dat er

een diepgaand begrip is voor hun geloof. Ik heb meerdere Islamitische vrienden die bewust kozen om hun kinderen katholiek onderwijs te laten volgen, net omwille van die reden.

Om dit respect ook meteen zeer concreet en tastbaar te maken, meen ik dat het belangrijk is dat we als universiteit ook expliciet standpunt durven nemen in het hoofddoekendebat. En dat we hoofddoeken, net als zoveel andere religieuze symbolen (kruisjes, keppeltjes, kapjes, boordjes, ...) aanvaarden als uiting van een religieuze gehechtheid.

THINK WE MUST. EPISTEMOLOGISCH PLURALISME VOOR EEN MULTICULTURELE UNIVERSITEIT (SARAH BRACKE)

De slotbijeenkomst over de plaats van een katholieke universiteit in een multiculturele samenleving volgde kort op het patroonsfeest van onze Alma Mater, alsof de stoet der togati de discussie trachtte in te leiden. En telkenmale de stoet der togati door de straten van Leuven trekt, roept die onwillekeurig de woorden van Virginia Woolf voor de geest:

‘Think we must. Let us think in offices; in omnibuses; while we are standing in the crowd watching Coronations and Lord Mayor’s Shows; let us think as we pass the Cenotaph; and in Whitehall; in the gallery of the House of Commons; in the Law Courts; let us think at baptisms and marriages and funerals. Let us never cease from thinking — what is this ‘civilization’ in which we find ourselves? What are these ceremonies and why should we take part in them? What are these professions and why should we make money out of them? Where in short is it leading us, the procession of the sons of educated men?’²

Deze woorden komen uit ‘Three Guineas’ (1938) dat zich samen met Woolfs ander bekend essay ‘A Room of One’s Own’ (1929) laat lezen als een kritische exploratie van de productie van wat als kennis erkend wordt. We kunnen in Woolfs essays een dubbel argument ontwarren dat relevant is voor de discussie over de universiteit in een multiculturele samenleving. Enerzijds een argument over de toegang tot onderwijs, dat krachtig samengevat wordt in het beeld van een jonge vrouw die aan de poorten van Oxbridges bibliotheek klopt om binnengelaten te worden – een beeld dat Woolfs positie weerspiegelt als belezen en geleerde hogere middenklasse vrouw die in haar leven geen volwaardige toegang kreeg tot de prestigieuze bastions van kennis. Anderzijds een argument over de nood om de traditionele kennis in die bastions, en de wijze waarop die kennis tot stand komt, in vraag te stellen. Woolf laat er geen twijfel over bestaan: het heeft geen zin om simpelweg te assimileren in ‘the procession of the sons of educated men’. In een tijdsgeest waarin de nakende komst van de oorlog haar geest kwelde, stelt Woolf terecht de vraag naar het verband tussen de productie van kennis en de nakende oorlog. Wat is de zin van kennis als die de oorlog en vernietiging niet kan tegenhouden? Hoe zou de productie van kennis die effectief oorlogsvoering kan vermijden eruit zien?

Woolfs dubbele argumentatie verwijst in feite naar iets wat ondertussen, in minder poëtische termen, als de twee belangrijke dimensies van de democratisering van het onderwijs benoemd wordt, namelijk de interne en externe democratisering. Een universiteit die sociale ongelijkheid *au sérieux* neemt moet op beiden terreinen veranderingen bewerkstelligen. Die universiteit dient met andere woorden een actief beleid te voeren dat allerhande financiële en andere drempels wegwerkt zodat de universiteit toegankelijker wordt. En tegelijkertijd moet zij haar curricula en de culturele inbedding van haar kennisproductie in vraag stellen. Dit is oud nieuws; sinds de jaren 60 van de vorige eeuw werd de strijd gevoerd om de universiteit op deze twee niveaus toegankelijker te maken voor de zonen en dochters van arbeidersgezinnen. En ondertussen zijn de universiteiten niet meer de elite bastions van Woolfs tijd, hoewel we de laatste jaren een kentering van de democratiseringstendens moeten vaststellen.

² Virginia Woolf, *A Room of One's Own / Three Guineas* (Penguin Modern Classics), Penguin, Londen, 2000.

Zoals vaak in de moderne geschiedenis en ook wetenschapsbeoefening wordt 'sociale ongelijkheid' in eerste instantie begrepen in termen van sociale klasse. Ondertussen werd gender eveneens als een zaak van sociale ongelijkheid op de agenda van de democratisering van het hoger onderwijs gezet, waarbij met name de Europese Commissie een belangrijke rol speelde. Het wetenschapsbeleid dat binnen de *Women and Science unit* van de E.C. ontwikkeld werd – gevat in het motto *by, for and about women* – maakte een verschil in het Europese academische landschap. De speerpunten van dat beleid laten zich als volgt samenvatten: 1) meer vrouwen op alle echelons van de academische ladder (van academische tot beleidsfuncties, van aanwezigheid in evaluatiecommissies tot het nauwkeurig doorlichten van de evaluaties, van mentoring tot quota's); 2) het ontwikkelen van een wetenschap die de positie van vrouwen in de samenleving en het wegwerken van discriminaties 'ten goede' komt; en 3) de ontwikkeling van nieuwe curricula waarin vrouwenstudies, gender studies en feministische theorie centraal staan (zowel als aparte opleidingen voor de gedegen ontwikkeling van concepten, alsook in termen van 'gendermainstreaming' die de verspreiding ervan moet garanderen). Ook dit is ondertussen relatief oud nieuws, hoewel we moeten vaststellen dat België een van slechtste leerlingen van de Europese klas is, met een relatief beperkt aantal vrouwen op de hogere academische en beleidsechelons, en een schrijnende onderontwikkeling van genderstudies en gendermainstreaming.³

Etniciteit

En hoe is het met democratisering van het onderwijs gesteld vanuit het oogpunt van etniciteit als structurele factor van sociale ongelijkheid? Eerst een opmerking over de terminologie. In Vlaanderen en Nederland is het begrippenpaar 'allochtoon-autochtoon' ingeburgerd op zowat alle niveaus, en is het vaak ondenkbaar om deze termen niet te gebruiken. Nochtans is dit begrippenpaar fundamenteel problematisch, precies wat de reproductie van sociale ongelijkheid betreft. De begrippen pretenderen een onderscheid te maken tussen mensen 'van hier' en 'van elders'. Velen die 'van hier' zijn – hier geboren en ondertussen ook hun ouders hier geboren, en langzamerhand hun grootouders hier geboren – worden echter 'allochtoon' genoemd. En velen 'van elders' (zoals diplomaten of EU-ambtenaren, of (witte) migranten uit de westerse wereld) worden doorgaans niet onder 'allochtoon' begrepen.⁴ Het begrippenpaar mystificeert namelijk een ander onderscheid, waar het meestal om gaat wanneer er over allochtoon en autochtoon gesproken wordt: etniciteit. Het is dan ook correcter om het over de (witte) etnische meerderheid enerzijds en etnische minderheden anderzijds te hebben, en te erkennen dat dit iets anders is dan migratie: de zonen en dochters van migranten zijn geen migranten meer, maar etnische minderheden (in een diaspora). Nadenken over terminologie is geen loze discussie of ijdele denkoefening; 'les mots sont importants' zoals de naam van het Franse antiracistische collectief het uitdrukt. Het maakt wel degelijk uit (voor je gevoel van *belonging*, eigenwaarde en aanspraak maken op de samenleving om je heen) als etnische minderheden 'van hier' systematisch – ook met de beste bedoelingen – aangesproken worden alsof ze niet 'van hier' zouden zijn. En het is wel degelijk belangrijk voor de noodzakelijke cultuurwijziging van de dominante etnische groep om zich voortdurend te herinneren dat Vlaanderen niet synoniem is voor de eigen etnische groep, maar meerdere etniciteiten omvat.

³ Zie met name de resultaten van het Turning proces: <http://tuning.unideusto.org/tuningeu/>.

⁴ Voor een meer uitgebreide bespreking van wat het begrippenpaar doet, zie Maayke Botman, Nancy Jouwe en Gloria Wekker (red.), *Caleidoscopische visies. Zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwenbeweging in Nederland*, KIT Publishers, Amsterdam, 2001; en Karel Arnaut, Sarah Bracke, Bambi Ceuppens, Sarah De Mul, Nadia Fadil en Meryem Kanmaz, *Een leeuw in een kooi. Grenzen van het multiculturele Vlaanderen*, Meulenhof/Manteau, Antwerpen, 2009.

De curricula

Als we het over etniciteit en hoger onderwijs hebben, dringen meerdere vaststellingen zich op. Ten eerste, Vlaamse universiteiten in het algemeen, en zeker de K.U.Leuven die niet op een multiculturele grootstedelijke context kan rekenen zoals sommige andere universiteiten dat wel kunnen, scoren slecht wat de aanwezigheden van etnische minderheden onder de studenten betreft. Anders gezegd, we hebben te maken met een studentenpopulatie die relatief cultureel homogeen is, en dat is een grote uitdaging in een multiculturele samenleving. Het is bovendien belangrijk om te blijven herhalen dat we studenten niet zomaar kunnen isoleren van de rest van de universitaire gemeenschap: als er weinig assistenten, postdocs and professoren zijn uit etnische minderheidsgroepen, dan heeft dat een invloed op de samenstelling van de studentenpopulatie die zich al dan niet tot een universiteit aangetrokken voelt.

Dit heeft onder meer te maken met een tweede punt, namelijk uit internationaal vergelijkend onderzoek wordt tevens duidelijk dat Vlaanderen, relatief gezien, het meest sociaal ongelijke onderwijssysteem heeft in het leerplichtonderwijs.⁵ Met andere woorden, tegen dat jonge mensen hun weg naar de universiteit moeten vinden, hebben processen van sociale ongelijkheid al dermate invloed gehad, dat voor kinderen uit de arbeidersklasse in Vlaanderen die weg relatief (vergeleken met de ons omringende landen) moeilijk of simpelweg onvindbaar is. En etnische minderheidsgroepen zijn nu net oververtegenwoordigd in de arbeidersklasse.

Ten derde, en hiermee verschuift de aandacht naar de kwestie van cultuur, uit de resultaten van een recente Europees vergelijkende studie blijkt dat Vlaamse scholieren, opnieuw relatief gezien, beduidend slechter scoren dan hun Europese leeftijdsgenoten wat democratische en maatschappelijke attitudes betreft. Vlaanderen is goed in overdracht van kennis, maar slecht in het aanleren van burgerzin. Van alle West-Europese leerlingen is de Vlaamse scholier bij de meest terughoudende wat kwesties van multiculturaliteit en migratie betreft, en bovendien bengelen Vlamingen ook aan de internationale staart inzake het geloof in democratische waarden *tout court*. Met andere woorden, we krijgen in onze aula's en seminarielokalen te maken met een instroom van een relatief cultureel homogene studentenpopulatie die allesbehalve klaar is voor een pluralistische samenleving.

Dit plaatje ziet er, laten we wel wezen, somber uit. Er valt nog veel meer te zeggen over de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor etnische minderheden, maar in de ruimte die me rest wil ik focussen op de interne democratisering, of de voorwaarden waaraan het onderwijs zelf moet voldoen om een democratische samenleving op te bouwen. De basisredenering is de volgende: kennis is allesbehalve neutraal, of zoals de biologe en wetenschapsfilosofe Donna Haraway het meer dan 20 jaar geleden uitdrukte, kennis is 'gesitueerd'. Dit betekent dat kennis steeds sporen vertoont – hoe complex en weinig direct die ook kunnen zijn – van de structurele posities van diegenen die de kennis produceerden. Dit omvat de 'simpele' vraag welke onderwerpen interessant genoeg lijken om wetenschappelijke aandacht aan te besteden, tot meer methodologische kwesties over welke bronnen als legitieme grond voor kennisproductie beschouwd worden, en theoretische beweegredenen over de concepten en kaders die aangewend worden om de wereld te bestuderen. Concreet gezien betekent dit dat de inhoud en vorm van een curriculum een effect heeft op de studentenpopulatie die men aantrekt. Of anders gezegd: om daadwerkelijk ondergerepresenteerde bevolkingsgroepen aan te trekken, is het nodig om de canon te veranderen, en met name om de productie van kennis meer inclusief (wat betreft onderwerpen, theorieën en methodologieën) te maken. Een pluralistische universiteit vraagt met andere woorden een epistemologisch pluralisme.

Kennisoverdracht heeft het meeste kans op slagen wanneer het curriculum aansluit op de leefwereld en bezorgdheden van de studenten. Het is precies omdat ons onderwijs zo goed aansluit bij de leefwereld van witte middenklasse studenten, dat die groep het gemiddeld zo goed doet in het onderwijssysteem. Naarmate hetgeen wat studenten beweegt verder buiten de alledaagse conversaties valt in de wandelgangen, laat staan als een legitiem onderwerp van wetenschappelijke

⁵ Zie onder meer <http://www.oecd.org/edu/equity>.

aandacht gezien wordt, vergroot de kans op vervreemding. En als die vervreemding te groot en te systematisch is, vallen die studenten af – als ze in eerste instantie al de weg vonden tot de onderwijs- en onderzoeksinstellingen waarin kennis geen organische band heeft met wat hen beroert. Waar geschiedenis geschreven wordt vanuit het perspectief van de etnische meerderheidsgroep, waar ‘minoritaire’ filosofie en literatuur niet of nauwelijks aan bod komen en waar de bijdrage aan de natuurwetenschap vanuit niet-westerse invalshoeken niet gekend is, laat staan gedoceerd wordt. En waar hetgeen studenten beweegt – voor sommigen misschien inderdaad de oude vraag van Woolf over kennis die oorlog en bezetting kan doen stoppen, voor anderen het vraagstuk van armoede in een laatkapitalistische samenleving – al te vaak buiten de muren van de universiteit geweerd wordt. Is het een toeval dat een initiatief zoals het Charter van de Universiteit Gent (‘Defending Education in Times of War and Occupation’), dat westerse academici oproept tot solidariteit met collega’s in Irak, gegroeid is in een vakgroep met relatief veel etnische minderheden, niet alleen onder de (doctoraats)studenten maar tevens bij het zelfstandig academisch personeel? Is het een toeval dat een van de richtingen aan de K.U.Leuven die relatief veel studenten van etnische minderheden aantrekt Arabistiek is, waar docenten het uitdrukkelijk hebben over de nood om curricula minder Eurocentristisch maken? En wat te denken over de ongemakkelijke stilte die volgde op de oproep van een van onze eredoctoren, prof. dr. Sari Nusseibeh, tijdens de oorlog van 2009 op Gaza, om een academische boycot van Israël althans tijdelijk te overwegen? Zij die vasthouden aan een misleidende notie van neutraliteit als een soort van vacuüm blijven misschien hardnekkig geloven dat deze zaken inderdaad toeval zijn, of niet relevant voor het wetenschapsbedrijf, maar een lange traditie van kritische theorie leert ons dat dergelijke neutraliteit niet bestaat en kennis steeds gesitueerd is.

Katholiek?

Hoe zou een universiteit eruit zien die *by, for and about* etnische minderheden is? De vraag lijkt utopisch ver verwijderd van de alma mater zoals we die de dag van vandaag kennen. Nochtans is het een vraag die we moeten stellen als we een diversiteitsbeleid willen dat meer is dan een marketingstrategie, en de universiteit, en de wijze waarop die door de etnische meerderheidsgroep gevormd wordt, daadwerkelijk verandert. Die vraag *au sérieux* nemen betekent structurele veranderingen doorvoeren.

Of de K van de K.U.Leuven daarbij een rol speelt? Ja en nee. De katholieke traditie omvat zowel meer behoudsgezinde stromingen die er altijd weer in slagen om de *status quo* theologisch te legitimeren, en die bij het hedendaagse beschavingsdenken aanleunen (met de K voor een wit Europees patrimonium). Tegelijkertijd omvat diezelfde traditie allerhande bevrijdingstheologieën waarin de K als inspiratie dient om sociale ongelijkheid en mechanismen van onderdrukking bij hun wortels aan te pakken. Het is geen toeval dat het boek *Pedagogy of the Oppressed* van de Braziliaanse bevrijdingstheoloog Paolo Freire inspiratie blijft leveren voor debatten over interne democratisering van het onderwijs. Het is dus niet die katholieke traditie van onze alma mater op zich die het verschil zal maken, maar wel of die aangewend wordt om sociale ongelijkheid tegen te gaan en pluralisme te bevorderen, of niet.

Bovendien kan de K van de K.U.Leuven een grond bieden om, in tijden van vergaande islamofobie, op een meer correcte en democratische wijze om te gaan met het feit dat Islam een belangrijke religieuze minderheid in België is. De rector gaf in die context een vitaal signaal door het ondertekenen van de petitie ‘Geen hoofddoekenverbod voor moslimleerlingen’ van het VOK waarin alle argumenten waarom zo’n verbod slecht, inefficiënt en onrechtvaardig is nogmaals op een rijtje gezet worden. Het blijft evenwel belangrijk om ook hier de complexiteit van sociale ongelijkheid in het oog te houden: etniciteit en religie mogen weliswaar met elkaar verbonden zijn, maar zijn geen synoniemen (denk aan ‘culturele moslims’ die niet of weinig praktiserend zijn enerzijds en witte bekeerlingen anderzijds), en het wegwerken van discriminaties op grond van etniciteit neemt niet automatisch die op grond van religie weg, en vice versa.

Tot slot een gedachte over de algemene context waarin we in het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw over democratisering van het onderwijs spreken. Dit is een context van neoliberalisering, die de toegankelijkheid van het onderwijs in het algemeen ondermijnt en ook de productie van kennis in een bepaalde richting, inhoud en formaat duwt. Dit maakt het een grote uitdaging om te blijven vechten tegen de complexe, multidimensionele en ingrijpende processen van sociale ongelijkheid, en voor een open en pluralistische universiteit die de samenleving nieuwe toekomsthorizonten kan bieden.

D. GELOOF EN PERSOONLIJKE INSPIRATIE

DE MEERWAARDE VAN EEN GELOOFSHOUDING (ILSE GEERINCK)

De vraag ‘wat kan de inhoudelijke identiteit zijn van een katholieke universiteit?’ vooronderstelt mijns inziens twee zaken. Vooreerst dat de ‘K’, de katholieke traditie zijn vanzelfsprekendheid heeft verloren, er is niets meer zoals een gedeelde katholieke beleving, mentaliteit of anders gesteld, een katholieke traditie die ons handelen richting geeft en stuurt. Precies omdat de ‘K’ zijn vanzelfsprekendheid heeft verloren, duikt de vraag naar identiteit op en kan ze gesteld worden. Ten tweede, de vraag naar de inhoudelijke identiteit lijkt geen urgente vraag te zijn. Daarmee bedoel ik het volgende: uitgaande van de vaststelling dat de katholieke traditie geen leidraad meer vormt voor ons handelen, zijn we niet gestopt met te handelen noch bevinden we ons in een mentaliteitscrisis. Integendeel, we weten heel goed hoe we ons moeten gedragen en hoe we ons handelen als onderzoeker, docent, doctoraatsstudent en student op een zinvolle manier richting geven. Het lijkt er dus op dat een andere mentaliteit (dan de katholieke traditie) zich al ingeschreven heeft in deze universiteit. De ‘K’ van katholiek is in stilte vervangen door de ‘K’ van ‘kwaliteit’: wat ons handelen richting geeft is precies het steeds opnieuw zoeken naar manieren om kwaliteit niet alleen te garanderen – want we zijn zeer actief en vindingrijk in het ontwikkelen van tal van instrumenten om de kwaliteit van ons onderzoek, onderwijs, dienstverlening te meten en te versterken, maar tevens productief te maken in relatie tot andere universiteiten. Een kwaliteitshouding is het voortdurend zoeken naar toegevoegde waarde.

Wat we vandaag zien, is dat we samenvallen met de taal die we gebruiken. Ons handelen kan alleen nog maar uitgedrukt worden in termen van ‘kwaliteitsvol’. Dit blijkt voortdurend uit het feit dat de vraag ‘wat is kwaliteit?’ niet meer beantwoord kan worden precies omdat alles zich hieronder kan inschrijven. We beamen dat zinvol handelen kwaliteitsvol handelen is. De vraag is dus niet ‘willen we kwaliteitsvol zijn?’ Nee, uitgaande dat we kwaliteit moeten nastreven wordt telkens opnieuw de vraag gesteld naar hoe we dat kunnen operationaliseren, welke technieken, middelen en instrumenten we daarvoor nog verder dienen te ontwikkelen. Hetzelfde gaat op voor de vraag naar identiteit. De vraag ‘wat kan de inhoudelijke identiteit zijn van een katholieke universiteit?’ vooronderstelt de vraag ‘wat kan de inhoud zijn van de katholieke traditie zodat ze van toegevoegde waarde kan zijn voor de kwaliteit die we nastreven als universiteit?’ De redenering is dat als ze geen toegevoegde waarde meer kan bieden voor de (kwaliteit van de) universiteit, we de ‘K’ net zo goed kunnen weghalen.

Ik stel voor om een andere weg in te gaan: het zichtbaar maken en onder woorden brengen van een andere onderzoekshouding en een andere onderwijshouding die aanwezig is bij vele docenten en onderzoekers maar steeds meer overschaduwde dreigt te worden. Het is een houding van geloof, een houding die de transcendentie in zich draagt en precies daarom steeds de mogelijkheid en de ruimte herbergt om anders te denken en anders te handelen. En daarmee bedoel ik niet, de Franse filosoof Michel Foucault volgend, ‘het verschil of het andere te denken’ want dat doen we voortdurend, de kwaliteit en de identiteit van de ander moeten we steeds opnieuw in kaart brengen om onszelf te kunnen verhouding (positioneren), dit is een kwaliteitshouding aan te nemen. Geloven

is precies radicaal ervan uitgaan dat men niet samenvalt met zichzelf, met de taal, de wereld en met de tijd maar dat het anders kan, namelijk dat men de tijd kan doorbreken, letterlijk 'opheffen' om zich aan iets te kunnen wijden. Een geloofshouding in nemen betekent ook een andere taal spreken, het is de taal van de verwondering, van concentratie en aandacht, overgave en genade, van toewijding en passie.

Laat me afronden. De katholieke traditie of identiteit biedt – dat is mijn visie – geen meerwaarde of toegevoegde waarde aan de universiteit, niet aan haar onderzoek en niet aan haar onderwijs. Maar een onderzoeker of een docent die handelt vanuit een geloofshouding zal een andere onderzoekervaring hebben en een ander onderwijs verzorgen dan diegene die gedreven is door kwaliteit (en identiteit): hij zal de tijd nemen in plaats van effectief te willen zijn, hij zal inspireren in plaats van informeren, hij zal zich steeds blijven verwonderen en verliezen in plaats van de controle te (be)houden, hij zal zich inlaten met in plaats van zich te verzekeren en te beschermen tegen mogelijke risico's, hij zal gedreven en enthousiast zijn in plaats van onbezield, hij zal zichzelf op het spel zetten voor wat op hem toekomt in plaats van vast te houden aan de eigen positie en verdiensten. Kortom: een docent en onderzoeker die een geloofshouding inneemt zal een venster vormen op de wereld in plaats van een spiegel aanbieden/ontwikkelen waarin men zichzelf kan zien (en optimaliseren).

Het zichtbaar maken en onder de aandacht brengen van deze andere houding is een keuze, een bewuste keuze die de universiteit, wij dus allemaal, kunnen nemen. Het is slechts een uiting van geloof en het koesteren van wat ons dierbaar is.

GELOOF ALS ZIEL VAN DE WETENSCHAP (SABINE VAN HUFFEL)

Geloof en wetenschap staan elkaar niet in de weg maar versterken elkaar.

Deze geloofsvisie druist in tegen de gangbare positiefwetenschappelijke aanpak die eigen is aan de onderzoeksomgeving waarin ik werkzaam ben. In deze omgeving moet alles bewezen worden op basis van wetten, criteria, wiskundige spelregels en intellectueel spitsvondige theorieën, ... Maar geloof is géén wetenschap en kan niet volgens de wetenschappelijke criteria bewezen worden. Daarom verwerpen nogal wat wetenschappers het geloof omdat het niet te vatten is volgens hun denkpatronen. Nochtans zijn ook in deze wereld geloof en spiritualiteit zo nodig. Geloof is de ziel van de wetenschap waarmee ik het volgende bedoel. De mate waarin iemand gelovig is, bepaalt de manier waarop hij wetenschap bedrijft, tegen het leven aankijkt, omgaat met zijn studenten, zijn drijfkracht. Voor mij persoonlijk is wetenschap een instrument dat ik beheers en benut om mijn levensmissie waar te maken. Dit is mijn kennis ten dienste te stellen van de vooruitgang van de medische diagnostiek om de levenskwaliteit van patiënten te verbeteren. Met andere woorden, het gaat niet zozeer om het *wat* (het product zelf, onze wetenschappelijke resultaten en publicaties), maar om het *hoe* (het proces zelf, de wijze waarop we dit willen bereiken). Dit reikt verder en dieper: het hoe wordt vooral gestuurd door de vraag *van waaruit*. Het gaat hier om onze eigen intrinsieke motivatie, onze *drive*, de bron van waaruit we leven. Dit noemen we ook spiritualiteit.

Van waaruit denken en handelen wij? Dit heeft alles te maken met ons mens- en wereldbeeld. Dit bouwen we zelf op vanuit onze ervaringen, lectuur, opvoeding, cultuur, maatschappij waarin we leven, ... en heeft te maken met onze eigen identiteit. We *worden* wie we zijn. Deze gedachtegang wil ik in dit kort betoog verder verduidelijken. We beginnen alvast met enkele voorbeelden:

- Gaan we in op vragen van studenten (per email, les, ...)? Op welke niet? Op welke wel? Waarom?
- Hoe selecteren we onze doctorandi? Kiezen we op basis van intelligentie of laten we ook andere waarden meespelen?
- Wie kiest het doctoraatsonderwerp? Bepalen we als promotor zelf het onderwerp of laten we de student meekiezen?

- Organiseren we functioneringsgesprekken? En hoe?
- Hoe kiezen we ons wetenschapsdomein: kiezen we het domein dat onze status het meest verhoogt (ikgericht) of een domein waarin we onze kennis het best ten dienste kunnen stellen van de maatschappij (gericht op de ander)?
- Hoe geven we leiding? Willen we vooral gediend worden door studenten aan te trekken die zo weinig mogelijk begeleiding nodig hebben en zoveel mogelijk publicaties voor ons schrijven? Of willen we veeleer dienen en ook kansen geven aan studenten die meer begeleiding nodig hebben? Hebben zij geen recht op onze tijd?
- Is excellent onderzoek enkel competitiegericht en voorbehouden voor enkelingen? Of kan het ook het resultaat zijn van samenwerking over faculteits- en universiteitsgrenzen heen?

Hebben we in onze competitieve omgeving nog voldoende oog voor de ontplooiing van onze collega's en medewerkers? In zijn boek *Vorbij het dikke ik* (Humanistic University Press, 2005) pleit Harry Kunneman voor een nieuwe arbeidscultuur. Dit stemt tot nadenken en roept ons op om het competitieve haantjesgedrag af te leggen en ruimte te scheppen voor coöperatief gedrag waarin de ander ruimte krijgt om zichzelf te zijn in een open geest van samenwerking en nieuwe zingeving. Op die manier wordt ongekende creativiteit aangeboord. Dit is de weg naar interdisciplinariteit waarin bruggen gebouwd worden tussen disciplines en nieuwe kennis kan ontspruiten, de weg ook naar de erkenning van de rijkdom van diversiteit waarin de meerwaarde van de ander mag ontplooiën, de weg tenslotte van vertrouwen in de ander die mensen verbindt zonder ze op te eisen, de weg naar hogere waarden, het materialisme voorbij, de toekomst van een betere samenleving. Deze nieuwe visie op arbeidscultuur, op de leiders van morgen, vinden we ook terug in Jezus' boodschap in het Nieuwe Testament. 'De Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden maar te dienen.' Christenen worden opgeroepen om in Jezus' spoor te treden en deze woorden om te zetten in daden in onze dagelijkse omgang met onze medemens, inclusief onze arbeidsomgeving. Een hertaling van deze boodschap naar leiderschap vinden we terug in een aantal boeken rond leiderschap waarin het belang van spiritualiteit centraal staat (onder meer: Johan Verstraeten, *Leiderschap met hart en ziel: Spiritualiteit als weg naar oorspronkelijkheid*, Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2003).

Zending

Werken en studeren aan de universiteit is méér dan kennis verwerven. Het is ook *worden* wie je bent doorheen alle aspecten van *leven* aan de universiteit. Dit maakt deel uit van onze zending. We onderscheiden hierin volgende stappen.

- Eigen identiteit opbouwen. We willen onszelf zijn en zo ook door de anderen erkend worden. Wie ben ik? Dit vraagt zelfreflectie rond zingeving aan het leven, een mens- en Godsbeeld. Ook geloof speelt hierin een rol en bepaalt onze manier van mens-zijn.
- Match eigen identiteit met onze werk- en studieomgeving. We groeien als mens naarmate de match groter is. We ervaren een soort van thuisbeleving, het is prettiger om er te werken en daardoor ervaren we meer innerlijke energie! Geloof is geen privézaak. Naarmate we meer van binnenuit geloven, zit het geloof meer in ons verweven als deel van onszelf en willen we ook dit deel bewust of onbewust in ons werk brengen. Dit noemen we *esprit de finesse*.
- Hoeveel vrijheid krijgen we om eigen identiteit uit te bouwen? Vrijheid schept creativiteit: niet enkel op ons wetenschapsterrein maar ook in onze wetenschapsbeoefening als docent, als collega, als onderzoeker, als mens. De (menselijk, intrinsieke) kwaliteit van ons handelen wordt hierdoor bepaald.
- Wat is precies die visie van de universiteit, haar identiteit? Is ze ikgericht, onder meer door de beste te willen zijn in *ranking*? Of is haar blik veeleer gericht op de ander? Wil ze een open universiteit zijn waar iedereen zich maximaal mag ontplooiën? Wat primeert?

Die visie van de universiteit is belangrijk. Vanuit die visie moet zij alle processen herzien. Van hieruit bepaalt zij de prioriteiten, het hoe. Als voorbeeld wil ik hier het masterplan van het diversiteitsbeleid van de K.U.Leuven en de associatie nemen waarin diversiteit als meerwaarde wordt erkend.

Masterplan diversiteitsbeleid: diversiteit als meerwaarde

Als rectoraal adviseur gelijke kansen en diversiteit (september 2005 – september 2009) had ik het voorrecht het masterplan van diversiteitsbeleid mee te mogen uittekenen tijdens het rectoraat van Marc Vervenne. Het hele masterplan vertrekt vanuit eenzelfde visie. Alle beleidsmaatregelen zijn hierop geënt. Deze visie is de volgende.

‘Vanuit haar opdrachtverklaring als katholieke universiteit⁶ en christelijke visie op de persoonlijke waardigheid van elke mens en de bescherming van de zwakke, beschouwt de K.U.Leuven het gelijkekansen- en diversiteitsbeleid als een belangrijk thema. Elk individu, elke groep in onze samenleving moet gelijke kansen krijgen om zich in studie, werk en vrije tijd zoveel mogelijk te ontplooien, en dit ongeacht socio-economische achtergrond, geslacht, religie, etnie, leeftijd of seksuele geaardheid. In het kader van de democratisering van het onderwijs dienen mensen gelijke kansen te hebben om zich te ontplooien en door te groeien op de arbeidsmarkt en in de onderzoekswereld. Verschil wordt hierdoor een meerwaarde.’

Vanuit deze visie wil het gelijkekansen- en diversiteitsbeleid zich baseren op twee krachtlijnen, namelijk het streven naar gelijke kansen en het erkennen van de meerwaarde van diversiteit. Het begrip diversiteit is zeer ruim en mag niet beperkt worden. Het is eigen aan een inclusief beleid dat diversiteit als waarde erkend wordt in alle beslissingsprocessen.”

Voorstellen

Vanuit deze aandacht voor de menselijke ontplooiing van onze studenten en medewerkers en voor een zo goed mogelijke match met eigen drive, wil ik volgende voorstellen lanceren:

Op individueel vlak: van waaruit handel ik? Een goede *match* schept veerkracht!

- Aandacht voor zingeving, mensvorming & reflectie. Bied een ruime waaier aan, onder meer een universiteitsbreed college rond spiritualiteit, een abdijweekend in Orval, een waaier aan formules in verdieping en engagement zoals aangeboden door het Dondeynehuis en de Universitaire Parochie.
- Op groepsvlak: van waaruit leid ik een groep? Een goede match schept verbindingskracht!
- Aandacht voor team spirit en cocreativiteit schept echte intercollegialiteit
- Samen kennis delen, het dikke ik voorbij, vormt de basis voor interdisciplinariteit
- Op universiteitsvlak: vanuit welke visie en identiteit? Laat de lading van de K niet verloren gaan!
- Gestoeld op christelijke waarden, open geest.
- Aandacht voor de mens achter elke medewerker (student, personeel): niet louter kennisoverdracht!
- Aandacht voor eenieders eigen beleving op het werk. Die vrijheid gunnen in al zijn diversiteit schept een grotere tevredenheid. Het boek *Liefde voor het werk in tijden van management* van Marc Desmet, sj. (Lannoo, 2009) biedt hiertoe veel waardevolle tips.
- Schep een nieuwe arbeidscultuur: willen we langer, harder of *anders* werken?
- Herzie excellentiecriteria
- Meer aandacht voor diversiteit

⁶ Als katholieke Universiteit bezint de K.U.Leuven zich op mens en maatschappij vanuit haar christelijke visie, in een vrij en open klimaat, en in samenwerking met verwante universiteiten, over de ethische en religieuze problemen die gesteld worden door de evolutie van wetenschap en technologie en door de veranderingen in het sociale en culturele leven, met speciale aandacht voor de persoonlijke waardigheid van de mens, de bescherming van de zwakken en voor gerechtigheid en vrede. Tevens schept ze een geestesklimaat dat de menselijke en gelovige ontplooiing van de leden van de universitaire gemeenschap bevordert.

Besluit

Ik wil mijn betoog afsluiten met volgende tekst van Leo De Weerd, gevangenis-aalmoezenier in Brugge:

‘We stoten vandaag vaak op het vooroordeel dat het geloof onze menselijke autonomie en onze zelfontplooiing in de weg staat. Mijn ervaring als aalmoezenier in de gevangenis is juist dat het geloof, en de persoonlijke ontmoeting met God, onze mensen die er verblijven, juist een stukje waardigheid geeft en hen in feite terugschenkt aan zichzelf. En het is soms niet te geloven hoe dat krachten in mensen kan wakker maken.’

Geloof werkt! Laten we vanuit die krachtbron in onszelf onze studenten benaderen om het beste in hen aan te boren!

E. DE IDENTITEIT VAN DE K.U. LEUVEN

EEN LOSSERE BAND MET DE ‘K’ (PHILIPPE VAN PARIJS EN RIK TORFS)

(Verschenen in *De Standaard*, 5 juli 2007, p. 17, en als ‘Université catholique, katholieke universiteit?’ in *Le Soir*, 5 juli 2007, p. 15.)

In de kranten staat dat de kerkelijke overheid in Rome overweegt om de UCL en de K.U. Leuven het predicaat katholiek te ontnemen. Dat zou met bio-ethische problemen te maken hebben. In vitro-fertilisatie. Onderzoek op embryo's. Dingen waar onze universiteiten heel openlijk mee bezig zijn. De vraag is: grijpt het Vaticaan in of niet? Blijft het epitheton katholiek overeind, of spelen onze universiteiten het kwijt? De UCL en de K.U. Leuven zitten in de verdediging, zoveel is zeker. Dat zorgt voor een nare sfeer, voor behoorlijk wat spanning en onzekerheid. Voor gemengde gevoelens ook, balancerend tussen heimwee en ontvoogding.

Hoeft dat echt? Want misschien is het ogenblik aangebroken om het katholieke karakter van onze universiteiten resoluut vanuit een heel andere invalshoek te bekijken, met aandacht voor een bredere maatschappelijke context, en met voldoende moed om te zien wat er werkelijk aan de hand is. De kerk heeft problemen met de universiteit, maar ook de universiteit heeft het moeilijk met de kerk. Onze universiteiten zijn al geruime tijd niet meer katholiek in de traditionele zin van het woord. Ze zijn niet langer de herauten van de kerkelijke boodschap. Zowel studenten als personeelsleden zijn nu eens christelijk, dan weer ongelovig, soms ook katholiek in de traditionele of zeer traditionele zin, maar iedereen weet dat deze laatste groep een minderheid is geworden. In België bestaat daar een stilzwijgende consensus over. In het buitenland is dat minder helder. Een katholieke universiteit geldt er vaak als een ideologisch gebonden en op een aantal terreinen intellectueel onvrij bastion van de kerk. In een voluit internationaal universitair landschap beantwoordt de term katholiek niet langer aan de werkelijke toestand waarin de UCL en de K.U. Leuven verkeren. Waarom zouden we dan niet, in goed overleg met het Vaticaan, zelf beslissen om het label katholiek niet langer te behouden? Dan gaat het niet meer om een bitse, soms wat gluisperige, strijd over de vraag wie nu een ware katholiek is en wie niet. Dat punt blijft, in volle eerbied voor ieders overtuiging, buiten schot. We verzaken gewoon in overleg met de kerk aan de titel, omdat die optie de eerlijkste is, de minst hypocriete. Dat doen we zonder rancune, zonder dat we onze traditie opgeven of een blijvende intense en vruchtbare samenwerking uitsluiten.

De stilaan gegroeide, maar vandaag onmiskenbare, afstand tussen de universiteit en het kerkinstituut moet ook op een ander terrein duidelijk worden. Op dit ogenblik is het lidmaatschap van de inrichtende overheid van onze universiteiten geheel (UCL) of gedeeltelijk (K.U. Leuven) voorbehouden aan de bisschoppen, dus aan mannen. Wij vinden dat, wanneer het gaat om

instellingen die vanwege de overheid financiering genieten, discriminatie op basis van het geslacht niet langer aanvaardbaar is. Als de kerk blijft bepalen dat vrouwen geen priester of bisschop kunnen worden, moet de inrichtende overheid van onze universiteiten worden afgeschaft. Haar bevoegdheden dienen in dat geval te worden overgedragen aan de Raad van Bestuur. Die aanpak staat dicht bij de huidige realiteit, stemt overeen met het rechtsgevoel van een democratische samenleving, en vermijdt nodeloze irritaties. Het is de hoogste tijd om steriele discussies te beëindigen. Zowel over geloof en wetenschap als over de positie van de vrouw hebben de kerk en de universiteit op dit ogenblik sterk verschillende ideeën, die best worden vertaald in een, in alle vriendschap uit te werken, lossere band.

Een lossere band: dat is exact waarvoor wij pleiten. Aan het wederzijdse wantrouwen kan op die manier een einde komen. Maar de kerk en de universiteit nemen geen afscheid van elkaar.

Zo kan de aartsbisschop van Mechelen-Brussel grootkanselier blijven van onze beide universiteiten, maar dan in een louter protocollaire rol, die recht doet aan onze wortels en onze traditie. Verder maakt een losmaken van formele banden dat er plotseling, en heel duidelijk, veel ruimte ontstaat. Ruimte voor collega's en studenten die onze universiteit voortaan ook als de hunne kunnen ervaren. Ruimte voor mensen, vaak van vreemde oorsprong, met een andere godsdienstige overtuiging, ruimte ook voor cultuurchristenen, christelijke ongelovigen, atheïsten, zoekers en zwervers. Zij zullen zich beter thuis voelen in een instelling met een christelijke traditie dan in een juridisch strak georganiseerde, expliciet katholieke, universiteit. Maar hier houdt het verhaal niet op. Het doorknippen van knellende formele banden, biedt ook nieuwe kansen voor de opleidingen in theologie en kerkelijk recht. In een vrije universiteit die haar christelijke wortels koestert, kunnen zij hun kerkelijke erkenning behouden. Ze worden dan een bevoorrechte plek om het gesprek tussen kerk en wereld, tussen geloof en wetenschap gaande te houden. Traditionele katholieke universiteiten, die doorgaans slechts over enkele opleidingen in de humane wetenschappen beschikken, bieden die unieke kans niet.

Tenslotte betekenen lossere banden met de kerk helemaal niet dat de kruisbeelden van de muren worden gehaald en van Jezus Christus in ijtempo afscheid moet worden genomen.

Integendeel. De aanwezigheid van Christus in onze auditoria laat blijvend zien dat macht, kennis en succes niet het laatste woord hebben, ook niet aan universiteiten die kennis en succes nastreven, en af en toe voor de lokroep van de macht bezwijken. Want maatschappelijk succes is iets anders dan diep geluk.

Onze universiteiten moeten zonder enige reserve vrije universiteiten zijn, die hun wortels niet verloochenen en de boodschap van Christus, zoals ze hier is beschreven, nooit uit het oog verliezen. Ook daarom moeten we eerlijk en moedig genoeg zijn om de structurele banden tussen de kerk en onze universiteiten resoluut los te laten. De geloofwaardigheid van alle betrokkenen kan er alleen maar bij winnen.

VOOR EEN *ESPRIT DE FINESSE* (WILLIAM DESMOND)

Onderstaande opmerkingen bied ik aan ter reflectie vanuit mijn positie als buitenstaander met ervaring aan de binnenkant. Ik woon en doceer sinds 1994 in Leuven en ben dertien jaar lang directeur geweest van het Engelstalige internationale programma van het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte. Ik heb zowel in Ierland als in de Verenigde Staten gestudeerd en gedoceerd, dat laatste zowel aan katholieke als aan seculiere universiteiten. Ik blijf internationale contacten onderhouden, reis regelmatig naar de VS als gastprofessor en kan dus vanuit een internationaal perspectief spreken zowel van binnenuit als van buitenaf.

Wat het katholiek of seculier karakter van een instelling betreft, hangt veel af van het ethos van de instelling. Dit is moeilijk te benoemen, maar vaak gemakkelijker te herkennen voor iemand die er zowel binnen als buiten staat. In mijn ervaring is het ethos in universiteiten zonder religieuze affiliatie anders dan dat in katholieke universiteiten, zelf de erg geseclariseerde. De katholieke universiteiten

zijn over het algemeen erg inclusief. Ze zijn zeker niet sektarisch. Ik heb soms gemerkt dat academici in meer seculiere instellingen katholieke universiteiten op hun eigen sektarische manier bekijken en de katholieke universiteiten eigenschappen toeschrijven die ver van de waarheid zijn.

Een belangrijk aspect van dit ethos is dat katholieke universiteiten filosofisch (en theologisch) gezien meer direct ingesteld kunnen zijn op grotere filosofische vragen. Ze vermijden wat je het analytisch scholasticisme kan noemen waarbinnen deze vragen vaak benaderd worden in de geest van het aanpakken van technische puzzels. Scholasticisme komt voor in vele vormen, waaronder niet alleen katholieke.

In dat ethos vinden we de blijvende aanwezigheid terug van filosofie, theologie en de geesteswetenschappen als deel van een kerncurriculum. In andere universiteiten is er zeker ook een algemene vereiste wat betreft de geesteswetenschappen. Maar tot nu toe zijn de katholieke universiteiten voorvechters geweest van een filosofische, theologische en humanistische bagage. Vroegere niet-katholieke collega's van me in de VS lieten soms merken dat ze jaloers waren op deze ondersteuning van de geesteswetenschappen aan het katholieke hoger onderwijs.

Natuurlijk wordt dat ideaal van een brede ontwikkeling bij het onderwijs niet altijd in de praktijk gebracht, en misschien des te minder nu curricula onder druk gezet worden om jonge mensen voor te bereiden op het innemen van functionele posities in de moderne economie. Het is belangrijk om te beseffen dat de aanwezigheid van vakken filosofie en theologie in andere faculteiten, hier in Leuven, iets weerspiegelt, in brede zin, van een gelijkaardig ethos en ideaal als wat we terugvinden in de VS. Als we de K van de K.U. Leuven zouden laten vallen, zouden we dit dan ook verliezen?

II. Iemand die naar België verhuist verwacht van een land met zo'n lange katholieke geschiedenis dat het meer katholiek is. Het blijkt integendeel een van de meest gesecculariseerde landen van Europa te zijn. Die schijn kan echter bedriegen. Hoewel het kerkbezoek erg laag is, lijkt in Vlaanderen een grote groep gedoopt, gehuwd of begraven te worden volgens een kerkelijke ceremonie. Ik heb atheïstische collega's die te communie gaan, bijvoorbeeld op het Patroonsfeest. Voor een gelovige buitenstaander kan dit choquerend zijn. Voor een binnenstaander die zich aanpast aan cultuurkatholicisme, betekent dit niets. Hier in Leuven zijn soms zelfs de atheïsten katholiek.

Een gelijkaardig gevoel van dat erbij horen is terug te zien in de recente Belgische schandalen rond seksueel misbruik in de kerk: het ervaren trauma doet denken aan een familietrauma. Het land leek emotioneel in te storten bij de onthulling dat misbruik zo dicht bij huis en de intieme kring kon raken. Ik moet toegeven dat ik soms nogal verrast ben door de vijandige reactie in de media op de kerk en religie in het algemeen. Die mate van vijandigheid is moeilijk te verzoenen met de idealen van tolerantie waar we zoveel over horen.

Ook jongeren zijn niet eenduidig gesecculariseerd. Uit mijn ervaring met studenten heb ik geleerd dat velen zichzelf niet willen omschrijven als louter ongelovig of atheïst, hoewel ze hun overtuigingen, als ze al weten wat die zijn, niet identificeren met de meer institutionele kerk. In de allereerste plaats mogen we niet neutraliseren wat zou kunnen omgaan in de hoofden en harten van jongeren. Misschien broeit er iets van de geest, uit het zicht en gehoor, en misschien niet goed begrepen noch door de jongere als de oudere generaties.

Deze kwestie van het ethos van een instelling is natuurlijk ook afhankelijk van bredere culturele en sociale ontwikkelingen in een samenleving en als die onherstelbaar gesecculariseerd zijn, is het moeilijk om een voortgaande erkenning van het katholieke aspect te verdedigen. Maar is dat al zo verloren hier? Ik denk van niet. Maar dit zeg ik aarzelend.

Ik zeg dit aarzelend mede omdat een een besef van de Europese geschiedenis sinds de Franse revolutie wijst op een soort oscillatie tussen periodes waarin religie hevig aangevallen werd en tijden waarin religieuze interesse en passie heropleefde. We bevinden ons nu eerder in de eerstgenopemde situatie, maar het zou dom zijn om religie af te schrijven, zoals zo vaak gebruikelijk is onder intellectuelen voor wie atheïsme bijna een standaarduitgangspositie geworden is.

In de sociologie van de moderniteit werd secularisatie tot recent altijd gezien als onvermijdelijk. Maar deze visie kan in vraag gesteld worden, wat recent ook gebeurd is. Ik denk dan aan het werk van de historicus Owen Chadwick en, recenter, de filosoof Charles Taylor. De kwestie is niet alleen de

massale terugkeer van religie in publieke en politieke zichtbaarheid de laatste jaren, maar ook het sudderen van de geest dat vooral gebeurt buiten het aandachtsgebied van de media. We mogen ons niet laten bedotten door de luide en ruwe polemiek van mensen zoals Christopher Hitchens en Richard Dawkins, en andere verspreiders van bestselleratheïsme. Alleen een dwaas verwacht wijsheid uit die hoek.

Er bestaat een atheïstisch fundamentalisme, er bestaat een sciëntistisch fundamentalisme en beide hebben de neiging dingen te zien als eenduidig 'of/of': religie als regressief, wetenschap als progressief; religie als dogmatisch, wetenschap als open. In een dergelijk zwart-wit denken eindigt religie gewoonlijk aan de zwarte kant. Gelukkig zijn ook minder rigide en laatdunkende reacties mogelijk. Zelfs binnen de filosofie – ik heb het dan over de continentale denktraditie – is er een breed erkende (terug)keer naar religie. Dit is niet slechts een reactionaire beweging, en doet ook recht aan het atheïsme van de moderniteit. Het is een terugkeer naar de godspraak na het atheïsme. Het inzicht is dat een bepaalde vorm van moderniteit haar beloop gehad heeft, samen met de houding ten opzichte van religie die ze belichaamde. Religie vraagt nu een herdenken, een nieuw denken.

Ik vrees dat de K in de K.U.Leuven wegwerken een oefening zou zijn in erg laat aankomen op een toneel waarvan de contouren al van gedaante veranderd zijn in iets heel anders. Als we de K opgeven worden we misschien wakker in een ruimte waar het sudderen van de geest opnieuw opgeleefd blijkt te zijn. We kunnen zo geobsedeerd raken door de voorgrond van onze tijden dat we de diepere stromen niet opmerken. Denk aan de marktverafgoding in de laatste meer dan veertig jaar. Tegenwoordig lijken sommige voorspellingen van economen en politici meer op horoscopen dan wetenschap. Er bestaat een soort voodoo-economie of voodoo-politiek, die een tijdje haar betovering kan doen werken, maar uiteindelijk volgt het uur van de afrekening en het correct verrekenen. Er is meer in het leven dan de shoppingreligie. Er is meer dan de sterfelijke god van de verborgen hand, onder leiding van de politieke hiërarchie, bewierookt door de priesters van de economie. De tijden zijn aan het veranderen, zong Dylan. Maar alleen dwazen vergeten dat de *Zeitgeist* wispelturig en onbetrouwbaar is.

III. Wat betreft de internationale dimensie zou ik het volgende willen zeggen. Ik herinner me dat ik, toen ik hier aankwam, me vragen stelde over de K in de K.U.Leuven in verband met de hoofding in de brieven en enveloppen die ik moest gebruiken. Ik begreep dat de K verkeerd begrepen kon worden door een aantal seculiere collega's in de VS, maar had zelf het gevoel dat het een soort verraad zou zijn het weg te laten. We zouden een naam als Universiteit Leuven kunnen gebruiken, hoewel op internationaal vlak de naambekendheid vooral kleeft aan de naam University of Louvain. Mijn Vlaamse collega's zullen dit niet graag horen, maar de 'oudere' naam is nog steeds internationaal gangbaar en heeft cachet. Ik zeg bewust 'ouder', want hoewel Leuven misschien ouder is in andere betekenissen, is dit niet zichtbaar voor buitenstaanders. Zeker bij filosofie draagt iets van de oude reputatie bij aan de 'merknaam' in sommige gedeeltes van de Engelstalige filosofiewereld. We krijgen nog altijd studenten die hier een vorm van Thomisme willen studeren die hier bijna niet bestaat, ook al zijn er levendige groepen Thomisten in bijvoorbeeld de VS – en niet alleen in katholieke instellingen.

In de terminologie van advertenties en economie, zien we hier een nichemarkt. Tussen haakjes, katholieke onderwijsinstellingen in de VS zijn zich hier erg van bewust. Er zijn ouders die hun kinderen naar katholieke universiteiten sturen omwille van de nadruk op de brede ontwikkeling als persoon, het ethos van gastvrijheid voor de religieuzen en de ethische dienstbaarheid. Ze vertrouwen erop daar dit 'product' te kunnen krijgen. In katholieke universiteiten zijn de laatste decennia bijvoorbeeld initiatieven ontwikkeld die een dienstbaarheidscomponent opnemen in het onderricht van de jongere. Een student die ethiek volgt, helpt bijvoorbeeld met bedienen in een keuken of werkt mee aan een project in Zuid-Amerika. Dit zou dan deel uitmaken van het vak. Deze dienstbaarheidscomponent wordt intussen zeer gewaardeerd en zelfs overgenomen door een aantal niet-katholieke instellingen.

Ik weet niet of iemand kan voorspellen wat er zou gebeuren als de K.U.Leuven de K zou laten vallen. Er is de kwestie vanuit het perspectief van de interne zelfbepaling van de universiteit.

Er is de kwestie vanuit het perspectief van de externe internationale perceptie van de universiteit, en het argument dat de K laten vallen het imago van de universiteit in het buitenland zou verbeteren. Hier horen we veel praten over bij de top horen, maar voor mij wijst 'top' op een soort zelfselectieproces dat niet altijd weerspiegelt wat echt de topklasse is.

Ik zou veel liever zien dat we een eersteklas versie van onszelf zijn dan een tweederangs versie van een model dat ingevoerd of opgelegd wordt van ergens anders. Uiteraard, als we zelf niet weten wat we zijn, is dit moeilijker dan ooit. Maar ik zie niet wat te winnen hebben door de K te laten vallen, en ik vrees dat er teveel te verliezen is.

IV. Er is veel veranderd tijdens mijn jaren hier in Leuven. Toen ik hier aankwam, was er minder bureaucratie dan nu. De administratieve procedures zijn ongetwijfeld verbeterd en we moeten het toejuichen wanneer dit leidt tot verbeteringen in organisationele efficiëntie. Maar er was een ietwat ander ethos van lesgeven, studeren en onderzoek doen. Er zijn dingen veranderd en niet iedereen is gelukkig met al die veranderingen. Verandering is niet noodzakelijk verbetering. Dingen kunnen ook in negatieve zin veranderen – met bijvoorbeeld een 'balkanisatie' van onderzoek in plaats van onderzoekscollateraliteit.

Ik vermeld dit omdat het iets te maken heeft met internationalisering – in de betekenis van het opleggen van een eenvormig sjabloon voor de universiteit als geheel vanuit de centrale administratie. Waar komt dit vandaan? Van ergens anders, ergens op een seculiere manier bijna 'ultramontaan', ergens vanwaar de economische en politieke besluiten van het liberale kapitalisme de vorm van onderwijs en onderzoek grondig kunnen bepalen. Aan de andere kant vind ik het paradoxaal dat in het rijk van het kapitalisme, de VS, decentralisatie tot verrassende resultaten kan leiden. In sommige universiteiten, waaronder katholieke, ligt er minder nadruk op de kwantificering van input en output, zeker wat betreft de geesteswetenschappen.

Vanuit een internationaal perspectief kijk ik ook naar onderzoekers die naar hier zouden willen komen. Ik zou nu terughoudender zijn met hen aan te moedigen dan vroeger, toen ik het gevoel had dat er een echt engagement was voor een universiteitsideaal in een meer traditioneel humanistische zin en voor wetenschap en reflectie die niet gemeten worden qua in- en output – alweer zagezegd volgens internationaal aanvaarde maatstaven. Deze maatstaven gelden helemaal niet eenduidig voor het soort filosofische onderzoek en reflectie dat plaatsvindt aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte. Als we die maatstaven te grondig volgen, eindigen we met een tweederangs versie van een vorm die ons van elders wordt opgelegd, niet een eersteklas versie van onszelf.

Met momenten voel ik de verleidelijkheid van het onaanvaardbare idee dat we een verlichte kerkvorst nodig hebben die te verkiezen lijkt boven een neutrale bureaucraat zonder finesse voor de kwesties waar het om gaat. Ik geef toe dat het niet gemakkelijk is om verlichte kerkvorsten te vinden. Daarom denk ik in plaats daarvan aan de grote wetenschapper en wiskundige Blaise Pascal, die ook katholiek was en een groot religieus denker, en zijn onderscheid tussen *l'esprit de géométrie* en *l'esprit de finesse*. Ik vrees dat we leven in een tijd van welig tierende geometrie, in een nieuw cybernetisch jasje. Finesse wordt gedwongen deze geometrische kleren te dragen – gedwongen tot een soort travestie in feite, en zo vaak belachelijk gemaakt. Een universiteit met enige waarde heeft in de eerste plaats *l'esprit de finesse* nodig, want zonder het zout daarvan kan *l'esprit de géométrie* geen smaak van wijsheid hebben.

Die finesse halen we niet uit het model van input- en outputkwantificatie en het meten van de voortreffelijkheid van een collega aan de hoeveelheid fondsen die hij of zij 'aantrekt'. We krijgen die niet door slaafse onderdanigheid aan een 'top' die altijd ergens anders bepaald wordt. Wat we meer dan ooit nodig hebben, is een ware *esprit de finesse* in verband met religie. Katholiek zijn plaatst ons binnen het universele en de zorg voor het geheel (*kath'holou*). Dit heeft iets te maken met een internationale plaats, in de letterlijke betekenis van 'inter' zijn, tussen de naties. Een universiteit heeft finesse nodig in het midden van het universele. In de rijke traditie van het katholicisme is er veel erfgoed dat een bron of hulpbron kan bieden voor die nodige finesse.

 VERANTWOORDING AFLEGGEN AAN DE HELE MAATSCHAPPIJ (BRAM ACKE)

Ik vertegenwoordig een groep collega's, niet het hele instituut sterrenkunde. We hebben veel onderlinge debatten gehad. Ons uitgangspunt was de vraag: zijn we vooral een katholieke instelling of vooral een universiteit?

Wij vinden dat een universiteit slechts universeel, maatschappijoverdekkend, kan zijn indien ze niet gelinkt is aan een Instituut, zoals de Katholieke kerk, dat niet de hele maatschappij vertegenwoordigt. In onze visie moet er binnen een universiteit ruimte zijn om het intellectuele debat op basis van rationele argumenten, en ten volle, te voeren. De link met een extern instituut beperkt in principe die vrijheid, omdat er behalve de basisregels van onze maatschappij (bv. de mensenrechten) ook rekening dient gehouden te worden met extra regels (in ons geval die van de Katholieke kerk). Wij pleiten dus voor een zo onafhankelijk mogelijke universiteit, die enkel verantwoording dient af te leggen aan de maatschappij.

Gezien de brede religieuze en ideologische achtergrond van werknemers en studenten, die een al dan niet evenwichtige doorsnede van onze maatschappij is, en de aard van het wetenschappelijke onderzoek, dat in sommige gevallen in conflict is met de katholieke leer, is onze universiteit *de facto* al losgekoppeld van de Katholieke Kerk. De logische consequentie is dus om voor duidelijkheid te kiezen, de K te verwijderen uit de naam, en de band met de Kerk door te knippen. We benadrukken dat onze visie niet is ingegeven door een afkeer van de Katholieke Kerk. We zouden hetzelfde argument bepleiten indien we de Atheïstische Universiteit Leuven zouden heten. We bepleiten hier een positief argument, voor een Open Universiteit, waarin alle strekkingen vertegenwoordigd kunnen worden, binnen de aanvaardbare grenzen van onze maatschappij. De ideologische of levensbeschouwende voorkeur van individuen mag uiteraard doorschemeren binnen de gesprekken die binnen de universiteit gevoerd worden, en hebben binnen die context hun meerwaarde. Het is volgens ons echter zeer belangrijk om geen mensen uit te sluiten of af te schrikken door het huidige statuut van universiteit en de link met de Katholieke Kerk te herbevestigen.

Volgens mij betekent de K laten vallen niet dat er niets overblijft, maar wel dat er iets bijkomt: we trekken het debat open naar de hele maatschappij.

 DE UNIVERSITEIT ALS VEILIG EILAND VAN DIALOOG EN DISCUSSIE (RUDI D'HOOGHE)

Standpunt: een moderne universiteit hoort niet geassocieerd te zijn met georganiseerde religie en dient geen levensbeschouwelijk label te dragen (noch atheïstisch, noch religieus). Het losmaken van de Leuvense universiteit van zijn historisch gegroeide connectie met de vele katholieke instellingen is echter een delicate zaak waarbij uiterste zorg moet gedragen worden de universiteit geen schade te berokkenen, maar ook het volharden in deze historische connectie en de daarbijhorende naam kan de universiteit schade toebrengen, haar taken bemoeilijken en haar integriteit aantasten. Er dient worden nagegaan in hoeverre het nog wenselijk is voor de Leuvense universitaire gemeenschap om de historische naam van Katholieke Universiteit Leuven te behouden.

Universiteiten moeten veilige eilanden zijn van dialoog en discussie waar mensen van verschillende geaardheid en overtuiging terecht kunnen. Meer dan ooit is er behoefte aan dergelijke universitaire platforms. Daarenboven is er internationale consensus dat wetenschappelijk onderzoek zo vrij mogelijk dient te zijn van persoonlijke en religieuze overtuiging. Het katholieke label van onze universiteit is anachronistisch voor een ambitieuze wetenschappelijke instelling in een tijd waar er meer dan ooit behoefte is aan pluralisme en intellectuele vrijheid. Het behoud van dit label komt wellicht voort uit opportunistische overwegingen en de al dan niet terechte vrees de universiteit schade te berokkenen. Nochtans is er internationaal weinig twijfel dat het ongepast is voor een onderzoeksuniversiteit om geleid te worden door een kerk of andere vormen van georganiseerde religie. Deze overtuiging is zeer prominent aan Amerikaanse elite-universiteiten, niettegenstaande de hoge mate van religiositeit in de Amerikaanse samenleving. Ook in de League of European Research

Universities (LERU), die verschillende Europese topuniversiteiten groepeerd, is onze universiteit het enige lid dat formele banden met de katholieke kerk onderhoudt of nominaal naar enige religieuze affiliatie verwijst. In een interview met een van onze voormalige rectoren bemerkte een LERU-verslaggever dat vele onderzoekers ervan overtuigd zijn dat georganiseerde religie niet te rijmen valt met een vrije onderzoekstraditie.

We kunnen het er wel over eens zijn dat onze universiteit vrijheid van onderzoek hoog in het vaandel draagt. Aan weinig universiteiten wordt zoveel nagedacht over maatschappelijke dienstverlening, over pluralisme en religieuze vrijheid, over gelijke kansen voor iedereen, over ethiek, etc. Hoewel ons onderwijs niet helemaal vrij is van katholieke signatuur, is persoonlijke overtuiging wellicht nog van weinig belang in ons onderzoek. We weten dat die vrijheid historisch niet zonder slag of stoot is gekomen, want de katholieke kerk was vaak een moeilijke partner van het wetenschappelijk onderzoek. Hoewel nog weinig relevant voor de huidige discussie blijft de Galilei-affaire een beschamend historisch voorbeeld. Ook medische wetenschap werd eeuwenlang argwanend bekeken en tot ver in de 19de eeuw bleven katholieke priesters ziekte en epidemie als goddelijke en immanente gerechtigheid interpreteren. Wetenschappelijke kennis is justificeerbaar of verifieerbaar en gekenmerkt door popperiaanse objectiviteit, die verwijst naar intersubjectieve testbaarheid. Religiositeit situeert zich op niveau van de subjectieve overtuiging. Tengevolge van de tegenstellingen tussen deze verschillende vormen van kennis en de seculariserende werking van hogere opleiding vinden we nog maar weinig wetenschappers, wellicht ook hier in Leuven, die het (katholieke) geloof orthodox belijden en geloven in de mirakels van een kerk, die exclusief wordt geleid door mannen en een reeds vaak gedocumenteerde problematische houding heeft ten overstaan van de menselijke seksualiteit. In dit Pieter De Somerjaar mogen we zeker de belangrijke rol niet vergeten, die deze rector heeft gespeeld in de bevrijding van de Leuvense universiteit. Als eerste lekenrector van onze universiteit benadrukte hij dat 'wetenschappelijke faculteiten aan een katholieke universiteit niet of niet meer als doel hebben een katholiek standpunt te verdedigen'.

Sommige inleiders van de debatten verkozen hierover vaag te blijven maar 'katholiek' betekent strikt genomen uiteraard 'de leer van de rooms-katholieke kerk belijdend'. Dit laatste is tamelijk precies omschreven en omvat verschillende inhoudelijke elementen die de katholieke identiteit onderscheidt van andere religieuze overtuigingen. Sommige sprekers noemden zich expliciet gelovig, maar niet noodzakelijk erg orthodox katholiek. Anderen noemden zich katholiek, maar voelden zich hierdoor geenszins gebonden of beperkt in hun professionele vrijheid. Het is duidelijk dat deze invulling erg persoonlijk gebeurt. De eigen levensbeschouwing is voor velen van ons erg belangrijk en zal vaak talloze (ook professionele) aspecten van iemands leven beïnvloeden. Maar zelfs wanneer het merendeel van de werknemers van de Leuvense onderzoekers orthodox katholiek zou zijn (wat wellicht niet het geval is), is het *non sequitur* dat ook de Leuvense universiteit dit label moet (blijven) dragen.

Wat de religiositeit van de Leuvense onderzoekers betreft, tasten we in het duister, maar we kunnen wel aannemen dat die in het algemeen niet al te hoog is. Bovendien zullen we in toenemende mate moeten recrutereren uit een populatie van grotendeels areligieuze of anders-religieuze wetenschappelijke professionals. Reeds in de dertiger jaren schreef Bertrand Russell dat de 'immense majority of intellectually eminent men disbelieve in Christian religion, but they conceal the fact in public, because they are afraid of losing their incomes.' Een uitgebreide Amerikaanse survey van Ecklund & Scheitle uit 2007 toont ons dat minder dan 10% van de bevroegde natuur- en sociale wetenschappers zich nog uitdrukkelijk gelovig noemt; iets meer dan 20% verklaarde soms te geloven of te twijfelen; 8% noemde zich nog katholiek, hoewel 23% katholiek werd opgevoed; 15% was joods. Een survey bij Nobellaureaten toonde dat slechts een kleine minderheid zich religieus noemt, hoewel velen van hen van joodse origine zijn. Nauwelijks 7% van de leden van de National Academy of Sciences gelooft in een persoonlijke god. We kunnen dus gerust aannemen dat ook een aanzienlijke proportie van de Leuvense universitaire gemeenschap bestaat uit anders- of niet-gelovigen, die onverschillig staan of zich niet kunnen identificeren met het katholicisme (zie ook de beperkte opkomst voor de debatten).

Hiermee willen we helemaal niet gezegd hebben dat universitaire onderzoekers niet gelovig horen te zijn. 'I am a deeply religious nonbeliever' schreef Einstein ooit. Net als vele andere auteurs, meende ook Pieter De Somer dat het geloof gezuiverd werd door zijn interactie met wetenschap, omdat het zich kon ontdoen van allerlei irrelevante uitspraken en werd teruggebracht naar, wat dan zijn diepere, spirituele kern wordt genoemd. We hoorden van verschillende sprekers dat het 'katholieke' vooral als bron van waarden dient gezien. Dit leek doordrongen van diepere betekenis, maar bleef vooral obscuur. Welke inspiraties en menselijke waarden dan wel zo exclusief katholiek of christelijk zijn, was immers niemand duidelijk. Hoewel een expliciete religieuze affiliatie in principe niet wenselijk is, vragen velen zich echter terecht af wat een doorgevoerde wetenschappelijke onafhankelijkheid ons verder kan opleveren. Het is duidelijk dat ondoordachte actie wellicht niet wenselijk is, maar er toch wel enige moed nodig zal zijn. Wellicht moeten we goed nadenken voor we een label verwijderen dat voor sommigen eerder een label van kwaliteit is dan van religieuze overtuiging. Laten we ook de complexe verbondenheid niet vergeten van de K.U.Leuven met de verschillende instituten van ons bedrijfs- en maatschappelijke leven, met gezondheidszorg en onderwijs en met de Associatie K.U.Leuven. Uit ervaringen van vele collega's blijkt expliciete katholieke signatuur echter alsmaar vaker een hindernis te vormen bij recrutering. We willen allemaal dat onze universiteit zich profileert als een moderne, open universiteit met een expliciet gelijkheidsbeleid, een open en aanmoedigende houding t.o.v. allochtone studenten, een internationaal instituut waar onderzoekers van allerlei pluimage aan de slag kunnen en verantwoordelijke posities kunnen opnemen, los van hun persoonlijke overtuiging.

ONZE IDENTITEIT IS WAT WE DOEN (DIRK GODECHARLE)

Op 4 maart 2009 overleed Patricia de Martelaere, die doceerde aan de Faculteit Filosofie van deze universiteit. Enkele dagen later schreef Luk Sanders een 'in memoriam' in *De Standaard*, met als titel 'Filosofe van leven en dood'. Ik citeer graag even uit deze tekst:

'Patricia heeft in haar denken een lange weg afgelegd die uiteindelijk aanbeland is in het Oosten. Ze heeft enkel aan katholieke universiteiten lesgegeven (Brussel, Leuven en Tilburg), waar vaak ruimte is voor uiteenlopende vormen van spiritualiteit. Op het einde van haar leven ging ze helemaal op in het taoïsme. Het strekt het Leuvense Hoger Instituut voor Wijsbegeerte tot eer dat Patricia daar het atypische vak 'Taoïsme' mocht oprichten en doceren.'

Als we de identiteit van een katholieke universiteit willen omschrijven, is mijn oproep om op de eerste plaats te kijken naar de feiten. Anders dreigen we te vervallen in een steriel debat vol ideologische pro's en contra's. Wat kenmerkt deze katholieke universiteit feitelijk?

Het eerste dat we dan constateren, is dat er hier in ieder geval zeer veel ruimte en vrijheid van denken is.

Mijn bijdrage vertolkt de visie van de Stuurgroep Levenbeschouwend Profiel van de Associatie K.U.Leuven, die de afgelopen jaren zeer intensief met dit onderwerp bezig geweest is. Dat is overigens ook onze opdracht.

Hoe geven we deze identiteit gestalte? We zullen hoe dan ook een keuze moeten maken. Lieven Boeve, decaan van de faculteit Theologie, wijst in zijn publicaties vier mogelijke wegen aan.

We kunnen onze traditie loslaten en dus institutioneel seculariseren. Mijn vraag is wat daar de meerwaarde kan van zijn. Niemand in Vlaanderen zit daarop te wachten of kijkt daar echt naar uit. Ook het imagoverlies van de leiders van de Kerk doet hier volgens mij niet ter zake. De Vlaming is echt wel intelligent genoeg om een onderscheid te maken tussen de kerkelijke hiërarchie en de identiteit van katholieke instellingen. Het beste bewijs hiervoor is dat de recente schandalen binnen de Kerk geen enkele impact hebben op de aantrekkelijkheid van de katholieke instellingen in ons land, ook niet van deze universiteit.

We kunnen institutioneel reconfectionaliseren, en opnieuw een universiteit door en voor katholieken worden. Dat dreigt dan wel een veel kleinere universiteit te zijn. Misschien leeft deze droom in Rome of zelfs in Mechelen, maar het is voor mij duidelijk dat hiervoor in Vlaanderen geen maatschappelijk draagvlak bestaat. Bovendien vind ik principieel dat we niet moeten meegaan in de beweging van een open kerk naar een afgesloten sekte.

We kunnen onze identiteit herdefiniëren en stellen dat we aan 'waardeopvoeding in christelijk perspectief' doen. Deze benadering is nogal populair, maar is volgens mij inhoudsloos. Kan iemand mij vertellen welke waarden in onze samenleving typisch christelijk zijn? Wie die probeert te verwoorden, komt onvermijdelijk uit bij algemene waarden die door zo goed als iedereen gedeeld worden. Wie is er nu tegen de 'christelijke waarden'? Wie zegt dat hij of zij voor de 'christelijke waarden' is, zegt eigenlijk niets.

We kunnen de katholieke identiteit van deze universiteit ook zien als een dienst aan de identiteitsvorming van de studenten. Identiteit ligt immers niet in wat je hebt of zegt, maar in wat je doet. Waarde en inhoud van de identiteit van een katholieke universiteit ligt op de eerste plaats in haar opdracht naar de studenten toe. Vooral hier ligt het pleidooi van onze stuurgroep. De opdracht van deze universiteit, en van heel onze associatie, krijgt niet enkel gestalte in de vorming van technische of beroepscompetenties, maar ligt er ook in studenten uit te dagen en kansen te bieden tot vorming van hun eigen identiteit. Dit behelst ook hun levensbeschouwelijke identiteit. De universiteit moet veelzijdige en reflexieve vorming aanbieden. Ze heeft als opdracht mensen te vormen die bedachtzaam en kritisch kunnen functioneren binnen onze samenleving.

Hierbij is wezenlijk dat de uitbouw van een eigen levensbeschouwelijke identiteit nooit gebeurt in het ijl. Dit proces heeft enkel kansen in een open confrontatie met de maatschappelijke context, maar ook met traditie, cultuur en geschiedenis. Wij geloven echt in de waarde van onze christelijke en katholieke traditie als basis en klankbord voor de uitbouw van een eigen identiteit.

Deze identiteit moet dan ook zichtbaar zijn, niet enkel in een of andere tekst, maar tot in het curriculum. De waarde van vakken als RZL, Filosofie en Ethiek is wezenlijk en is, ook in de feitelijke, typisch voor katholieke instellingen. We kunnen hier eindeloos voor argumenteren, maar nog sterker is wellicht ons spontaan aanvoelen dat dit zo hoort. Onlangs maakte ik mee dat in een visitatierapport gesteld werd dat in het curriculum van een opleiding meer ruimte moest zijn voor ethische reflectie. Spontaan merkten veel collega's op dat zo'n tekort bijna beschamend is voor een katholieke instelling.

We zullen ook inhoudelijk maatschappelijke keuzes moeten durven maken. Binnen onze Stuurgroep wordt dit vaak uitdrukkelijk verwoord door de vertegenwoordigers van het Overlegcentrum voor Ethiek van deze universiteit. Welke maatschappijvisie stralen wij uit, ook naar de studenten? Gaan we zonder enige bedenking mee met het heersende neoliberalisme, dat vandaag de 'bon ton' is? Deze kritische stem kan vernieuwend zijn, maar ook conservatief. Vaak zet ze pas echt iets in beweging, als ze een voor velen verrassende combinatie is van beide. Tradities hebben een enorm vernieuwend vermogen. Deze kritische opstelling wint trouwens sterk aan waarde, wanneer ze gedragen en gevoed wordt door een traditie, en niet alleen door onze eigen gedachten of creativiteit. Wat die 'creativiteit' op levensbeschouwelijk terrein ook zou kunnen zijn... .

Het gaat bij identiteit om ruimte, maar niet om leegte of inhoudsloosheid. Onze fundamentele opdracht is het maken van concrete keuzes, waarin onze identiteit telkens opnieuw oplicht en gestalte krijgt. Onze identiteit ligt in wat wij doen.

DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT ALS HERDENKENDE EN CONTRASTERENDE GEMEENSCHAP
(MATTHIAS E. STORME)

1. Op de eerste plaats past enige bescheidenheid: de universiteit is niet van ons. Zij is ons in trust toevertrouwd, niet om er naar eigen goeddunken over te beschikken.⁷ Toevertrouwd is ons meer bepaald de katholieke wetenschaps- en onderwijs traditie.⁸ Het is een erfgoed dat ons in handen is gegeven door de vorige generaties, om het te bewaren, te herdenken en te ontwikkelen voor de volgende generaties. De universiteit is dus noch alleen van onszelf noch louter eigendom van de huidige samenleving. De bewindvoerder over zo'n erfgoed heet in het Engels traditioneel *trustee* en zijn opdracht heet een *nobile officium* te zijn.

Wel, wie niet bereid is te goeder trouw aan die toevertrouwde opdracht mee te werken, moet zich van dat *officium* onthouden, d.i. zich ervan onthouden mee bewind te willen voeren.

2. Deze eerste stelling houdt zeker niet in dat dit *fideicommiss* – deze erfstelling over de hand – of eenvoudiger gezegd dit erfgoed, niet voor interpretatie en herinterpretatie vatbaar is, niet herdacht moet worden. Wel zijn er aan die interpretatie grenzen – géén grenzen aan de denkvrijheid, wel op andere vlakken, maar ook daarbinnen is er heel wat speelruimte.

Het feit dat wij voortdurend kunnen en moeten interpreteren, moet ons er enerzijds voor hoeden eerdere interpretaties van de katholieke traditie te verabsoluteren, zelfs indien ze aanspraak zouden maken op leergezag; anderzijds moet dit ons er evenzeer voor hoeden om louter hedendaagse opvattingen te verabsoluteren.

De katholieke traditie in al haar facetten is meer dan rijk genoeg om zowel het ene als het andere mogelijk te maken. Daarbij drukt 'katholieke traditie' voor mij een traditie uit die evenzeer de traditie van het protestantse christendom omvat. En toch gebruik ik het woord 'katholiek' en niet het woord 'christelijk' omdat het laatste vandaag jammer genoeg in ons milieu veeleer gebruikt wordt in de betekenis van 'vooral niet katholiek'. In een tijd waarin de traditie niet meer vanzelfsprekend is, is het opnemen ervan hoe dan ook een keuze en beantwoordt dat kiezen reeds aan een 'ketterse imperatief'.⁹

3. De opdracht bestaat dus uit een permanent herdenken, wat ook herinterpreteren inhoudt, en vereist mijns inziens zowel de deugd der loyaliteit als die van het kritische denken.

Enerzijds vereist de opdracht een zekere loyaliteit, en deze impliceert op zijn beurt onder meer de deugd der dankbaarheid. Denken en herdenken is ook steeds aandenken, dat wil zeggen: danken voor het 'voorgedachte'. Loyaliteit bestaat niet uit een slaafse navolging van één bepaalde interpretatie van de katholieke traditie; zij mag evenmin bestaan uit intolerantie ten aanzien van wat buiten die traditie staat. Maar loyaliteit houdt wel een erkenning in van de legitimiteit van die katholieke traditie, ook daar waar die ingaat tegen vandaag maatschappelijk heersende opvattingen over bv. gelijkheid en non-discriminatie. De deugd der loyaliteit gaat zelfs in wezen in tegen een denken louter in termen van gelijkheid en non-discriminatie.¹⁰

⁷ Anders dan sommigen beweren is er geen enkele tegenstelling tussen het begrip 'universiteit' en een levensbeschouwelijke grondslag daaraan gegeven. Het woord universiteit heeft niets te maken met universalisme. Het stamt van het Latijn *universitas*, een juridisch begrip dat duidt op een 'rechtspersoon', een corporatie of een fonds, meer specifiek een geheel van goederen of van personen en goederen met een gemeenschappelijke bestemming.

⁸ Over het belang daarvan in de Middeleeuwen, zie recent o.m. James Hannam, *God's Philosophers. How the Medieval World Laid the Foundations of Modern Science*, Icon Books, 2009; Nederlandse vertaling: *Gods Filosofen*, Nieuw Amsterdam, Amsterdam, 2010.

⁹ Een uitdrukking van de Oostenrijks-Amerikaanse socioloog en theoloog Peter L. Berger. Zie Peter L. Berger, *The Heretical Imperative. Contemporary Possibilities of Religious Affirmation*, Anchor Press, 1979.

¹⁰ Zie hierover George Fletcher, *Loyalty. An Essay on the Morality of Relationships*, Oxford University Press, New York, 1993.

4. Kritisch denken anderzijds bestaat er ook niet in om zomaar het erfgoed aan te passen aan de vandaag heersende opvattingen, die mogelijks ook niet meer zijn dan de waan van de dag.

Vanuit onze opdracht tot kritisch denken zullen wij in tegendeel regelmatig in conflict komen met de vandaag heersende opvattingen, is het onze taak om juist ten aanzien van de heersende opvattingen een, om het met een uitdrukking van James Kennedy te zeggen, ‘contrasterende gemeenschap’ te zijn.¹¹

Weliswaar gebruikt Kennedy die uitdrukking om weer te geven wat de publieke rol van de protestantse kerken vandaag volgens hem kan en moet zijn, maar de uitdrukking past mijns inziens perfect voor de publieke rol van een katholieke universiteit. De keuze voor een contrasterende gemeenschap gaat zowel in tegen de opvatting die de universiteit niet langer als een gemeenschap wil zien als tegen de opvatting die slechts een conformerende gemeenschap wil. Een katholieke universiteit is inderdaad enerzijds een gemeenschap – van personeelsleden en studenten – en geen grote supermarkt waar men diensten koopt; anderzijds conformeert zij zich niet zomaar aan de samenleving. Zoals ik zei is ze niet alleen van ons of van de samenleving.

5. Omgekeerd is de samenleving evenmin ‘van ons’, evenmin eigendom van de katholieke traditie. Het is een publieke ruimte waarin gelovigen, andersgelovigen en ongelovigen zich vrij moeten kunnen uiten en bewegen zonder hun levensbeschouwing te verstoppen, en waarin ze met elkaar in dialoog kunnen treden. Die vrijheid omvat evenwel ook de vrijheid om zich te organiseren op levensbeschouwelijke grondslag.

6. Nu is de taak van de universiteit als contrasterende gemeenschap natuurlijk niet op de eerste plaats dezelfde als die van een kerk als contrasterende gemeenschap; de taak van de universiteit bestaat er hoofdzakelijk in mensen te onderwijzen en te steunen in de ontwikkeling van kennis en deugden. Onder die deugden noemde ik reeds loyaliteit en kritische zin; ik zou er hier ook moed willen aan toevoegen: moed om zo nodig tegen de waan van de dag in te gaan, ja moed om zich zo nodig buiten de heersende maatschappelijke consensus te plaatsen.

7. Een van de redenen waarom het nodig is ons te bevrijden van de waan van de dag is omdat dit noodzakelijk is om ‘vreemde’ opvattingen en culturen, zowel van elders als uit de eigen geschiedenis waarvan we vervreemd zijn, te onderzoeken en te leren begrijpen. In zijn boek *L’ingratitude*¹² argumenteert de Franse wijsgeer Alain Finkielkraut hoe een obsessieel antiracisme, dat argumentatie vervangt door belediging en vervolging in rechte, het ons onmogelijk maakt om nog enige cultuur te begrijpen, om ‘vreemde’ opvattingen, zoals die uit de klassieke oudheid of welke andere cultuurperiode ook, te leren kennen. En inderdaad, een moraliserende benadering van het ‘andere’ vanuit hedendaagse maatstaven van correctheid sluit ons af voor kritisch begrijpen.

8. Als ‘contrasterende gemeenschap’ die een erfgoed in trust heeft ontvangen probeert een universiteit op levensbeschouwelijke grondslag het daarmee beter te doen zonder te pretenderen beter te zijn. Zij probeert op haar domein wel een lichtend voorbeeld te zijn voor de samenleving ‘die zij uitnodigt om met haar mee te gaan op reis naar een nieuwe toekomst’, zoals James Kennedy ook stelde.

Laat mij proberen daarbij enkele aspecten aan te geven van wat volgens mij de inhoudelijke katholieke identiteit van een universiteit uitmaakt¹³ – waarbij de klemtonen die ik leg natuurlijk

¹¹ Zie James Kennedy, *Stad op een berg. De publieke rol van protestantse kerken*, Uitgeverij Boekencentrum, 2010.

¹² Alain Finkielkraut, *L’ingratitude*, Gallimard, Parijs, 1999, p. 196 e.v. en 204 e.v.

¹³ Sommige van de hieronder verdedigde stellingen heb ik nader uitgewerkt in mijn essay / syllabus ‘Levensbeschouwelijke visies op staat, recht en civil society’, te vinden op <http://storme.be/levensbeschouwing.html>.

mede bepaald zijn door de disciplines waarin ik zelf werkzaam ben of enigszins thuis ben. Meer bepaald wens ik een achttal elementen op te sommen.

Ten eerste de reeds genoemde deugden van loyaliteit, dankbaarheid, kritische zin en moed, waarbij kritische zin zeker niet verward mag worden met cynisme.

Ten tweede het humanisme als aandacht voor héél de mens, in al zijn aspecten, zoals bv. ook de sociologen van de Schotse Verlichting dat deden.

Ten derde de verwerping van het sciëntistisch reductionisme, dat alles wat niet in een bepaalde zin wetenschappelijk zou zijn, ook buiten de rede plaatst.

Ten vierde, als tegenpool daarvan, een 'cultuur van de rede'; deze houdt in dat men ook over dingen die niet wetenschappelijk bewijsbaar zijn toch redelijk kan spreken, schrijven en dialogeren, dus ook over religieuze en morele kwesties. Dit is een verwerping van de idee dat het in die aangelegenheden enkel over subjectieve meningen gaat, die allemaal evenwaardig zijn (en dus eigenlijk allemaal even waardeloos), louter een kwestie van smaak (*de gustibus non disputandum*). Deze cultuur van de rede, of van de dialoog, mag men dus niet verwarren met relativisme.

Ten vijfde geldt dat religieuze en morele opvattingen en vragen niet uitsluitend als een 'privé-aangelegenheid' van het individu gelden, maar als zaken met een sociale of gemeenschapsdimensie die ook relevant zijn voor het samenleven in gemeenschap. Het zijn immers zaken die een rol spelen in het optreden van mensen in de samenleving. Meer nog, het grootste deel van de maatschappelijke activiteiten van de mens kan niet neutraal gebeuren. Een neutralisering van die activiteiten is dan ook een levensbeschouwelijke en morele keuze, namelijk een antireligieuze: een neutraliteit die in naam van de diversiteit de uniformiteit oplegt.

Een zesde element is het belang van welbegrepen tolerantie. Tolerantie houdt het toelaten van andere meningen en praktijken in, maar daarom nog niet de legitimatie ervan. Het houdt in dat we dingen toelaten die we verkeerd vinden, maar omgekeerd ook nog steeds dingen verkeerd kunnen vinden hoewel we ze toelaten. Tolerantie mag dus niet verward worden met onverschilligheid en nog minder met een verplichting om alles evenwaardig te vinden.¹⁴ Zoals Frank Furedi verdedigde in de Multatuli-lezing op 31 maart 2011 houdt tolerantie helemaal niet dat men geen oordeel velt over wat men tolereert.¹⁵

Een zevende element is een opkomen tegen een cultuur van verloochening van onze wortels. De cultuur van de rede en van de dialoog is wel degelijk een product van een bepaalde beschaving, ontwikkeld door het christendom. Ten achtste, ten slotte, gaat het erom ook een 'cultuur van de vrijheid' te stimuleren, mensen te vormen tot vrije burgers in een vrije samenleving, gegrond op onder meer vrijheid van geweten en religie, van meningsuiting en vereniging. In deze vrijheid sluiten die burgers zich juist niet van elkaar af, maar vormen zij een samenleving.

Voor die samenleving past ook nog steeds het motto waarmee ik wil besluiten: *in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*.

EEN PLEIDOOI VOOR MEER *UNIVERSITAS* (NICOLAS STANDAERT)

Mijn bijdrage in deze sessie bestaat uit drie delen. Eerst zijn er enkele voorafgaande opmerkingen; vervolgens schets ik vijf mogelijke kenmerken van een katholieke universiteit met de daarmee verbonden uitdagingen; tenslotte ga ik dieper in op de universiteit als kritische instantie binnen de Kerk. Het spreekt vanzelf dat al deze thema's in dit kort overzicht niet ten volle kunnen worden uitgewerkt.

¹⁴ Zie hiervoor mijn studie 'Tolerantie, een complexe deugd', oorspronkelijk in *Vlaamse Beweging. Nog een opdracht? Welke toekomst?*, Davidsfonds, Leuven, 2002, in aangevulde versie op <http://storme.be/tolerantie.html>.

¹⁵ Zie voor een korte versie ervan F. Furedi, 'Zijn we te verdraagzaam?', *De Standaard*, 26 maart 2011; eerder F. Furedi, 'The truth about tolerance', *Spiked review of books* december 2010, http://www.spiked-online.com/index.php/site/reviewofbooks_article/10034.

1. Voorafgaande opmerkingen

1. De 'K' van de K.U.Leuven staat al enige tijd ter discussie. Merkwaardig genoeg gaat het daarbij vaker om het naamkaartje dan om de inhoud. Op de keper beschouwd is 'katholieke universiteit' eigenlijk een pleonasme, want zowel *universitas* als katholiek (*kat'holè*) betekenen universeel, alles omvattend. Bovendien is historisch gezien het ideaal van 'universiteit' als autonoom centrum van studie en denken, gekenmerkt door academische vrijheid, binnen de laatmiddeleeuwse katholieke traditie ontstaan. De universiteit diende hiervoor onafhankelijk te zijn, zowel van de kerk als van de staat. Pas in de negentiende eeuw, in een context van groeiende verzuiling in de Lage Landen, werd 'katholiek' in een specifiek religieuze betekenis toegevoegd aan de titel van de Leuvense universiteit.

Heel wat katholieke universiteiten hebben geen K op hun naamkaartje: Georgetown University (Washington), The University of San Francisco, Sogang University (Seoul), Sophia University (Tokyo), en de meeste Romeinse (pontificale) universiteiten zijn allemaal katholieke universiteiten zonder 'K' in hun titel en ze zijn daarom niet minder katholiek.

De eerste vraag is dus niet welke naam op het *naamkaartje* staat, maar wel of men bewust kiest voor de *inhoud* van de K. Opteert men, binnen een plurale maatschappij, ook voor een aantal kansen waarvoor de K in de specifieke zin kan staan, ook al staan de hiërarchische Kerk en de kerk als instituut op dit ogenblik zelf sterk ter discussie? [In dit verband dienen we er ook bewust van te zijn dat we in een heel westerse discussie vervat zitten: 'Westerlingen veranderen vaak de naam, maar niet de inhoud; Chinezen behouden vaker de naam, maar veranderen de inhoud'.]

2. Bij een opsomming van kenmerken van een katholieke universiteit is de vraag echter niet of een katholieke universiteit beter is dan andere universiteiten. Het is vrij evident dat men niet een katholieke universiteit moet zijn om een goede universiteit te zijn, en dat men als katholieke student of docent kan functioneren in een niet-katholieke universiteit; zelf heb ik trouwens bijna mijn gehele wetenschappelijke vorming aan niet-katholieke universiteiten doorgebracht en heb lange periodes aan niet-katholieke universiteiten gedoceerd of onderzoek gedaan. De vraag voor de K.U.Leuven is ook niet een neutrale keuze van afwegen om al dan niet een katholieke universiteit te worden. Aangezien de K.U.Leuven een katholieke universiteit is, en ze zich dus in een traditie bevindt, is de vraag welk voordeel het zou hebben om niet langer een katholieke universiteit te zijn, of positief geformuleerd, welke nieuwe inspiratie er is om nog steeds katholiek te zijn. Katholiek zijn is immers een identiteit en een inspiratiebron.

2. Vijf kenmerken en uitdagingen van een katholieke universiteit

1. Een katholieke universiteit biedt een plaats waar christenen zich thuis kunnen voelen en hun geloof *expliciet* mogen beleven zowel persoonlijk als in universitaire gemeenschap. Dit gebeurt ondermeer door liturgische dankvieringen (rituelen) die gemeenschapsopbouwend zijn. De praktijk leert dat ook niet-katholieken en niet-christenen zich aan een katholieke universiteit thuis kunnen voelen, juist vanwege de religieuze gevoeligheid (in het gesprek met een katholieke identiteit die zich uit, worden ze uitgenodigd worden hun eigen identiteit te verdiepen). In een open en plurale context hoeft de christelijke geloofsbeleving er echter *niet geneutraliseerd* te worden of teruggedrongen tot het privéleven.

-> uitdaging: op zoek gaan naar vernieuwde vormen voor gemeenschapsopbouwende vieringen en gesprek.

2. Aan een katholieke universiteit is er ruimte voor de wetenschappelijke en dus kritische studie over en vanuit de christelijke geloofstraditie. Heel wat niet-Europese culturen benijden het christendom omdat de eigen geloofstraditie aan een historisch-kritische methode onderworpen wordt. Buitenlandse ervaringen leren dat theologische reflectie in *interactie* met andere wetenschappen en godsdiensten een wezenlijke verrijking betekent. Ook in Vlaanderen vrijwaart deze dialoog tussen theologie en andere wetenschappen de samenleving van religieus radicalisme en

fundamentalisme. Theologie (en de hermeneutische methode) kan zeer suggestief werken voor andere wetenschappen.

-> uitdaging: deze interactie zou echter nog verder ontwikkeld kunnen worden: niet alleen leert theologie van andere wetenschappen maar ook andere wetenschappen kunnen inhoudelijk profiteren van het begrippenapparaat en de denkstructuren die in de katholieke theologie werden opgebouwd.

3. Een katholieke universiteit daagt haar gemeenschap uit te werken aan een ethisch project geïnspireerd door Jezus' evangelische waarden, zowel naar binnen als naar buiten. Elke katholieke universiteit zou een *proyecto social* moeten worden, zoals Ignacio Ellacuría, de vermoorde rector van de Universidad Centroamericana Simeon Cañas dat noemde. Het bestaat uit een persoonsgericht opvoedingsproject waarbij de universiteit streeft naar de opleiding van 'mensen voor anderen'. Dit project behelst een ethisch gericht management, een bijzondere aandacht voor de zwakkeren en gekwetsten binnen onze samenleving, ook met betrekking tot hun toegangsmogelijkheden tot de universiteit, en een solidariteit met universiteiten in ontwikkelingslanden.

-> uitdaging: dit veronderstelt ook dat er onderzoek gebeurt in dienst van grotere gerechtigheid en vrede.

4. Door een katholieke universiteit te zijn behoort men automatisch ook tot een netwerk van andere katholieke universiteiten dat zich niet beperkt tot 'topuniversiteiten'. Dit is een unieke en lange traditie van transnationale en transculturele contacten. In een context van uniforme economische globalisering wordt dit netwerk nog belangrijker omdat men er zo naar kan streven culturele eigenheid en diversiteit te verenigen met het delen van gemeenschappelijke waarden.

-> uitdaging: een katholieke universiteit kan actief bijdragen tot de ontwikkeling van een ecologische/netwerk universiteit.

5. Ten slotte de allerbelangrijkste uitdaging: een katholieke universiteit streeft naar een bedrijfscultuur waarin ze noch zichzelf, noch haar onderzoek en noch de wetenschap en wijsheid als absoluut beschouwt, want diegene die christenen (met schroom) God noemen overstijgt dit alles en geeft aan dat het leven zich niet beperkt tot het leven aan de universiteit. In een context van discours over 'topuniversiteit', ligt voor een katholieke universiteit die top buiten de universiteit. Die God is er als het fundament en de horizon waartegen we redeneren en handelen. Uiteindelijk zijn wij niet belangrijk, maar doen we alles voor de vreugde van degene wie we God noemen en we doen dit door op zoek te gaan naar de mens, door diep door te dringen in de menselijke werkelijkheid.

-> uitdaging: voortdurend het discours over topuniversiteiten aan deze uitdaging toetsen.

3. De universiteit als kritische instantie binnen de Kerk

Uitgangspunt:

- traditioneel is de universiteit noch Kerk noch Staat;

- maar tegelijkertijd is (behoort) de universiteit ook (tot) de Kerk (= Vat.II, *Lumen Gentium*: niet alleen hiërarchische Kerk maar Kerk als volk van God) en de Staat

Dit is een spanningsveld, dat altijd al bestaan heeft (en tot de Europese democratie heeft bijgedragen).

Stelling:

De universiteit als *kritische* instantie *binnen* de Kerk heeft een dubbel voordeel:

1. - omdat ze *binnen* is, kan haar stem een bijzondere weerslag hebben binnen en buiten die Kerk

2. - omdat ze *kritisch* is, kan ze ook kritisch zijn niet alleen ten aanzien van de Kerk als gemeenschap maar ook kritischer ten aanzien van zichzelf.

Beide aspecten zijn een uitdaging om een eigentijdse manier van 'katholiek' te beleven, d.w.z. *universitas*.

1. Kritische instantie *binnen* is soms scherper en meer overtuigend dan erbuiten, zeker bij grote en traditionele organisaties. Als kritiek van buiten komt (hoe noodzakelijk die externe kritiek ook is), kan men altijd zeggen 'dat de ander niet weet waarover hij/zij spreekt', van binnenuit is dat veel moeilijker.

Als kritische instantie *binnen*, kan de universiteit ook een *dienst* aan zowel de Kerk als de Staat zijn: door mensen te vormen en onderzoek te stimuleren, in functie van die dienst.

Als voorbeeld hiervan kan men verwijzen naar de commissie-Adriaenssens die opgericht was door de hiërarchische kerk wat haar niet belet heeft op een zeer kritische manier te werk te gaan, iets wat geen enkele andere instantie op dat ogenblik haar had kunnen nadoen. De kritiek geuit in het eindrapport was des te overtuigender omdat de commissie ook academisch gestoeld was.

2. Omdat de universiteit *kritisch* is, kan ze kritisch zijn niet alleen ten aanzien van de Kerk als gemeenschap maar ook kritischer ten aanzien van zichzelf.

Als voorbeeld hiervan kunnen we verwijzen naar de kritiek die kerkmensen binnen de universiteit hebben tegenover het eigen instituut, met inbegrip van het management. Wat immers opvalt is dat wat we enerzijds (terecht) aan de Kerk verwijten, we anderzijds zelf in voeren onder het mom van het nieuwe management.

Ik verwijs hierbij graag naar de studie van Marc Desmet, *Liefde voor het werk in tijden van management*, Lannoo, 2009. Het boek gaat over management in de zorgsector, in het bijzonder het ziekenhuis, maar het is ook van toepassing in het onderwijs.

Marc Desmet wijst erop dat een van de centrale uitdagingen van elke religie en elk systeem is erover te waken dat de geest niet wordt verstikt door wetten en structuren. Anders gezegd: dat religie niet vervalt tot klerikalisme. Dat is nochtans wat op dit ogenblik gebeurt, zoals Desmet met talrijke voorbeelden illustreert:

- *Structuur*: In vele organisaties, zoals bv. een universiteit, met de erg gelaagde nieuwe managementorganisatie is nadrukkelijker dan vroeger een *nieuwe hiërarchie met katholieke trekjes* ontstaan. Nu zijn we geëvolueerd naar een 'katholiek' systeem met een meer *centrale* sturing, waarin de rectoren en decanen, zeg maar de moderne bisschoppen en hun vicarissen – ideaal gesproken niet verkozen worden maar aangeduid door een beperkte kring van internen.

- *Eén geloof, één taal*: Managers worden heden ten dage opgeleid in seminaries, waar – blijkens de uniforme bedrijfsmatige processen in de onderwijswereld – *een vrij uniforme managementleer verkondigd wordt*: één god, één credo. Eenzelfde (af)god – datgene waarrond alles draait – wordt beleden in de bedrijfswereld: de economische. Eenzelfde geloofsbelijdenis wordt nagestreefd binnen de instelling. Vooral de laatste vijftien jaar dook het *mission statement* op. 'Mission' is zending, een religieuze term.

- *Deugden*: alles is *excellentie, innovatie, flexibiliteit, kwaliteit, 'top'*. *Geloften*: gelofte van gehoorzaamheid: gehoorzaam de vele veranderingen volgen die het beleid introduceert; gelofte van zuiverheid in de loyaliteit aan de organisatie; gelofte van armoede: steeds op het randje van de middelen werken.

- De ontwikkeling van eigen *liturgie en sacramenten*: er worden huwelijken gevierd (fusies met hogescholen), niet zelden gearrangeerde verstandshuwelijken waarbij vroegere concurrenten plots partners worden.

- *Het zachte luisteren en de harde wet*: de economie presenteert zich vriendelijk, maar uiteindelijk geldt er de harde wet van de winst.

- *Ook het omgaan met interne kritiek wordt op een zeer katholieke manier omgegaan*: tegenover de hiërarchie die de waarheid bezit, is het volk op de werkvloer de domme massa; en degenen die hun stem verheffen, zijn 'een kleine minderheid' van ontevredenen. De universiteit en andere instellingen hanteren daarbij vaak dezelfde principes als de Kerk: 'Na beslissing over een agendapunt zullen de voorzitter en alle leden van het bestuursorgaan de genomen beslissing verdedigen, intern en extern. *Zij maken abstractie van hun persoonlijke mening, en onderbouwen die beslissing met die argumenten die tot de beslissing geleid hebben.*' Dit is precies wat we nu in een aantal dossiers

verwijten aan de hiërarchische kerk en wat we aan de K.U.Leuven in mei 2010 hebben willen invoeren.

Wat is in de lijn van Marc Desmet de moraal van dit 'katholieke verhaal'? Net zoals een grote afstand kan ontstaan tussen de Kerk als hiërarchisch instituut en het evangelie waarvan dat instituut de verspreider hoort te zijn, kan in een universiteit een grote afstand ontstaan tussen de organisatie en haar blijde boodschap van goed onderwijs, onderzoek en dienstverlening. Soms beland je op een punt waarop je je afvraagt: Wat heeft het systeem nog te maken met de kern van de boodschap? Misschien betekent 'katholiek' dan ook: onafhankelijk van een te grote voorrang gegeven aan economische motieven. Het negatieve van het katholieke systeem wordt op katholieke wijze ontkracht door te verwijzen naar krachtige verhalen, waarop mensen inspelen en van waaruit ze motivering en kracht putten om het systeem te beantwoorden. Verhalen als die van Jezus en Paulus zijn hier zeer belangrijk.

Zoals u ziet, van zodra ik hier een paar kritische voorbeelden begin te geven beginnen we ons al onwennig te voelen. Maar er is een soort van wisselwerking tussen kritisch zijn tegenover de Kerk als instituut en kritisch zijn tegenover de universiteit als instituut. Deze kritische academische houdingen ondersteunen en versterken elkaar, en staan niet los van een kritische attitude tegenover de maatschappelijke instellingen. Dat is misschien een van de voordelen van katholiek te blijven: dat we door kritisch binnen de Kerk te zijn, ook kritisch zullen moeten blijven tegenover ons zelf, en ons denken en handelen steeds weer opnieuw zullen moeten blijven toetsen aan het evangelie van Jezus Christus, Gods blijde boodschap, en de manier waarop die in de loop der tijden en in verschillende culturen geïnterpreteerd is.

Conclusie: katholiek als identiteit en inspiratiebron wat veronderstelt dit?

In een tijd van crisis zoals de onze, veronderstelt de vernieuwde keuze als universiteit voor katholiek als identiteit en inspiratiebron, drie attitudes:

- *verdieping*: tegen de globalisering van de oppervlakkigheid in; doordringen in de diepe menselijke realiteit; metaforum is er een goed voorbeeld van hoe je op een verdiepende wijze kan omgaan.

- *verplaatsing*: zich verplaatsen en zich laten verplaatsen in andere disciplines; universaliteit weer ontdekken, op zoek gaan naar ruimtelijke, sociale en academische grenzen; onze problemen ook bekijken vanuit het perspectief van elders in de wereld; de katholieke kerk is immers *universitas* als grootste organisatie in de wereld.

- *verbeelding*: grenzen verleggen, metaforen gebruiken, zich over de grenzen van de wetenschappen heen bewegen; verhalen vertellen: ook katholieke verhalen: het verhaal van Jezus Christus waaraan we steeds weer opnieuw ons verhaal toetsen.

Kortom: kiezen voor de K is een pleidooi voor meer *universitas* = meer katholiek te zijn in de rijke zin van het woord en omgekeerd.

EEN INTERNATIONAAL NETWERK VAN KATHOLIEKE UNIVERSITEITEN (JOHAN VERSTRAETEN)

Als katholieke universiteit staat de Leuvense alma mater niet alleen in een relatie tot seculiere topuniversiteiten of universiteiten die vooral uitmunten in geneeskunde, economie of technologie, maar zij behoort ook tot een wereldwijd netwerk van katholieke universiteiten waarin een algemeen menselijke vorming minstens evenzeer van belang is als wetenschappelijke excellentie.

Uit ervaring weet ik dat de vooroordelen tegenover katholieke universiteiten groot zijn: hun K wordt vaak geassocieerd met kerkelijk, klerikaal of conservatief. Nochtans zijn de universiteiten die gekenmerkt zijn door een ultramontaanse orthodoxie meer uitzondering dan regel (zo bijvoorbeeld

Steubenville). Anderzijds is kerkgetrouwheid niet noodzakelijk identiek met een gebrek aan kwaliteit (zo is de business school van Opus Dei in Barcelona van topniveau).

De realiteit van de katholieke universiteiten is complexer en interessanter dan men doorgaans denkt.

Ten eerste moet men een onderscheid maken tussen pontificale en katholieke universiteiten. Deze laatste hebben doorgaans een grotere autonomie.

Bovendien vertonen zij ten tweede een grote diversiteit met betrekking tot de wijze waarop zij gestalte geven hun identiteit. Alleen al als wij naar de Verenigde Staten kijken, zijn er grote verschillen. Boston College valt op door een hoogstaande intellectuele cultuur in de geest van de Jezuïetentraditie. Men hechter er belang aan de sociale vorming van de studenten, onder meer via *service learning*. Daardoor leren toekomstige professionals kritisch na te denken over de samenleving en hun kennis en vaardigheden in dienst te stellen van armen en minder gegoeden. Hun sociale ervaring en direct contact met reële problemen van de grootstad is er een integraal deel van hun leerproces. De universiteit van Georgetown schaart zich achter de idee van *centred pluralism* (niet te verwarren met het vagere *active pluralism*). Men staat er volledig open voor andersdenkenden, wat zeker van belang is in faculteiten zoals geneeskunde en de diplomatschool, maar terzelfder tijd speelt een *significant minority* van christenen een cruciale rol als drager van een steeds opnieuw geactualiseerde traditie. Bovendien wordt aan de studenten de mogelijkheid gegeven om zich te vormen in een spiritualiteit in de geest van de geestelijke oefeningen van Ignatius. Dit alles gaat gepaard met een grote onafhankelijkheid ten opzichte van Rome, waarbij het grensverleggende onderzoek aan de medische faculteit om problemen te vermijden formeel van de universiteit wordt onderscheiden. Een interessant voorbeeld is ook de universiteit van Santa Clara (Californië) waar aan de business school een uitstekende cursus spiritualiteit wordt gedoceerd die openstaat voor studenten met verschillende levensbeschouwelijke overtuigingen.

Dergelijke voorbeelden verschillen sterk van de St. Thomas University te StPaul/Minnapolis waar men bewust professoren en leidinggevende leden van het administratief personeel werft op grond van hun behoren tot de katholieke gemeenschap. Men heeft er een bloeiend departement 'Catholic Studies', in de *business school* wordt veel aandacht geschonken aan de christelijke sociale ethiek en vooral aan de katholieke sociale leer. De campus kenmerkt zich door de aanwezigheid van religieuze kunst. In het bewustzijn dat onderzoekers en docenten vaak een groot gebrek vertonen aan elementaire kennis van het katholieke gedachtegoed, worden op vrijwillige basis zomercursussen over de katholieke traditie ingericht. De universiteit van *Notre Dame* hecht eveneens grote waarde aan haar katholieke identiteit. Men werft de *undergraduate* studenten vooral uit vermogende katholieke families uit Noord en Latijns Amerika. Ouders zoeken hier een garantie dat hun zonen of dochters niet alleen een diploma behalen maar ook een degelijke katholieke spirituele vorming genieten. Daarvoor wordt gezorgd met een indrukwekkende pastorale staf en het cultiveren van een katholieke cultuur. Terzelfder tijd bieden het hoge inschrijvingsgeld en de actieve fundraising de mogelijkheid om voor het *graduate* niveau van studies toonaangevende filosofen, ethici of theologen aan te werven.

Bij dit alles kan nog opgemerkt worden dat met uitzondering van de Catholic University of America, de meeste universiteiten het woord 'katholiek' niet in hun naam vermelden. Maar dat wordt dan wel gecompenseerd met een daadwerkelijke identiteitsopbouw. Voor hen is de lading belangrijker dan de vlag.

Een derde kenmerk van de katholieke universiteiten is hun 'universitas'. Dit uit zich niet alleen in hun aandacht voor een diepere en bredere wijsgerige en menselijke vorming (cf. de 'esprit de finesse' waarover collega William Desmond spreekt). Maar er is ook het feit de men overal ter wereld katholieke universiteiten vindt. Zij spelen een unieke rol in het gesprek tussen het christendom en andere culturen. Zij zijn plaatsen van interreligieuze dialoog. Zo is de Nanzan universiteit in Nagoya de stimulerende kracht achter het interreligio netwerk in Zuidoost Azië. Het is overigens daar dat Hans Küng tijdens een sabbatical de inspiratie vond voor zijn invloedrijk *Weltethos* project. In Indonesië zijn katholieke universiteiten centra waar intellectuelen wordt gevormd in de geest van de *pancasila*, het officiële denkkader voor het vredevol samenleven van de godsdiensten. In een tijd van

stijgende invloed van het moslimfundamentalisme is dat van groot belang. In India zijn de katholieke business schools en hogescholen toonbeelden van openheid en ontmoetingsplaatsen tussen christenen, moslims en hindoes. In Latijns Amerika en op de Filippijnen zijn sommige katholieke universiteiten van groot belang als kritische stem tegenover een almaar conservatievere hiërarchie die vaak door haar samenwerking met de elites een rem zet op de ontwikkeling van het land.

In een tijdperk waarin migraties en religie doorslaggevende factoren zijn in de internationale politieke context, is het voor een universiteit als de onze van belang om voeling te houden met wat er wereldwijd leeft en hier zou een meer intense netwerking en samenwerking met andere katholieke universiteiten zeer wenselijk zijn. In dit verband kan ik verwijzen naar een e-mail van Johannes van de Ven, gepromoveerd in de theologische ethiek in Leuven en voormalig investeringbankier. Hij werkt thans als *grant manager* voor Latijns Amerika van de grootste katholieke *charity* ter wereld. In deze e-mail klaagt hij over een tekort aan samenwerking tussen Leuven en de Latijns Amerikaanse katholieke universiteiten ('Leuven geeft blijkbaar de voorkeur aan andere universiteiten).

Een vierde kenmerk van vele katholieke universiteiten is hun maatschappijkritische bijdrage tot de samenleving. Talrijke nieuwe universiteiten in het Zuiden stellen zich expliciet tot doel om kritisch bij te dragen tot de ontwikkeling van hun land. Zo werd in Chili de Hurtado universiteit opgericht om een bijdrage te leveren tot de integrale ontwikkeling van dit land in de geest van de sociale voorvechter en heilig verklaarde alumnus van de K.U.Leuven, pater Hurtado sj.

Terwijl migratie één van de belangrijkste problemen van de toekomst is, werd aan de katholieke universiteit van Deusto daarover al meer dan 10 jaar gelden op toonaangevende wijze gereflecteerd. Wat het kritisch weerwerk betreft tegenover het business model van onderwijs dat ten dele geïmpliceerd is in de Bologna en Lissabon akkoorden, waren het quasi uitsluitend de rectoren van de Europese Jezuiten universiteiten die hun stem lieten horen. Vermelden wij ten slotte nog dat de katholieke universiteit van Lviv een leidende rol speelde in de oranje revolutie in Oekraïne. Rector Boris Guziak werd onlangs nog door *the Economist* geprezen omwille van zijn verzet tegen de herinvoering van Stalinistische praktijken door de geheime diensten.

Vergeeten wij ook niet dat in de katholieke business schools, waarvan sommige zoals ESADE in Barcelona (de tegenhanger van de reeds genoemde business school) zeer hoog scoren in de internationale rangschikkingen. Er worden bijzondere inspanningen geleverd om de MBA opleiding een ethische en spirituele onderbouw te geven. Met het oog hierop werd trouwens een internationaal netwerk van katholieke business schools opgericht dat congressen van hoog niveau georganiseerd.

Ten slotte wil ik er nog op wijzen dat er niet alleen katholieke universiteiten zijn, maar ook katholieke denkcentra en colleges aan seculiere prestigieuze universiteiten. Ik denk hierbij onder meer aan de colleges van Dominicanen en Jezuiten in Oxford, aan het katholieke St. Edmund's College in Cambridge en andere. Daar worden hoogstaande debatten gevoerd. Daar wordt weerwerk geboden tegen het atheïstisch fundamentalisme van Dawkins en anderen. Er worden belangrijke bijdragen geleverd tot onderzoek met betrekking tot sociale rechtvaardigheid en het ethisch functioneren van de overheid (zo bijvoorbeeld het Las Casas Instituut in Oxford).

In het licht van deze gegevens moeten wij de vraag stellen: als wij ervan overtuigd zijn dat Leuven en Louvain-la-Neuve de grootste en beste katholieke universiteit ter wereld zijn, moeten zij dan niet een meer leidinggevende en toonaangevende rol spelen met betrekking tot de identiteitsopbouw van een katholieke universiteit in de eenentwintigste eeuw? Moeten zij niet meer aandacht besteden aan hun relaties met het netwerk van katholieke universiteiten?

Misschien kunnen wij iets leren van de Amerikaanse universiteiten. Is het *centred pluralism* van Georgetown (nogmaals: dit is iets anders dan actief pluralisme) geen goede idee? Als dit gepaard gaat met een geest van *universitas*, *service learning*, en natuurlijk het behoud van een actieve universitaire pastoraal met spirituele vorming van toekomstige professionals, kunnen wij in de huidige internationale *rat race* misschien het verschil maken.

F. DE K.U.LEUVEN ALS KRITISCHE INSTANTIE BINNEN DE KERK?

DE KERK ALS KRITISCHE INSTANTIE BINNEN DE UNIVERSITEIT? (MARIANNE MOYAERT)

Ik moet iets bekennen.¹⁶ Toen ik door het Metaforum werd uitgenodigd om een bijdrage te leveren, had ik de vraag aanvankelijk verkeerd begrepen. Ik las niet de universiteit als kritische instantie binnen de Kerk – het eigenlijk thema van deze reflectie – maar wel de Kerk als kritische instantie binnen de universiteit. Een lichte paniek overviel mij toen.

Hoe spreken over het kritisch potentieel van de Kerk op een moment dat de Kerk voortdurend het voorwerp van kritiek is. Heeft de Kerk nog wel een kritische rol te spelen binnen de universiteit? Zou de Kerk zich niet beter nederig en schroomvol opstellen en zichzelf aan kritiek onderwerpen? En is het niet veeleer de universitaire gemeenschap die vandaag beschikt over de kritische massa die de kerk mist?

En toch, als academica, als theologe en als lid van de rooms-katholieke kerk bleef ik worstelen met deze door mij verkeerd begrepen vraag: hoe kan de kerk haar kritische rol vervullen binnen de universiteit?

Stilaan groeide bij mij een zeker ongenoegen over de wijze waarop ikzelf, quasi spontaan, ‘kerk’ had ingevuld. Alsof kerk zijn zich beperkt tot de klerikale hiërarchie, die zich soms vooral zorgen lijkt te maken over haar tanende machtspositie. Alsof kerk zijn alleen betekenis kan krijgen vanuit het kerkelijk leergezag dat soms ver staat van de zorgen die mensen dag in dag uit bezig houden. Alsof de kerk meteen geassocieerd moet worden met klerikalisme. Alsof de Kerk gereduceerd kan worden tot de misstappen die in haar midden begaan worden.

Als ik aan kerk denk, dan denk ik aan een gemeenschap die geïnspireerd door het leven, het lijden en de verrijzenis van Jezus, samen komt om te vieren, getuigen en te handelen. Ik denk aan mensen die zoekend en tastend geloven, en daarbij vaak worstelen met de kerkelijke leer en met sommige kerkelijke structuren. Mensen die vanuit hun christelijke inspiratie op zoek naar *le meilleur humain souhaitable*, in het besef dat ze daar al te vaak in tekort schieten.

Deze kerk is universeel-katholiek, een kerkgemeenschap getekend door diversiteit – een diversiteit van ras, taal, cultuur, etniciteit, gender, klasse, ... Een diversiteit die *kan* werken als een katalysator van (zelf)kritiek. Een diversiteit die ook bron *kan* zijn van creativiteit, van een altijd hernieuwd en anders gestalte geven aan wat het betekent kerk te zijn.

Tijdens de afgelopen zomer nam ik deel aan een grote conferentie in Trente ‘Catholic Theological Ethics in the World Church’.¹⁷ Daar heb ik voor het eerst aan den lijve ervaren wat het betekent te behoren tot een wereldkerk. Meer dan 600 katholieke moraaltheologen uit 75 verschillende landen waren er aanwezig.¹⁸ Meer dan 200 van hen kwamen uit de tweederde wereld. Dit evenement belichaamt voor mij wat *katholiek betekent: universeel, divers en particulier*. Er waren mannen en vrouwen, leken en clerici, jonge onderzoekers en ‘established professors’, progressieve en meer conservatieve denkers. Allen dachten samen na over de vele vormen van structureel en intermenselijke onrechtvaardigheid die ons vandaag confronteren: armoede, water, ecologische crisis, humanitaire rampen, aids, politieke onderdrukking, seksueel geweld en misbruik. Deze wereldkerk maakte dankbaar gebruik maken van andere wetenschappelijke disciplines en hun *knowhow*, om zo tot een doordacht kritisch oordeel en handelen te komen. Hier vond een echte kritische wisselwerking plaats tussen academie, kerk en maatschappij over uiteenlopende contexten

¹⁶ Deze tekst is ontstaan uit een kritische dialoog met de leden van de werkgroep van gelijke kansen en diversiteit van de Faculteit Theologie, K.U.Leuven. Ik dank in het bijzonder Mathijs Lamberigts, Jacques Haers, Annemie Dillen, Karim Schelkens, Jana Binon, Anneleen Decoene en Joke Lambelin.

¹⁷ <http://catholicethics.com/trento/>.

¹⁸ Zie James Keenan, ‘Notes on Moral Theology. What Happened at Trento 2010’, in *Theological Studies* 72 (2011) 131-149.

van onrechtvaardigheid. Hier vond ik ook bevestiging van mijn vertrouwen in de transformatieve kracht van de christelijke geloofstraditie(s).

Al die mensen samen belichamen voor mij wat kerkgemeenschap ook vandaag nog kan betekenen: een gemeenschap van mensen, die elke dag opnieuw probeert in navolging van Jezus.¹⁹ Jezus' handelen was grensdoorbrekend en gericht op het stichten van lotsverbondenheid. Hij bouwde een universele gemeenschap op met het oog op het komende rijk Gods en dit precies vanuit de solidariteit met de gemarginaliseerden, die precies lijden aan het uit de gemeenschapsrelaties gestoten zijn. Hij deed dit ondermeer door bestaande machtsstructuren die mensen uitsluiten en marginaliseren in vraag te stellen en door outsiders in zijn gemeenschapsopbouw te betrekken. Zo bevestigde en bekrachtigde hij mensen in hun menselijke waardigheid.

Tegelijk, en dat is cruciaal, vormen deze helende en heilzame handeling, momenten waar God zich te kennen geeft. Dit ondersteunt de idee dat christenen zich aan elkaar en aan anderen moeten toevertrouwen om heil te vinden. In de theologie spreken we hier ook wel van een kenotische houding: 'een houding die relaties en ontmoetingen op de eerste plaats zet en die bereid is het risico te lopen tegen gesproken, afgewezen of gefrustreerd te worden.'²⁰ Een houding die steeds weer het standpunt van de 'kansarmen' als uitgangspunt neemt. Een houding van dienstbaarheid.

Het blijft mijn overtuiging dat de kerk deze kenotische houding van dienstbaarheid slechts kan waarmaken voor zover ze ook zelfkritisch is en kritiek van buitenaf erkent en aanvaardt. Het is duidelijk dat hier een belangrijke rol is weggelegd voor de universitaire gemeenschap. Maar ik denk ook dat Jezus' voorbeeld de universitaire gemeenschap zelf kan en moet uit dagen om gestalte te geven aan lotsverbondenheid en solidariteit. Als de k van de kuleuven zal zijn dan zal zij klein zijn. Ik bedoel dat de k van de kuleuven niet de grote K is die staat voor Kwaliteit en Kwantiteit, maar wel de kleine k van kenose. De kleine k van de katholieke universiteit laat zich nu reeds voelen in uiteenlopende daden van kritische solidariteit. Ik geef drie voorbeelden – drie voorbeelden die duidelijk maken dat de kritische maatschappelijke rol van de universiteit ook geworteld is in de kritische rol van de kerk binnen de universiteit. Tegelijk maken deze voorbeelden duidelijk dat de universitaire gemeenschap de kerk ook helpt om haar kritische rol waar te maken. Zo is de kritische rol van de universiteit binnen de kerk, gestoeld op de kritische rol van de kerk binnen de universiteit.

Eerste voorbeeld

Geconfronteerd met de mensonterende situatie van de *sans papiers* – een probleem dat op politiek vlak overigens nog steeds 'onopgelost' is –, beslisten verschillende parochies, waaronder ook de universitaire parochie om kerkasiel te verlenen. Ook de toenmalige rector, Marc Vervenne was ervan overtuigd dat de universiteit niet langs de zijlijn kan blijven staan als er zich dringende humanitaire problemen voordoen. Overtuigd dat de zwakkeren in de maatschappij onze steun verdienen, riep hij *de universitaire gemeenschap, en in het bijzonder de studenten, op om zich te bezinnen over het belangrijke maatschappelijke verschijnsel van de groeiende migratie en actief te participeren in het debat dat we daarover wensen te voeren in het kader van de humanitaire actie ter ondersteuning van mensen zonder wettig verblijf*.²¹ De universitaire gemeenschap ging de uitdaging aan om vanuit haar interdisciplinaire wetenschappelijke expertise rond deze problematiek een reflectieproces op te starten.

¹⁹ Zie Jacques Haers, *Wrede weefsels, vrede weefsels*, Altiora, Averbode, 2001.

²⁰ Jacques Haers, 'Defensor Vinculi et Conversationis. Verbondenheid en conversatie als uitdaging voor de theologie', in Peter De Mey en Jacques Haers (red.), *Theologie en spiritualiteit: het gesprek heropend*, Acco, Leuven, p. 150.

²¹ http://www.kuleuven.be/nieuws/berichten/2009/pb18_03_2009.html.

Tweede voorbeeld

Elk jaar kent de universiteit eredoctoraten toe aan mensen met bijzondere verdiensten op wetenschappelijk, maatschappelijk of cultureel vlak. Niet zelden gaat het daarbij om mensen die hun creativiteit, energie en talenten onbaatzuchtig inzetten voor anderen en dikwijls voor de minsten onder hen: ik denk spontaan aan mensen zoals Jeanne Devos, Radhika Coomaraswamy, VN Secretaris-Generaal voor Kinderen in Gewapende Conflicten, David Grossman, die als romanschrijver, journalist en essayist gelooft in de kracht van de taal als literatuur om aan rechtvaardigheid te werken, de gebroeders Dardenne voor hun sociaal engagement, Sari Nusseibeh, die ondanks het aanslepende conflict tussen Israël en Palestina, blijft geloven in de kracht van mensen om vrede te realiseren. Maar ik denk ook aan de eredoctoraten die de universiteit toekende aan Sobrino en Romero toekende – een symbolische handeling waarmee de universiteit zich terecht als kritische instantie binnen de kerk en de kerk met een grote K herinnerde aan roeping.

Derde voorbeeld

Ik zie de kleine 'k' ook belichaamd in het belang dat de universitaire gemeenschap hecht aan het uitwerken van een beleid rond gelijke kansen en diversiteit. 'Vanuit haar opdrachtsverklaring als katholieke universiteit en christelijke visie op de persoonlijke waardigheid van elke mens en de bescherming van de zwakke, beschouwt de K.U.Leuven het gelijke kansen- en diversiteitsbeleid als een belangrijk thema. Elk individu, elke groep in onze samenleving moet gelijke kansen krijgen om zich in studie, werk en vrije tijd zoveel mogelijk te ontplooiën, en dit ongeacht socio-economische achtergrond, geslacht, religie, etnie, leeftijd of seksuele geaardheid.'²²

Ik heb tot nu toe gesproken over de kleine k van de k.u.leuven, over de k van kenotische dienstbaarheid – een dienstbaarheid die zich vooral vertaalt in kritische maatschappijbetrokkenheid ten dienste van zij die het minste kansen krijgen in onze samenleving. Ik denk vaak dat de kleine k van de kuleuven meer bedreigd wordt door wat ik een voor van academisch klerikalisme zou willen noemen dan door de maatschappelijke tendensen van secularisering en pluralisering.

Het probleem van het kerkelijk klerikalisme is ons allen bekend. Klerikalisme betreft een systeem van machtsuitoefening dat weinig kritiek duldt, dat kritische geesten uitsluit of kansen ontnemt, dat zijn eigen machtsmisbruik niet erkent en ziet, dat vastzit aan praktijken die onder het mom van traditie *non-negotiable* zijn. Klerikalisme roept bij de associatie op van een systeem dat vooral gericht is op zelfbehoud, op het in stand houden van bestaande machtstructuren en uitsluitingsmechanismen. Structuren die niet in vraag gesteld worden en waar niemand verantwoordelijkheid voor wil opnemen.

Ook de universitaire gemeenschap kampt met een vorm van klerikalisme. Ook hier bestaan ongelijke machtsverhoudingen, tussen ZAP, AAP/BAP en ATP een ongelijkheid die loyaliteit niet zelden verwacht met gehoorzaamheid. Ook de universiteit kent werkstructuren waarin niemand verantwoordelijkheid neemt voor structureel onrecht (een te hoge werkdruk, stress, burn out, discriminatie, ...). Ik denk concreet aan het financieringsmechanisme dat de universiteit schraagt, waarbij het argument van de kwantiteit eerder lijkt door te wegen dan dat van de inhoud. Ik denk ook aan de ongelijke waardering van onderwijs en onderzoek. Aan het feit dat deelname aan het maatschappelijk debat weliswaar erg op prijs gesteld wordt binnen de universitaire gemeenschap, maar eigenlijk vanuit het perspectief van de kwantificering 'tijdverlies' is. Zij die zich hier kritisch over uitlaten, krijgen niet zelden te horen dat er 'aan het systeem' niets te veranderen valt.

Wat in dit academisch klerikalisme verloren gaat, is precies de kleine k van de kuleuven: de k van de kenotische solidariteit en de kritische betrokkenheid op de zwakste in de samenleving. Wanneer dit gebeurt, kan de kerkgemeenschap – en ik gebruik hier een uitdrukking van Ruusbroec – functioneren als een steentje in de schoen van de universiteit en de universiteit uitdagen om de kleine 'k' van de kuleuven, de k van kenotische dienstbaarheid, toch niet te vergeten.

²² <http://www.kuleuven.be/diversiteit/beleid/missie.html>.

Ik zou hier kunnen eindigen en misschien zou mijn eenvoudig 'theologisch geïnspireerd' verhaal over wat kerk kan zijn op uw goedkeuring kunnen rekenen. Ik heb immers niets anders gedaan dan de kaart van het ethische discours getrokken, van het profetisch spreken en van het solidair handelen in de hoop zo toch iets van de geloofwaardigheid van de kerk te redden.

Maar mijn discours is ook niet onproblematisch. Immers, een van de problemen waar de kerk vandaag mee worstelt, is precies haar overdreven aandacht voor alles wat met ethiek te maken heeft. En hoewel mijn spreken over kritische solidariteit een andere teneur heeft, bevestig ik willens nillens de idee dat kerkgemeenschap vormen in de eerste plaats te maken heeft met ethisch handelen. De Kerk zou dan in de eerste plaats bestaan uit wereldverbeteraars, uit mensen die verandering willen brengen, die onrecht willen recht trekken, die heil willen brengen in uitzichtloze situaties, ... Dat is misschien niet onjuist, maar het is wel een eenzijdig verhaal, dat voorbijgaat aan een andere dimensie die wezenlijk is voor godsdienst in het algemeen en voor de kerk in het bijzonder. En hoewel die dimensie vaak minder *populair* is en veel minder aanspreekt, wil ik ze hier toch onder de aandacht brengen.

Ik bedoel het volgende: De katholieke kerk is een symbolische gemeenschap waarbinnen op een liturgische en rituele manier uitdrukking wordt gegeven aan menselijke kwetsbaarheid. Deze kwetsbaarheid is ruimer dan morele fouten. Eenzaamheid, droefheid, ontroostbaar lijden, de drama's van liefde en haat. Maar de godsdienst speelt niet alleen in op de kleinheid van de mens, maar ook op grootse gebeurtenissen in het menselijk leven, zoals de geboorte van een kind, de overgang naar volwassenheid, een huwelijksengagement, enzovoort. Godsdienstige rituelen zijn ook een viering van het leven. Ook in de viering van deze vreugdevolle gebeurtenissen speelt menselijke kwetsbaarheid mee. In deze gebeurtenissen beseffen mensen dat ze beladen worden met een verantwoordelijkheid die de menselijke draagkracht te boven gaat. Ze leren omgaan met hun tekortkomingen, mislukkingen, met het besef dat ze 'het niet alleen kunnen'.

In de kerk begrepen als liturgische gemeenschap 'zeggen mensen wat er in hun hart leeft'. Ze doen dit in hun gebeden, waarin ze hun eigen fragiliteit opbiechten en erkennen dat ze Gods hulp nodig hebben in hun poging de moeilijkheden waarmee ze zich geconfronteerd weten te overwinnen. In hun gebed vragen christenen God om de kracht om zijn wil te doen – in het besef dat het niet altijd even duidelijk is wat dat precies inhoudt. De liturgie kan zo een symbolische ruimte zijn die vertroosting en verzoening brengt. Daarenboven putten christenen hieruit ook de hoopvolle kracht om de wereld terug in te gaan en te doen waartoe ze geroepen zijn: een houding van kenotische dienstbaarheid.

Dit spreken over kleinheid en kwetsbaarheid komt vandaag niet of toch te weinig aan bod. Het roept bij veel mensen – ook bij gelovigen – het beeld op van fatalisme en gelatenheid. Niets is minder waar. Ik zou veeleer benadrukken dat een gemeenschap die vooruitkijkt zonder het besef van kwetsbaarheid en kleinheid, zonder het inzicht in haar eigen tekortkomingen, het risico loopt op verharding: zij die niet meekunnen worden achtergelaten. Dit heeft ook gevolgen voor de k van de K.U.Leuven en de discussie die daarover vandaag wordt gevoerd. De kleine 'k' waarover ik eerder sprak, veronderstelt dat er binnen de universitaire gemeenschap van de K.U.Leuven nog ruimte is voor een vierende gemeenschap.

Ik ben deze korte uiteenzetting begonnen met een misverstand. Het spreekt voor zich dat ik enige tijd geleden ontdekte dat ik de vraag verkeerd begrepen had en dat ik hier niet moest spreken over het kritisch potentieel van de kerk, maar wel over het kritisch potentieel van de universiteit. Een opdracht die in menig opzicht eenvoudiger is. Wanneer we vandaag echter nadenken over de kritische rol van de universiteit binnen de kerk, denk ik dat dit debat ook gediend is met een genuanceerde reflectie over wat kerk is en kan zijn. Als theologe heb ik dit punt in deze discussie willen binnenbrengen.

'MIJN KERK': DE KWAAL ZIT IN HAAR SYSTEEM (PIET VAN DEN ABEELE)

Het is al lang geleden dat ik voor mezelf bewust afscheid nam van 'mijn' kerk, de Roomse. Ik vond het niet nodig daarvoor een deur hard dicht te slaan. Toch heb ik nooit helemaal de hunker verloren naar die kerk, die mijn jeugd vulde met vervoerende rituelen, die voedingsbodem is geweest voor intense en verfijnde cultuur, bouwheer van schitterende kathedralen, en vandaag één van de weinige instituties die Sub-Sahara Afrika helpen overeind houden (zegt R. Dowden in zijn gezaghebbend *Africa*), en, tenslotte: hoedster van onze hang naar transcendentie.

Deze instelling, één van de oudste die wij kennen, heeft 2000 jaar lang mensen geïnspireerd, en dan nog met een niet-materiële boodschap; een 'straffe toer' dus! Voor sommigen is dat een bewijs van Gods hand, een bewijs dat mijn Kerk het eeuwig leven beschoren is. Maar daar ben ik niet zo zeker van. Niet de voorzienbaar onaflatende commotie rond pedoseksualiteit, maar vooral de wijze waarop 'mijn' kerk dat probleem, en haar problemen in het algemeen, aanpakt, doen mij denken dat anders zal uitdraaien.

Misschien kan mijn kerk steun gebruiken, ook van die 'schapen' die er de voorkeur aan gaven te 'verdwalen' eerder dan verder te gaan met wat zij aanvoelden als 'dwalen'. Ik ben geen theoloog of godsdienstwetenschapper, filosoof of seminarist.

Indien ik mag spreken, dan is het mijn hoop dat te doen met een min of meer gezond verstand, gewet door de jaren, met de ervaring van iemand die een gezinsleven, een beroepsleven en een maatschappelijk leven heeft proberen te leiden, en die bij dat alles gepoogd heeft niet teveel brokken te maken.

Wat ik wil zeggen is samen te vatten in drie stellingen en een suggestie: 1) de pedoseksualiteit in de kerk is meer dan het feit van individuele criminelen ('zondaars'): het vloeit voort uit de gebreken ('de zonden') van een systeem, van een instelling, 'mijn' kerk; 2) mijn kerk zou dat moeten kunnen inzien, het toegeven en er voor haarzelf lessen uit trekken. Zij lijkt daar niet toe in staat. Ik wijd dat aan een onvermogen om zich aan te passen aan het intellectuele en sociale 'acquis' van de moderne samenleving. Mijn kerk kent daarvoor een te scherp democratisch deficit; 3) het gevolg van dat tekort aan openheid en medespraak van de leden is dat mijn kerk er aftandse denkbeelden en tegennatuurlijke praktijken (zoals in eerste aanleg de pedoseksualiteit) op blijft nahouden; pas wanneer zij een gepaste weg vindt naar democratische openheid en debat zal zij ook haar aftands bijgeloof en haar tegennatuurlijke praktijken overboord kunnen gooien en opnieuw een heilzaam baken worden voor een zoekende mensheid.

De suggestie richt ik tot de Katholieke Universiteit. Misschien mogen of moeten wij hier een initiatief ten gronde van haar verwachten?

1. De kwaal zit in het systeem.

Het schandaal rond de pedoseksualiteit heeft mij verbaasd maar niet verrast; misschien sta ik daarin niet helemaal alleen.

Alleen 'goedgelovigen' kunnen geloven dat wij nu wel alles hebben gezien; je moet geen grote wijze zijn om te weten dat ook vandaag nog priesters (en niet alleen priesters natuurlijk) pedofiel actief zijn en dat dit ook in de toekomst nog zal voorvallen.

Het is van alle tijden geweest, het zal van alle tijden blijven. Overal waar je kinderen aan volwassenen toevertrouwt bestaat het gevaar van pedofilie; dat moe(s)t je vandaag als verantwoordelijke bewindspersoon toch weten. Wij weten ook wel dat er ook nog boekjes te openen vallen over homofilie en overspel bij religieuzen. Zij zijn ('gode zij dank') ook maar mensen, en niets menselijk zal hen vreemd zijn.

De kerk is, evenmin als andere instellingen, bij machte om het gedrag van individuele criminelen feilloos te controleren. Openlijke veroordelingen van, en verontschuldigen voor, het criminele gedrag van individuele pedofielen door de instellingen die deze mensen in hun midden hebben zet dan ook geen zoden aan de dijk; het is ook 'too little too late'. Medelijden met de slachtoffers is

misplaatst indien de instelling niet bereid is diepere vragen te stellen. Dat de paus de slachtoffers 'op de thee' wou ontvangen, vind ik hemeltergend (sic). Hetzelfde geldt pogingen om in één adem de veroordeling van pedofilie in eigen rangen, te koppelen met verwijten over homofilie en geboortebeperkende handelingen in andere rangen (wat ik daarover zelf ook moge denken). Klaaglijke zelfjammer zoals die hoorde vanuit de Brugse Kathedraal is onvolwassen vasthouden aan het eigen grote gelijk.

Er is voor mij vooral dit: mijn kerk blijkt niet in staat zichzelf te bevragen en de mogelijkheid voor ogen te houden dat de oorzaken voor het kwaad in de instelling zelf kunnen liggen.

Waar het er voor haar nu op aan komt is dat zij bereid zou zijn na te gaan waar er systeemfouten kunnen zijn opgetreden en, wanneer zij die zou vinden, die fouten volwassen te bekennen en vooral afdoende maatregelen te treffen om ze te remediëren en herhaling te voorkomen. Openheid is daarbij een onmisbare vorm van morele hygiëne.

Hier lijkt het schoentje, zeker het pauselijke muiltje, te knellen. De instelling blijkt niet in staat om te gaan met haar eigen feilbaarheid. Mijn kerk laat zich hier van haar slechtere kant zien: zoals dat geweten is van andere systemen, heeft zij de neiging zichzelf te beschermen en dermate naar de doofpot te grijpen dat de 'ingezetenen' dat zelf niet meer goed beseffen. In de gevallen waar wel maatregelen zijn genomen voldoen die m.i. vaak niet aan de regel van openbaarheid en onafhankelijkheid die men in dergelijke zwaarwichtige zaken zou moeten huldigen. Ik heb van de kerk nog geen erkenning gehoord van de mogelijkheid van systeemfouten, en nog minder een plan van aanpak gezien om die fouten aan de wortel uit te roeien.

Er bestaan nochtans voorbeelden genoeg van hoe instellingen vandaag dergelijke problemen aanpakken; het volstaat daartoe bv. te rade te gaan bij het bedrijfsleven (en dat heeft ervaring met systeemfouten!). Ik kan mijn goede collega Herman De Dijn dan ook niet volgen wanneer hij besluit dat 'kerk' en 'doorlichting' niet verzoenbaar zijn, omdat (zo begrijp ik hem toch) de kerk 'van een hogere orde' is: door God ingesteld en dus niet door mensen 'doorlichtbaar'. Ik vind dat larie en een miskennis van mijzelf als schepsel van God.

2. Mijn kerk lijdt aan een fataal tekort aan democratische participatie, besluitvorming en controle.

Mijn kerk wordt geleid door een geïsoleerde intern gecoöpteerde groep overjaarse mannelijke vrijgezellen, met bestuurlijke principes die mij niet bekend zijn, en die mij niet altijd 'deugdelijk' lijken.

Elke organisatie die mee is met deze tijd, denkt na over haar bestuurlijke structuren en treft voorzieningen om mogelijke dwalingen van enkelingen en fouten van het systeem te voorkomen.

Elke organisatie die mee is met de evolutie van de zoekende mensheid stelt zich de vraag hoe zij zich kan onderwerpen aan open en externe controle en neemt daar schikkingen toe.

Een debat daarover in mijn kerk is mij niet bekend; ik heb ook geen weet van samenkomsten die daarover zijn gehouden en waar ik (echt) een stem zou kunnen hebben op het kapittel, indien ik dat zou wensen.

Een mogelijk argument is dat de kerk niet democratisch hoeft te zijn, omdat zij hoort tot een a-democratische orde, een andere orde dan die van de mensen; zij wordt gestuurd door de 'heilige geest'. Maar zou de heilige geest, als hij er even over nadacht, de zaken misschien ook niet liever anders aanpakken? Daar heeft hij dan natuurlijk de hulp van de mens zelf voor nodig, en mijn kerk belet het gros van de mensen daadwerkelijk deel te nemen aan het sturen van de instelling. Ik denk dat de heilige geest weinig problemen zou maken indien men de principes van deugdelijk bestuur zou willen doorvoeren in mijn kerk, omdat deze getuigen van gezond verstand; ik dacht dat de heilige geest het gezond verstand zelve is (al vind ik dat van de heilige Drievuldigheid nog steeds eerder lachwekkend).

Mijn kerk is niet enkel a-democratisch, zij is in vele gevallen ook antidemocratisch, en dat kan voor mij niet in deze eeuw en samenleving.

De wijze waarop zij omgaat met de vrouw, en zeker met het priesterschap van de vrouw, is niet te verzoenen met democratisch respect voor de waarde en waardigheid van individuele leden van de

kerk. Ik ken nog steeds geen overtuigend argument waarom een vrouw die dat wenst de toegang tot het priesterambt zou mogen ontzegd worden (tenzij op de dagen dat zij 'onrein' is misschien?...). Mijn kerk is zo de enige instelling in mijn samenleving die de vrouw openlijk discrimineert (en daar nog mee weg geraakt ook).

Mij dunkt dat de kerk over een aantal thema's anders zou denken en spreken indien de vrouwelijke helft van de samenleving daar gelijke toegang tot gezag en tot spreken zou hebben. Misschien zouden dan een aantal aftandse denkbeelden voorgoed overboord gegooid worden, of liever nog, geklasseerd bij het geschiedkundig erfgoed van de denkbeelden van de mensheid. Veel van die aftandse denkbeelden hebben overigens te maken met seksualiteit en zouden volgens mij geen lang leven beschoren zijn indien men de vrouw echt als gelijke zou erkennen in de kerk. De levensvreemde en daarom tegennatuurlijke verplichting tot celibaat is één van de praktijken die dan geen lang leven meer zou beschoren zijn, denk ik.

3. Mijn kerk zou de moderniteit moeten intreden.

Meer democratie kan mijn kerk brengen tot denkbeelden en praktijken die relevant zijn voor het kerkvolk van vandaag.

Mijn kerk blijkt echter moeilijk in staat bepaalde foute praktijken of denkbeelden bewust te wijzigen. Indien zij zich omkleedt met een mantel van goddelijke inspiratie of van onfeilbaarheid, dan kan zij natuurlijk niet op verkeerd gebleken inzichten of stappen terugkeren. Nochtans is er niets verkeerd aan te bekennen dat men fout heeft gedacht of geoordeeld; het tegendeel is waar.

Mijn kerk zit nog opgescheept met een berg aan 'hocus pocus', met bijgeloof en waar zij niet in staat blijkt zich van af te doen en dat het geloof contamineert. Het niet zo domme kerkvolk moet dus tot zijn ergernis blijven luisteren naar denkbeelden die indruisen tegen het oordeel van de zoekende rationele geest die God hem heeft gegeven.

De Roomse kerk heeft teveel levensfilosofische barensweeën van de mensheid vermeden en verketterd: zij was er niet bij de reformatie, evenmin bij de verlichting en ook weer niet bij de sociale revolutie. Zij was in ons continent wel mee met de hoogromantiek, maar dat geldt voor mij niet echt als een blijk van eerbied voor de ratio. Mijn kerk moet daarom vandaag veel ballast kwijt. Waarom moet een heilige zoals Pater Damiaan De Veuster nog hocus pocus spelen vooraleer de kerk hem heilig kan verklaren; wat moeten wij met de onbevleete ontvangenis van Maria, met haar maagdelijkheid (en met de gevolgen daarvan voor het DNA van haar zoon), met de onfeilbaarheid van de Paus; hoe kan het Vaticaan nog in 2009 (het Jaar van het Priesterschap) leuren met aflaten (ik raad de lezer aan daarover het Vaticaan en de Osservatore Romano te raadplegen op het web!)?

'Wie gelooft die mensen nog?'

Zulk obscurantisme wordt niet altijd eerlijk bedreven; vaak krijg ik bij mijn vragen over kerkelijke opvattingen en dogma's een ontwijkend of wazig antwoord. Daaruit denk ik te mogen opmaken dat het allemaal niet zo letterlijk moet genomen worden, toch indien mijn geloof 'volwassen' is. Maar wanneer ik dan vraag of de kerk dat ook openlijk zou willen zeggen, krijg ik een ontwijkend antwoord. Op zijn Rik Torfs' (hoewel ik zijn meesterschap in die stijl weet te waarderen...).

Mensen die van mijn kerk houden: laat ons eindelijk schoon schip maken met die infantiele boel. Laat ons dat doen met een teder hart voor de verleden omzwervingen van de menselijke geest en ziel, maar niettemin met een volwassen attitude.

En de Katholieke Universiteit?

Wij hebben in Leuven een Katholieke universiteit. Ik kan het weten, vermits ik er lid van ben en haar heb helpen besturen.

Dat de verhouding tussen 'Rome' en de Leuvense universiteit niet altijd van een leien dakje liep zal geen groot geheim zijn. Wetende wat ik vandaag weet, denk ik dat het maar goed, of toch minstens terecht is, dat die relatie soms, of op bepaalde domeinen, stroef verloopt.

Maar de tijd is gekomen, denk ik, om die onderhuidse spanning naar de oppervlakte te brengen.

Er zijn teveel problemen waar mijn kerk vandaag mee worstelt en in de knoei zit, om haar verder in haar onvermogen te laten verstikken. De Leuvense universiteit heeft heel wat in haar kasten om méé leiding te geven aan het sinds lang nodige *aggiornamento* van de kerk. Het Metaforum-initiatief van haar rector is misschien de gepaste omgeving om een begin te maken met de vernieuwing en om Rome uit de put te helpen.

VOOR MEER SPIRITUALITEIT (HAN VANDEVYVERE)

De laatste weken zijn heel wat vragen omtrent verouderde dogma's en gebruiken in de Kerk eindelijk in het debat gegooid, en ditmaal ook door geestelijke gezagsdragers. De afschaffing van het celibaat en het priesterschap voor vrouwen zijn twee belangrijke voorbeelden hiervan.

De Kerk lijdt echter niet alleen onder een *carcan* van institutionele ballast, ze slaagt er ook vaak niet meer in om de spirituele diepgang aan te bieden waarnaar veel mensen op zoek zijn. Er is, naar analogie met de behoefte aan *deep sustainability* in onze samenleving ook nood aan *deep spirituality*: geen naïef wij zijn samen onderweg-katholicisme, maar spirituele input die hout snijdt.

Een katholieke universiteit bevindt zich als instituut van vrije denkers met een christelijke achtergrond in een ideale positie om op dit sleutelmoment te helpen de terugkeer naar de essentie te bewerkstelligen, bij voorkeur met maar desnoods zonder het instituut Katholieke Kerk.²³

EEN OPROEP TOT HOOP (ROGER DILLEMANS)

In deze tijden van crisis, waarin drie crisissen samenkomen op vlak van economie, politiek en kerk, laat ons nu wijsheid betrachten en een poging doen tot synthese, laat ons gericht blijven op de essentie en open voor transcendentie. Een crisis is een uitdaging, een gelegenheid tot loutering. Het hoofdprobleem in mijn ogen is dat van zinverlies. We hebben bijvoorbeeld dubbel zoveel zelfmoorden bij jongeren als in Nederland.

Het christendom is misschien nog de enige godsdienst die, zij het met veel vertraging, toch nog op de evolutie van de wetenschap kan inspelen en die zelfs bevorderen. We zijn vooruitgangsendenkers, tegenover het cyclisch denken van het oosten. Het belangrijkste is de mens als dusdanig, dus alle mensen. De roeping van de mens is volwaardig mens-zijn. We komen van ver, laat ons daar verder mee gaan. Het christendom moet daarom veranderen: 1) het moet zich terug concentreren op de heilsboodschap; 2) de ethiek komt maar daarachter en als gevolg daarvan, dus de focus moet niet liggen op ivf, echtscheiding etc.; 3) het instituut is het minst belangrijk: Jezus heeft geen kerk ingesteld, alleen een beweging op gang gebracht. Het gaat dus om gemeenschapsvorming, maar *bottom-up*, op een democratische manier.

Wat is de rol van de K.U.Leuven daarin? Alle universiteiten hebben drie opdrachten, namelijk *onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening*. We kunnen een meerwaarde betekenen doordat we een project hebben/zijn. Wat betekent een universiteit? Vrijheid van onderzoek, zoals vastligt in het Bologna-akkoord. De essentie van onze hoop is vooruitgang van de wereld; wetenschap beoefenen is een ethische opdracht. Dat soort meerwaarde kunnen we brengen. Bij onderwijs moet ook vorming als project nagestreefd worden, niet alleen *transfer of knowledge*. Bij maatschappelijke dienstverlening kunnen we een meerwaarde bieden door onze universitas-idee. De

²³ Cf. Hans Küng, 'Open brief aan de bisschoppen: 'Gehoorzaam God, niet de paus.' (De Standaard, 17 april 2010).

kerk moet dat respecteren en waarderen. Zonder het westen en de inbreng van de wetenschap kan ze niet voort. Ook voor de maatschappij is die wetenschap nuttig. Zonder christendom zal deze wereld niet goed vooruitgaan. Die inspiratie kan wonderen doen en we hebben wonderen nodig. De universiteit heeft, vanuit haar project dat medegeïnspireerd is door de christelijke heilsboodschap, een cruciale ook kritische rol te vervullen in de kennissamenleving, toch ook getekend door zinverlies, en eveneens t.a.v. de christelijke gemeenschap. Juist omwille van de christelijke heilsboodschap moet de universiteit een kritisch denkcentrum zijn.

Uit 'Laten wij opstaan. In geloofshoop'

Het meest zwaar wegende probleem in onze welgedane Westerse samenleving is het zinverlies, de geestelijke ontredde over de grondproblemen des levens: oorsprong en finaliteit. De religie biedt een uiteindelijk perspectief aan ons zoeken.

Een aantal wereldgodsdiensten brengen boodschappen hiertoe.

Alleen de godsdiensten die met open vizier de wereld- en wetenschapsevolutie volgen en daarbij ook krediet geven daaraan en aan het menselijk streven om deze wereld te verbeteren, en die de humanistische waarden die zij zelf hebben gegenereerd blijven onderkennen in vele van de moderne sociaal-personalistische bestrevingen, alleen zij zijn een partner voor de overal en met alle middelen zoekende *homo viator*.

Ondanks alle tekortkomingen aan hun opdracht en aan de mensen, van de christelijke kerken, lijkt de christelijke boodschap intrinsiek zoveel sterke eeuwigheidswaarde te bezitten dat het niet anders kan of de moderne mens, ook de grote wetenschapper, die zijn leven tóch inricht op basis van een vertrouwensrelatie, kan hier blijven hoop vinden: 'geloofshoop' noemt Mark Eyskens het.

Als gelovige gemeenschap is het uiterst belangrijk dat we een gezamenlijke en loyale poging doen tot synthese, gericht op de essentie van ons geloof. Bovendien vormt een dergelijke synthese geen eenmalige gebeurtenis, maar een steeds verdergaande opdracht waarbij het van levensbelang is voor de kerk dat de openheid voor het transcendente te allen tijde blijft bestaan. De essentiële opdracht van de kerk ligt in de verkondiging van haar heilsboodschap: Het is hier (goed) bedoeld.

Dàn pas kunnen ethische aansporingen aan de orde komen : zij moeten steunen op het eerste en moeten slechts aansporingen zijn (2). Helemaal achteraan moeten de organisatorische, structurele, institutionele besognes komen (3).

1. Terugplooiën op de kern van de verkondiging: de christelijke heilsboodschap

Waarom zou het Christendom en de zich daarin situerende katholieke Kerk zich niet gericht en consequenter inzetten voor de in hun ogen toch reddende boodschap en het daaruit groeiende project van verbetering van het menszijn en het samenlevingsgehalte ?

De vele toekomstdenkers en -ontwerpers in de Kerk en daarbuiten – waarbij dan vooral de katholieke Universiteiten aan zet zijn – zouden het voortouw kunnen nemen door het herijken van de blijde boodschap van het evangelie, en hierbij rekening houden met al wat deze beter kan leren kennen en uitbouwen (zeker al de moderne wetenschap) en ook met de ontvangers van de boodschap (het nieuwe mensbeeld) en met de omgeving waarin die wordt doorgegeven (de diverse culturen -Jezus leefde in een monocultuur).

Het is dank zij het christendom met zijn heilsvertrouwen in een positief scheppingsproces vanuit goede intenties tot verbetering van de wereld en vooral van de mens dat het westers vooruitgangdenken geleid heeft tot het huidig beschavingsniveau. De westerse verwachting in de homo sapiens maar ook faber, thans zelfs in wat bevlogen en overtrokken termen de homo (co)creator, rekent met een vectoriële evolutie (U. Eco), tegenover het oosters circulair denken.

Anders dan in doeminterpretaties van de toch maar erg symbolieke Apocalyps, is het einde der tijden helemaal niet nabij. De schepping is niet àf (Dit is voor velen ook het antwoord op de vraag naar het waarom van het lijden in deze goed bedoelde wereld. De andere even relevante verklaring verwijst naar de vrijheid, die dan wel aan de mens gegund werd).

Er moet gewerkt worden aan een globaal project van 'geloofshoop', met een gelouterd Godsconcept en de liefdesboodschap als centrale opgave voor een nieuwe wereld. De creativiteit van de katholieke universitas-gemeenschappen (niet alleen, maar zeker ook hun faculteit theologie) zal hier heilzaam zijn.

Naast steeds wederkerende terugkoppeling naar de kern van de Christelijke heilsboodschap, is het voor de kerk van levensbelang om de problematisch geworden dialoog met de moderne tijd terug op te trekken. Voor de uitbouw van een echte religie is een sterke band nodig met de moderne wereld met zijn opeenvolging van technologische revoluties en snelle wisseling van paradigma's. Ook het debat tussen geloof en wetenschap moet in dit verband worden uitgezuiverd. De afgelopen decennia werd hieromtrent al erg veel denkwerk verricht, zeker ook door doordenkers van hier. Het is voor de kerk onmogelijk om voorbij te gaan aan het rijke perspectief van het Westerse vooruitgangdenken dat ook van theologie – na filosofie – een heuse wetenschap heeft gemaakt. In onze moderne tijd heeft wetenschap aan belang en maatschappelijk impact gewonnen, terwijl aan de andere kant de positie van religie meer en meer onder druk is komen te staan. Maar geloof en wetenschap blijven verschillende benaderingen en wereldbeelden, die naast elkaar kunnen bestaan, in zekere mate complementair zijn en waartussen een wederzijdse verrijkende dialoog mogelijk en nodig is. Hier kan een Katholieke universiteit het ideale draagvlak voor bieden.

2. Religie en ethiek zijn niet hetzelfde. Wel moet de heilsboodschap werkzaam worden gemaakt en dus ook in ethische aansporingen omgezet. Die moeten vanuit de rol van het christendom mens- en samenlevingomvattend zijn, geen overtrokken nadruk op het bio-ethische en de seksuele moraal, maar ook de macro-ethiek van het sociale, de mensenrechten, de vrede. Er is dringend bijsturing nodig van een reeks storende standpunten: rechtzetting inzake contraceptie, de plaats van de vrouw..., dedogmatisering (onbevleete ontvangenis, onfeilbaarheid – hoewel die bijna nooit is ingeroepen ...), symbolisering (erfzonde, eucharistie, verrijzenis...) en terzijdestelling van temporele irrelevantia (echtscheiding, verplicht celibaat...).

Een katholieke universiteit zoals de onze kan hier visionaire projecten ontwikkelen in de geest van het 'Weltethos' van Hans Küng. De Katholieke Kerk heeft toch nog een internationale uitstraling. Laat ze die aanwenden om het lot van de mensen wàr ook te verbeteren.

De Kerk moet dringend steun verlenen aan alle projecten tot vermenselijking van deze wereld : zoals de instelling van een echte internationale rechtsorde met efficiënte gezagsorganen, met daadwerkelijke bescherming van mensenrechten, een mondiaal gewaarborgd minimuminkomen, toegang tot onderwijs en basisgezondheidszorg, en *science sharing* in sociaal perspectief. De Kerkmens moet een heilig verontwaardigde nieuwe Jezus zijn en de radicale – de echte dus – christelijke revolutie preken. In zijn sociale opgave is het christendom niet gelukt. Van de Bergrede is niet veel te merken op het terrein. (Zie P. Schmidt).

De wetenschap heeft nog nooit iets verkeerd gevonden. Maar toch zou in de methodiek, de aanwending en zelfs de thema-keuze van de wetenschap de ethiek steeds een cruciale rol moeten spelen. Bovendien zijn kennisverwerving en *-sharing* op zich al een ethische opgave, waartoe onze christelijke religie steeds opnieuw zou moeten aanzetten.

3. De structuren zelf moeten natuurlijk grondig aangepakt worden, maar dat zal tijd en meer dan één generatie Curieleden vergen. Tenzij de huidige paus er al in slaagt de Curie grondig te hervormen, wat gezien zijn voorgeschiedenis onwaarschijnlijk is. Vaak is de Curie thans een scherm in plaats van een brug tussen regionale bisschoppen en de paus. En uitgerekend met eerder behoudensgezinde oudere mannen. Een evenwichtig bestuur is niet meer denkbaar zonder vrouwen.

Akkoord dat de Kerkelijke Gemeenschap enige organisatie behoeft om haar rol te kunnen vervullen als onderling verrijkende, intensief functionerende gemeenschap en als beleefster en brengster van de christelijke heilsboodschap.

Maar thans neemt het institutionele een veel te grote plaats in het kerkgebeuren in. De Kerk is te veel met zichzelf bezig. En in het algemeen zou de Kerk toch iets moeten opnemen van de huidige verworven waardevolle inzichten in goed bestuur, met *checks and balances*, decentralisatie,

democratische inspraak, *bottom-up* dynamiek, de meerwaarde van het fameuze 'middenveld', 'accountability', enz. Ook hier zou de *know-how* van een Katholieke Universiteit een cruciale bijdrage kunnen leveren.

Een van de eerste maatregelen zou moeten zijn een leeftijdsgrens instellen voor de verschillende functies. Een nieuwe beademende wind inspireert een serene houding van openheid, luisterbereidheid ook voor de verzuchtingen van de basisgemeenschappen, erkenning van onzekerheid in bepaalde *issues* (in plaats van de arrogantie van het grote gelijk en morele privileges voor besloten, beklemmende groepen, type Opus Dei). En dan moet vooral de collegiale besluitvorming worden doorgevoerd. De toekomst ligt in de collegialiteit (door Vaticanum II in het vooruitzicht gesteld, maar nadien teruggeschroefd), verbondenheid, horizontale netwerking, met bisschoppensynodes waarvan de besluiten pas op het einde worden opgesteld, autonomie van de regionale kerken in deze multiculturele wereld, machtsvrije dialoog in en met de bisschoppenconferenties.

Aan zet. Aanzet

De mensen: Lidmaatschap van de Kerk wordt niet geformaliseerd; Afschaffing excommunicatie; Respect voor diversiteit in het lidmaatschap; Pluraliteit van (be)dienaars in de Kerk. Het strikte onderscheid priester – leek is veel stappen te ver. De Kerk kan ook ruimte maken voor bestuurders van de gemeenschappen die telkens best verkozen worden door de leden, mits een kaderstelling inzake competenties, ethische opstelling, menselijke vaardigheden en *skills*. In een Katholieke Universiteit zijn genoeg experts te vinden.

De kerk gaat een groot tekort tegemoet aan talent als zij de vele geschikte 'leken' niet volwaardig inschakelt. Katholieke universiteiten en instellingen leveren hier een grote bijdrage en meerwaarde.

Naast, rondom en in steun van de 'gewijden' moet de Kerkgemeenschap geëigende plaatsen creëren, met kansen tot uitstraling, voor de 'toegewijden' en de 'ingewijden'.

Ook de 'ingewijden' zijn kostbaar, een bijzondere groep gevormd o.a. door de nieuwe 'schriftgeleerden', die zich bekwaamd hebben in de theologie, de kerkgeschiedenis, kerkelijk recht, maar ook de brugdomeinen zoals filosofie (godsdienstfilosofie, moraalfilosofie), sociologie (godsdienstsociologie), antropologie, filologie (bv. tekstonderzoekers van de talen die een rol gespeeld hebben bij de opbouw van de historische teksten) en ook de 'ingewijden' in naburige religies zoals het Jodendom of de Islam of de 'Wereldgodsdiensten'.

Velen onder hen zijn actief in het godsdienstonderricht en het zal hen steunen hun een bijzonder statuut van 'ingewijde' te verlenen en netwerken uit te bouwen, via dewelke zij zich kunnen bijscholen en mekaar ontmoeten in bevruchtende contacten. Een katholieke universiteit is een geschikte plaats daarvoor.

Democratie blijft tot nader orde de best mogelijke organisatievorm tussen mensen onderling. Ook de Universele Kerk zou daarop moeten steunen. Het hiërarchische autarchische systeem dat zagezegd berust op de goddelijke steun of inspiratie van de Geest is niet meer verdedigbaar. Zo wordt de paus nog steeds verkozen door een beperkte groep oudere mannen, die door de vorige paus(en) zijn benoemd en waarbij onvermijdelijk intriges meespelen.

De kerk mag zich er niet van af maken door zich alleen of vooral te richten op de continenten waar zij weinig weerwerk ondervindt. Zij kan niet zonder West-Europa waar de traditie – Verlichting inbegrepen –, maar vooral de grensverleggende wetenschap en de gevorderde sociaaldemocratische groepen van mondige mensen een onvervangbare inbreng kunnen leveren. De kerk moet de katholieke universiteiten op de bres laten staan.

Tenslotte zijn we toe aan uitzuivering en essentialisering van de plaats van het christendom en de Kerk in de huidige wereld. Bv.: Herziening van het 'Credo', afschaffing 'onfeilbaarheid', de regelen van het 'Kerkelijk recht': statuten van een vrije vereniging, opheffing van de onafhankelijke staat van het Vaticaan (en van de ambassadeurs en officiële nuntii), afschaffing van de titel en het statuut van 'kardinaal', structureel contact met de andere Christelijke Kerken en met andere godsdiensten...

Oproep tot hoopgenoten

Sommigen onder ons gaan niet lang meer leven. De anderen niet zoveel langer, want aan het woord is meestal geen jeugdige groep of onderneming. Daarom alleen al moeten we ons ritme van nadenken, formuleren, uitbrengen, overtuigen en uitwerken versnellen. Laat ons nu toch eens en voor altijd aannemen dat de geloofsovertuiging verschillende graden kan kennen en dat in een thans veel langer mensenleven ook grondige verschuivingen zich kunnen voordoen.

Hebben wij genoeg gepraat met – en vooral geluisterd naar – de jongere denkers en doeners? Hebben wij de tijd genomen om te lezen wat de jongste halve eeuw over de problematiek geschreven en dus vòòrdacht is?

De Leuvense school (K.U.Leuven en ook UCL) heeft in die tijd meer uitgebracht en dus ingebracht dan alle katholieke Universiteiten samen, dan alle Nederlandstalige universiteiten samen, dan alle Belgische universiteiten samen. Maar als het Vaticaan consulteert dan gaan zij het meestal elders zoeken (en dan nog liefst in Navarra). Laten wij alhier verder blijven denken, maar in open samenspraak met andere christenen en religieuze gemeenschappen en, samen, de toekomst plannen, getuigen en overtuigen en ons daarvoor inzetten.

Dit is een oproep opdat mensen en groepen zouden opstaan, het is geen oproep tot opstand.

Mijn oproep richt zich niet alleen tot individuele personen, maar meer nog tot personen met een draagvlak in de samenleving en netwerken in het middenveld, en tot de vele belangstellende verenigingen en groepen zelf. Ikzelf ben vertrouwd met een aantal 'nog van vroeger', zoals Oud-Universitas, Renovabis, Dinsdagavondgroep, of van recenter datum zoals Spes, Dondeynehuis... De nieuwe krachtige overleggroepen alhier met research-basis, zoals UCSIA uit Antwerpen en het Overlegcentrum voor Ethiek uit Leuven kunnen een cruciale rol spelen. Belangrijk kan de inbreng zijn van redacties van tijdschriften zoals *Kerk en Leven* en *Tertio* (beide zouden best fusioneren), *Vrouw en Geloof*, *Streven*, *Tijdschrift voor Geestelijk Leven*, *Oikonde*, *Intams*, *Collationes*, ..., en het Programma Braambos, denk-organisaties als HIVA en Lucas, de vele overleggroepen (bv. Filosofenfontein) en gezinsgroepen, het middenveld van de christelijke sociale organisaties en vooral dan heel het Caritas-verbond met zijn groepen en acties, en de 'Guimardstraat' voor het onderwijs. Dit alles met sterke denkondersteuning vanuit vooral de faculteiten Theologie en Filosofie. En hopelijk ook met de daadwerkelijke steun van de 'officiële' en semi-officiële instanties, binnen de Kerk, o.m. via het I.P.B.

Van bij de aanvang moeten internationale contacten worden gelegd: de jongerensamenkomsten, Taizé,, maar vooral (de) andere katholieke universiteiten. En er moet blijvend attent en alert worden gekeken naar evenwicht in de inbreng inzake gender en leeftijd, sociale, etnische en geografische diversificatie.

In onze westerse geschiedenis krijgen we pas grote hervormingen na catastrofes. Zonder cynisch te zijn, het huidig pedofiliegebeuren is er zo één. Dit is dan misschien wel ... het moment om ... Met onze sterke basis van een hoogstaande Katholieke Universiteit, een echte Universiteit volgens de Magna Charta van Bologna (alhier voorbereid) en met de vrijheid van onderzoek die de Apostolische Constitutie 'Ex Corde Ecclesiae' (door ons in Rome bevochten) ons toekent, en dus als de uitgelezen plaats voor de wederzijdse bevruchting van wetenschap en geloof zijn wij aan zet, en wel in de voorposten, om de Christelijke Gemeenschap opnieuw de authentieke christelijke boodschap te doen brengen die redding brengend zal zijn voor de wereld. En Rome zal/kan niet tegenwerken. Mocht Jezus terugkomen, hij zou ons aanmoedigen. Laat ons, in afwachting, de nodige wonderen doen.

5. BIJLAGE: PROGRAMMA VAN DE DEBATREEKS

De universiteit als kritische instantie binnen de Kerk

Donderdagmiddag 7 oktober 2010, Seminarielokaal HP 8 van O&N2

Voorzitter: Paul Schotsmans (Interfacultair Centrum voor Biomedische Ethiek en Recht)

Roger Dillemans (Rechtsgeleerdheid, erector)

Piet Vanden Abeele (Marketing)

Han Vandevyvere (CAAD, Ontwerp- en Bouwmethodiek)

Nicolas Standaert (Sinologie)

Marianne Moyaert (Religiestudie en Interlevensbeschouwelijke Dialoog)

Wat kan de inhoudelijke identiteit zijn van een katholieke universiteit?

Donderdagmiddag 28 oktober 2010, Wolfspoord auditorium van het Huis Bethlehem

Voorzitter: Stephan Claes (Psychiatrie)

Dirk Godecharle (voorzitter Stuurgroep Levensbeschouwelijk Profiel van de Associatie)

Johan Vanpee (Universitaire Parochie)

Matthias Storme (Handels- en Verzekeringsrecht)

Ilse Geerinck (Pedagogische wetenschappen)

Bram Acke (Sterrenkunde)

De universiteit, de Kerk en het medisch onderzoek

Donderdagmiddag 25 november 2010, Seminarielokaal HP 8 van O&N2

Voorzitter: Herman De Dijn (Metafysica en Moderne Wijsbegeerte)

Martin Hiele (Gastro-enterologie, voorzitter Commissie Medische Ethiek)

Catherine Verfaillie (Hematologie, stamcelonderzoek)

Christel Van Geet (Kind, Geneeskunde)

Thomas D'Hooghe (Gynaecologie)

Internationale positionering als katholieke universiteit

Donderdagmiddag 9 december 2010, auditorium van het Arenbergkasteel

Voorzitter: Gerard Govers (Geografie)

Philippe Van Parijs (Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, UCL en Harvard)

Paul De Grauwe (Internationale Economie)

Johan Verstraeten (Theologische Ethiek)

William Desmond (Metafysica en Moderne Wijsbegeerte)

Wetenschap en christelijke inspiratie

Donderdagmiddag 13 januari 2011, Wolfspoort auditorium van het Huis Bethlehem

Voorzitter: André Van de Putte (Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie)

Sabine Van Huffel (ESAT)

Rudi D'Hooge (Biologische Psychologie)

Arnold Burms (Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie)

Manuel Sintubin (Geologie)

Stephan Claes (Psychiatrie)

Een katholieke universiteit in een multiculturele samenleving

Donderdagmiddag 3 februari 2011, auditorium van het Arenbergkasteel

Voorzitter: André Loeckx (Stedenbouw en Architectuur)

Ides Nicaise (HIVA)

Sarah Bracke (Sociologisch Onderzoek)

Helge Daniëls (Nabije Oosten Studies)

Ruth Stokx (Werkgroep Interculturaliteit)